

**Yleisistä lääkeaineista yhteiskunnan viholliseksi –
huumeiden käytön stigman ilmeneminen Suomessa**

Ilmari Helva
Pro gradu -tutkielma
Sosiologia
Turun yliopisto
Marraskuu 2020

*Turun yliopiston laatu järjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu
Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.*

TURUN YLIOPISTO

Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta

HELVA, ILMARI: Yleisistä lääkeaineista yhteiskunnan viholliseksi – huumeiden käytön stigman ilmeneminen Suomessa

Pro gradu -tutkielma, 70 sivua.

Sosiologia

Marraskuu 2020

Tiivistelmä

Tutkielma tarkastelee huumeiden käyttöön liittyvän negatiivisen leiman eli stigman ilmenemistä Suomessa ajan saatossa, keskittyen etenkin viime vuosikymmeniin ja eri toimijatahoihin. Monet nykyisin laittomat huumausaineet ovat olleet aiemmin yleisessä lääkintäkäytössä, mikä kuvastaa huumeiden käyttöön asennoitumisen sosiaalista luonnetta. Huumeiden käytön stigma ylläpitää negatiivista suhtautumista myös huumeiden käyttäjiä kohtaan, mikä vaikuttaa kielteisesti heidän hyvinvointiinsa ja syrjäyttää heitä yhteiskunnasta.

Tutkielma hyödyntää virallisia kyselytutkimuksia, eduskunnan keskusteluja, nettikeskusteluja, lehtikirjoituksia sekä aiempaa tutkimuskirjallisuutta kartoittaakseen eri toimijoiden suhtautumistapoja huumeiden käyttöön ja näiden yhteyttä huumeiden käytön stigmaan.

Analyysin perusteella huumeiden käytön stigma ilmenee kaikkien toimijatahojen suunnalta. Se näyttää vakiinnuttaneen asemansa Suomessa pitkälti käytön kriminalisoinnin myötä, jonka seurauksena huumeiden käyttäjistä on tehty rikollisia ja ihmisten mielikuvissa huonoja ihmisiä. Huumeista on muodostettu laillisista huumausaineista sekä lääkkeistä poikkeava erillinen kategoria, minkä takia niihin suhtaudutaan usein tunnepitoisesti rationaalisen keskustelun sijaan.

Huumeiden käytön stigma ylläpitää osaltaan nykyistä huumeongelmaa aiheuttaen polarisoitunutta keskustelua ja hidastaen muutoksia huumepolitiikkaan sekä asenneilmapiiriin. Siksi ymmärtäväisempi ja asiapitoisempi lähestymistapa huumeiden käyttäjiä kohtaan sekä huumausaineiden käytön dekriminointi voisivat lievittää stigmaa. Näin saatettaisiin vähentää kysyntää laittomilla huumausainemarkkinoilla Suomen nykyistä huumepolitiikkaa tehokkaammin.

Asiasanat

stigma, huumeiden käyttö, huumeiden käyttäjät, huumeet, huumepolitiikka, huumeasenteet

Sisällysluettelo

1. Johdanto	1
2. Huumeiden käytön ja huume politiikan taustat	4
2.1 Huumeet ja niiden käyttö.....	4
2.2 Huume politiikan taustat.....	9
3. Stigman teoriaa	17
3.1 Stigman taustat ja mekanismit.....	17
3.2 Huumeiden käytön stigma.....	23
3.3 Toimija-analyysi stigman tutkimisessa	27
4. Aineisto ja menetelmät	30
5. Huumeiden käytön stigman ilmeneminen Suomessa	35
5.1 Kyselytutkimusten ajalliset muutokset	35
5.2 Eduskuntakeskustelut huume politiikasta	41
5.3 Nettikeskustelut huumeiden käytöstä.....	50
5.4 Lehtikirjoitusten kuva huumeiden käytöstä	55
6. Johtopäätökset	63
6.1 Eri toimijoiden vaikutukset stigman ilmenemiseen	63
6.2 Stigman lievittämiskeinot Suomessa.....	67
Kirjallisuus ja lähteet	71

1. Johdanto

Huumeiden käytöllä on yleisesti havaittavissa oleva negatiivinen leima eli stigma suomalaisessa yhteiskunnassa, eikä erilaisen käytön välillä tunnuta usein tekevän eroa ihmisten asenteissa. Huumeet ja niiden käyttäjät luokitellaan helposti yhteen samaan kielteiseen kategoriaan, vaikka niissä on huomattavia eroja. Huumeiden käyttäjä voi olla esimerkiksi täysin tavallista elämää viettävä ihminen, joka satunnaisesti käyttää huumeita tai huumeriippuvuudesta kärsivä henkilö, jonka elämässä huumeista on tullut keskeinen tekijä, ja joka ei ilman ulkopuolista tukea pääse eroon niistä.

Eriävistä huumeiden käytön taustoista huolimatta huumeiden käyttö on luokiteltu maailmanlaajuisesti rikokseksi, kuten myös Suomen nykyisessä lainsäädännössä (Huumausainelaki 2008/373). Tämä voi vaikuttaa täysin luonnolliselta, koska vallitseva lainsäädäntö on ehtinyt vakiintua osaksi ihmisten asenteita ja toimintaa. Todellisuudessa monet nykyisin laittomat huumaussaineet olivat aikoinaan laillisia ja lääketieteen aktiivisesti hyödyntämiä. Yhtä lailla joidenkin nykyisten lääkeaineiden vaikutuksia voitaisiin verrata huumaussaineisiin. Hyödylliseksi koettujen lääkintäaineiden lisäksi on laillisia huumaussaineita eli päihteitä, kuten esimerkiksi alkoholi, joka on vakiinnuttanut asemansa normaalina ja suosittuna kulutushyödykkeenä, huolimatta sen yleisesti tunnetuista haitallisista vaikutuksista.

Onkin perusteltua pohtia, kuinka vallitsevaan lainsäädäntöön ja asenneilmapiiriin on päädytty. Onko Suomen nykyinen käyttäjäkin rankaiseva huumeepolitiikka tarkoituksenmukaista vai ylläpitääkö se osaltaan negatiivista suhtautumista huumeiden käyttäjiin, jotka saattavat ensisijaisesti tarvita tukea ja ymmärrystä leimaamisen sijaan? Käytön kriminalisoinnista huolimatta huumeet ovat vakiintuneet osaksi suomalaista yhteiskuntaa ja julkista keskustelua. Laittoman toimintansa takia huumeiden käyttäjät työllistävät poliisia, jolloin itse huumekauppiainien kiinniottamiseen jää vähemmän resursseja ja ongelmakäyttäjät eivät välttämättä ohjaudu tarpeeksi tehokkaasti hoitoon. Tällöin sekä huumeiden kysyntä että tarjonta säilyvät ennallaan, eikä vallitseva huumeetilanne muutu mihinkään.

Syrjittyä ja osin syrjäytynyttä ihmisryhmää on hankalaa integroida yhteiskuntaan asenteiden ollessa negatiivisia. Huumeiden käyttöön liittyvä stigma on haitallinen huumeiden käyttäjien hyvinvoinnille ja rajoittaa heidän vuorovaikutustaan muiden kanssa. Siksi kyseisen stigman taustojen ymmärtäminen on tärkeää, jotta siihen voidaan puuttua ja siten edistää huumeiden käyttäjien vieroittautumista ja integroitumista

yhteiskuntaan. Huumeiden käytön stigmaa on kuitenkin tutkittu varsin rajallisesti etenkin Suomessa, minkä takia sen ilmenemistä suomalaisessa yhteiskunnassa on perusteltua tutkia monipuolisesti.

Kokonaiskuvan hahmottamiseksi ja stigman kontekstisidonnaisuuden takia on järkevää tutkia stigman ilmenemistä Suomessa eri aikoina sekä eri toimijoiden osalta. Tutkielma keskittyy analysoimaan viime vuosikymmeniä ja hyödyntää aineistonaan kyselytutkimuksia yleisen asenneilmapiirin hahmottamiseksi, eduskuntakeskusteluja huumeiden käytöstä poliittisten päättäjien asenteiden kartoittamiseksi, nettikeskusteluja arkitason asenneilmapiirin havainnollistamiseksi sekä valtamedian lehtikirjoituksia yhteiskunnassa eri aikoina uutisoitujen huumeasenneitumisten tutkimiseksi. Ainoastaan yhteen toimijatahoon keskittyminen antaisi irrallisen kuvan vallitsevasta asenneilmapiiristä. Tällöin olisi huomattavasti vaikeampaa tehdä johtopäätöksiä huumeiden käytön stigman ilmenemisestä.

Tarkoituksena on siis tutkia, kuinka huumeiden käytön stigma ilmenee Suomessa viime vuosikymmenien perusteella, peilaten näitä tuloksia aiempiin aikakausiin. Lisäksi selvitetään eri toimijatahojen suhtautumistapoja sekä näiden asenneitumisten yhteyksiä ja eroavaisuuksia eri toimijoiden kesken. Stigman mukautuvaisuuden takia tutkitaan myös ajallisia muutoksia stigman ilmenemisessä Suomessa.

Stigman saaneena ja pienehkönä ryhmänä huumeiden käyttäjät eivät itse pysty juuri vaikuttamaan vallitseviin yleisiin asenteisiin tai käytäntöihin jo pelkästään toimintansa laittomuuden takia. Tästä syystä tutkielma keskittyy tietoisesti vain yleisen asenneilmapiirin tarkasteluun, eikä huumeiden käyttäjien omiin kokemuksiin stigmasta.

Mikäli huumeiden käyttäjät nähdään heidän tilanteensa mukaisesti joko apua tarvitsevina tai tavallisina ihmisinä, rikollisten ja huonojen ihmisten sijaan, heidän motivaationsa vieroittautua huumeista sekä suojautumisensa huumeiden käytön riskitekijöiltä saattaa olla todennäköisempää. Huumeiden käyttäjien stigman tutkimisen sekä lievittämisen voisi ajatella olevan perusteltua jo pelkästään inhimillisistä syistä, mutta myös yhteiskunnallisten resurssien kannalta sekä vaihtoehtoista ja mahdollisesti tehokkaampaa huumeepolitiikkaa ajatellen. Siksi tutkielman lopussa pohditaan myös mahdollisia huumeiden käytön stigman lievittämiskeinoja Suomessa.

Keskeistä on havainnollistaa ero itse haitallisten aineiden ja niiden käyttäjien välillä. Huumeet ovat arkaluontoinen aihe, joten voi olla haastavaa luoda käytäntöjä, jotka erottelevat selkeästi huumeet ja niiden käyttäjät toisistaan. Vastuullisen yhteiskunnan

näkökulmasta tavoitteena ei voi luonnollisesti olla huume politiikka, joka kannustaa kokeilemaan kansanterveydellisesti haitallisia aineita lievittämällä samalla itse huumeisiin kohdistuvia asenteita. Huumeiden käyttäjien rankaiseminen ja leimaaminen ei voi kuitenkaan olla välttämätöntä huumeongelman käsittelyssä.

2. Huumeiden käytön ja huumepolitiikan taustat

2.1 Huumeet ja niiden käyttö

Huumeet ja niiden käyttäjät ovat varsin heterogeenisiä kategorioita, minkä takia näiden ryhmien sisältöä on perusteltua avata ennen tarkempaa huumeiden käytön stigmaan perehtymistä. Lisäksi aiheen kannalta on oleellista pohtia, mikä saa ihmiset ylipäättänsä käyttämään huumeita, kun ne kerran ovat tunnetusti terveydelle haitallisia ja niiden käyttö on laajasti paheksuttua eli stigmatisoitua?

2.1.1 Huumeet

Huumeet voidaan määritellä laittomiksi päihhteiksi eli aineiksi, joilla on päihdyttäviä ja usein myös vahvasti addiktoivia vaikutuksia ihmiseen. Periaatteessa kaikki päihdyttävät aineet voitaisiin kuitenkin määritellä huumausaineiksi, mikä hankaloittaa selkeiden termien käyttöä. Kyseessä onkin sopimustekninen määrittely, koska erinäisten huumesopimusten myötä on aikoinaan sovittu mitkä aineet ovat nimenomaan huumeita (Hakkarainen 1992, 17.) Selkeyden vuoksi tässä tutkielmassa huumeilla viitataan juuri laittomiin huumausaineisiin, kuten myös käsiteltävässä aineistossa ja julkisessa keskustelussa muutenkin.

Huumeiden jaottelu omaksi kategoriaksi kuitenkin entisestään syventää ihmisten mielissä olevaa eroa esimerkiksi laillisen alkoholin ja laittoman kannabiksen välillä, vaikka molemmat muokkaavat yksilön tajuntaa ja toimintaa. Päihde voi toisaalta olla samaan aikaan sekä huume että lääke, sillä jos yksilö esimerkiksi varastaa morfiinia omaan käyttöönsä, kyse on huumausaineen väärinkäytöstä eikä lääkkeestä, mikä osaltaan kuvastaa eri määrittelyjen keinotekoista sosiaalista luonnetta (Hakkarainen 1992, 16).

Huumeet luokitellaan usein keskushermostoa lamaannuttaviin aineisiin kuten erilaisiin opiaatteihin, keskushermostoa piristäviin aineisiin kuten kokaiiniin ja amfetamiiniin sekä aistiharhoja aiheuttaviin hallusinogeeneihin, joita ovat esimerkiksi kannabis ja LSD (Hakkarainen 1992, 15). Näillä aineilla on luonnollisesti konkreettisia kemiallisia eroja sekä eriäviä vaikutuksia eri ihmisiin, mutta niihin suhtautuminen on nimenomaan sosiaalinen ilmiö.

Huumeiden haitallisuus riippuu toki kyseessä olevasta huumausaineesta, mutta kohtuullinen käyttö ei yleensä aiheuta välitöntä vaaraa, vaikkakin niiden käyttö

altistaakin monille terveystarpeille (Winick 1993, 152–153). Vaarallista huumeiden käytöstä tekevät etenkin erilaiset huumesekoitukset, jolloin käyttäjä ei varmuudella tiedä hankkimansa aineen sisältöä. Nykyajan kehittyneiden valmistusmenetelmien myötä on myös mahdollista tehdä keinotekoisesti entistä vahvempia aineita. Voikin ajatella, että muiden markkinoiden tapaan myös laittomassa huumekaupassa kilpailu on ajanut huumeiden valmistajat ”parantelemaan” tuotteitaan eli tekemään niistä entistä voimakkaampia vaikutuksiltaan (Husak 2009, 113).

2.1.2 Huumeiden käyttäjät

Huumeiden käyttäjien suhteen voidaan tehdä eroja paitsi käytetyn aineen myös käyttömäärän sekä heidän sosiaalisten ominaisuuksiensa perusteella. Huumeiden käyttäjät voidaan jakaa ongelmakäyttäjiiin sekä satunnaiskäyttäjiiin. Ongelmakäytön voi määritellä tilanteeksi, jossa käytöstä aiheutuvien psyykkisten ja fyysisten haittojen lisäksi käyttäjä jää riippuvaiseksi huumeesta. Huumeesta tulee keskeinen osa elämää, jolloin seuraavan huumeannoksen saamisesta tulee tärkeintä vieroitusoireiden välttämiseksi. Satunnaiskäyttö tai toisinaan viihdekäytöksi kutsuttu huumeiden käyttö on nimensä mukaisesti satunnaisempaa ja tilannekohtaisempaa. (Salasuo & Rantala 2002, 45–46.) Huumeiden ongelmakäyttäjien erottelu muista käyttäjistä voi olla hankalaa, koska huumeiden käyttäjä ei välttämättä itse myönnä ongelmaansa (Morrall, McCaffrey & Iguchi 2000, 201). Huumeisiin liittyvän vahvan stigman takia ei varmastikaan haluta leimautua etenkin ongelmakäyttäjäksi. Satunnaiskäyttäjät puolestaan pyrkivät varmasti salaamaan huumeiden käyttöönsä niiden laittomuuden vuoksi, mutta oletettavasti huumeiden käytön stigma vaikuttaa osaltaan myös heidän käyttäytymiseensä erilaisissa sosiaalisissa tilanteissa.

Ulkopuolelta tulevan stigman lisäksi on huomioitavaa, että huumeiden käyttäjien ryhmän sisäisesti käyttäjät voivat tehdä stigman avulla eroa toisiin huumeiden käyttäjiiin, jotka käyttävät huolimattomasti huumeita (Lloyd 2010, 41). Etenkin suonensisäisten huumeiden käyttäjiä saatetaan paheksua muita enemmän ja ajatella suonensisäisen huumeikäytön olevan se raja, jonka ylittämisen jälkeen huumeiden käyttäjä muuttuu ongelmakäyttäjäksi. Tämän takia monia yleensä suonensisäisesti käytettyjä huumeita luultavasti mieluummin poltetaan. Toisaalta suonensisäisestä käytöstä ei välttämättä jää yhtä välittömästi kiinni kuin polttamisesta, josta välittyvä selvästi havaittava haju (Elliott, Csete, Wood & Kerr 2005, 109). Huumeipiikkiin liittyvän vahvan negatiivisen mielikuvan voi ajatella liittyvän siihen, kuinka terävä

piikki rikkoo konkreettisesti käyttäjän koskemattomuuden tunkeutuessaan vieraana aineena ihon läpi tämän verenkiertoon. Piikittämisestä jääkin ihoon omat näkyvät jälkensä muiden huomattavaksi. Tämän vuoksi piikitysjälkien poisto on auttanut etenkin entisiä huumeiden käyttäjiä, koska tällöin he kirjaimellisesti pääsevät eroon stigmatisoidun toiminnan aiheuttamasta näkyvästä merkistään (Lloyd 2010, 63). Tämä ei tosin poista stigman aiheuttamia sisäistettyjä vaikutuksia tai käyttäjän huumehistoriasta ennestään tietävien tai siitä kuulevien suhtautumistapoja.

Huumeiden käyttötapojen eroavaisuuksien lisäksi käyttäjän sosiaalisilla ominaisuuksilla on merkitystä. Huumeiden käyttö nähdään usein nuorten ongelmana ja suurin osa etenkin satunnaisista käyttäjistä onkin nuoria, mikä voidaan tulkita osana nuoruuden kasvamisprosessia, kun halutaan kokeilla erilaisia asioita ennen kuin elämä vakiintuu (Galvani 2012, 167). Voi olla myös, että nuoret kokeilevat huumeita, koska ne ovat laittomia eli niin sanottu ”kielletty hedelmä” (Husak 2009, 113). Vain pieni osa näistä nuorista jää kuitenkin lopulta käyttämään säännöllisesti huumeita, mikä johtuu yleensä syrjäytymisestä sekä muista ongelmista, jolloin he voivat ajautua huumeiden ongelmakäyttöön. Monet vanhemmat huumeiden käyttäjät ovat nimenomaan pitkäaikaisia käyttäjiä. Vanhojen ihmisten huumeiden käytöstä ei usein puhuta samalla tavalla kuin nuorten, ja usein heidän ongelmakäyttönsä liittyy alkoholiin. Toisaalta vanhojen ihmisten huumeiden käyttö saattaa olla jopa stigmatisoidumpaa, koska huumeiden käytön ajatellaan olevan ensisijaisesti nuorten ongelma. (Galvani 2012, 156.)

Sukupuoli on myös keskeinen ihmisten välinen luokittelujärjestelmä ja vahvasti osana ihmisen identiteettiä. Tutkimusten perusteella naisten huumeiden käyttöön liittyy voimakkaampi stigma kuin miesten, minkä voi yhdistää naisten perinteisesti ajateltuun rooliin lasten kasvattajina, jolloin huumeiden käyttöä ajatellaan helposti myös lapsen hyvinvoinnin kannalta (Sanders 2014, 2). Etenkin huumeiden käyttö raskauden aikana on äärimmäisen stigmatisoitua samaan tapaan kuin alkoholin käyttö raskaana ollessa. Tällöin huumeepoliittiset käytännöt vaikuttavat yhtä lailla myös sikiöön (King 1993, 292), jolloin erityisesti voisi ajatella olevan ensisijaisen tärkeää keskittyä käyttäjän hyvinvoinnin tukemiseen rankaisemisen sijaan, jotta sikiön kehitys ei kärsi samalla. Lisäksi stereotyyppinen kuva huumeiden käyttäjästä on monien mielessä varmaankin mies eikä nainen, mikä kasvattaa osaltaan ihmetystä naisten huumeiden käyttöä kohtaan.

Sosioekonomisen aseman vaikutus huumeiden käyttöön ei ole selkeä, mutta tutkimushavaintojen mukaan huonommin koulutetut ja pienituloiset käyttävät enemmän huumeita (Kandel 1993, 54–55). Tarkkaa huumeiden käytön määrää on hankala tutkia ja voi hyvin olla, että heikommassa sosiaalisessa asemassa olevat ovat yliedustettuina huumeilastoissa. Hyvätuloisten on varmasti helpompi salata huumeiden käyttöönsä ja toisaalta heillä on myös enemmän resursseja hankkia huumeita (Winick 1993, 143–144). Lisäksi hyväosaisilla on oletettavasti myös paremmat resurssit sietää muiden negatiivista suhtautumista eli stigman antoa ja siten ehkäistä syrjäytymistä (Room 2005, 152). Samaan aikaan huono-osaisuuteen kytkeytyvien ongelmien voi ajatella ajavan helpommin ongelmakäyttämään haitallisia aineita elämän vastoinkäymisten hetkelliseksi pakenemiseksi. Siten ainakin ongelmakäyttö lienee selkeästi yleisintä huono-osaisten keskuudessa.

Kontrollipainotteisen huumeepolitiikan kannalta voidaan kyseenalaistaa, onko yhteiskunnalla edes oikeutta puuttua sen jäsenten huumeiden käyttöön, mikäli nämä eivät aiheuta vahinkoa muille kuin itselleen. Tämä ajatus pohjautuu utilitarismiin ja esimerkiksi John Stuart Millin kirjoituksiin, joiden mukaan yksilön itselleen tuottama haitta ei oikeuta valtiota puuttumaan tämän toimintaan, vaan ainoastaan muille tuotettu vahinko on riittävä oikeutus (Moore 1993, 226). Toisaalta huumeiden käyttäjän voidaan ajatella vahingoittavan muita kuluttamalla julkisen terveydenhuollon resursseja sekä valtion myöntämiä sosiaalietuuksia, jotka saatetaan käyttää kokonaan uusien huumeiden hankkimiseen.

Huumeiden käyttöön pakkokeinoin puuttumista perustellaan usein sillä, että yksilö ei pysty enää itse vaikuttamaan omaan käyttäytymiseensä, jolloin valtiolla on paitsi oikeus myös velvollisuus huolehtia tästä. Pakkohoidon voi ajatella olevan yksilön vapauden riistämistä, vaikka kyse olisikin hoidosta eikä vankeusrangaistuksesta. Toisaalta kaikki huumeiden käyttäjät eivät ehkä halua tai pysty parantumaan ilman pakkohoitoa, joka on yleensä kuitenkin vankeusrangaistusta humanimpi ja tehokkaampi käytäntö (Gostin 1993, 285).

2.1.3 Huumeiden käytön syyt

Huumeiden käytön ymmärtämisen ja siihen suhtautumisen kannalta on oleellista hahmottaa taustatekijät, jotka johtavat käyttöön ja ylläpitävät sitä. Koska huumeiden käyttöä on erilaista, myös syyt huumeiden käyttöön vaihtelevat. Huumausaineita on käytetty ihmishistorian alkua ajoista lähtien ja eläimienkin tiedetään hyödyntävän

huumaavia aineita. Ihmiset näkevät luonnostaan unia, joiden lisäksi tajuntaa voidaan muuttaa tietoisesti esimerkiksi meditaation avulla. Huumausaineita puolestaan on käytetty jo aikoinaan osana erilaisia rituaaleja, jotta päästiin hengellisiin transsitiloihin. (Onnela 2001, 21–24.) Voidaan siis todeta tajunnan keinotekoisien muuttamisen olevan luonnollista ihmisille, eikä viime vuosikymmenien aikana syntynyt uusi ilmiö.

Ihmiset lähtökohtaisesti tavoittelevat hyvää oloa, jossa etenkin välittäjäaine dopamiini on keskeisessä roolissa. Luonnolliset hyvinvointia ja selviytymistä edistävät toimet kuten syöminen ja seksin harrastaminen tuottavat palkitsevasti dopamiinia. Jotkut huumeet vapauttavat kuitenkin huomattavasti enemmän dopamiinia, minkä takia niistä jäädyään helposti riippuvaiseksi. Ongelmallisesti jatkuva huumeiden käyttö saattaa vähentää saadun dopamiinin määrää, jolloin huumeista saadun euforisen olon tavoittelu käy yhä epätoivoisemmaksi. Lisäksi jatkuva huumeiden käyttö vahvistaa aivojen reagoimista ulkoisiin huumeisiin liittyviin ärsykkeisiin, minkä takia huumeiden käyttäjät saattavat retkahtaa jopa vuosien jälkeen uudestaan käyttämään huumeita. (Carter, Hall & Nutt 2009, 35–37.)

Huumeiden kokeilun taustalla voi ajatella olevan puhdas kiinnostus uusien tajunnan tilojen kohtaan, mutta ihmisen sosiaalisen luonteen takia oletettavasti enemmän vuorovaikutus muiden kanssa luo toimimismalleja huumeiden käyttöön liittyen. Tuskin kovin moni ikinä edes kokeilisi huumeita, ellei joku tämän tuttavapiiristä tarjoaisi tai suosittelisi niiden käyttöä. Joissain kaveriporukoissa huumeiden käyttö saattaa vakiintua, jolloin ryhmän jäsenet tavallaan ylläpitävät toistensa käyttöä sosiaalisen paineen myötä. Tällöin käyttöä ei myöskään ehkä koeta ongelmaksi, ja vaikka koettaisiin, käyttöä voi olla hankala lopettaa hylkäämättä omia kavereita.

Huumeiden käytöstä puhuttaessa monet turvautuvat edelleen argumenteissaan klassiseen porttiteoriaan, jonka mukaan alkoholin ja tupakan käyttö johtaa ensin kannabikseen, jonka käyttämisestä siirrytään kovempiin aineisiin. Porttiteorialla ei kuitenkaan ole vahvaa tieteellistä näyttöä, joka viittaisi selkeisiin kausaalsiin suhteisiin eri huumeiden käytön välillä. (Meyer & Quenzer 2005, 193–194.) Todennäköisemmin lievempien huumausaineiden laajan saatavuuden takia niitä käytetään ensin, mutta vain harvat päätyvät loppujen lopuksi käyttämään kovempia aineita. Siispä ensisijaisesti sosiaalisilla taustatekijöillä lienee merkitystä, eikä huumausaineiden ominaisuuksilla.

Huumeriippuvuus on lääketieteellisesti määritelty tila. Silti monien asenteissa esiintyy skeptinen näkemys tämän riippuvuuden olemassaolosta, jolloin huumeriippuvuus

nähdään tekosyynä huumeiden käytölle ja käyttäjän ajatellaan pystyvän lopettamaan milloin vain halutessaan. (Carter, Hall & Capps 2009, 25.) Tällainen ajattelutapa luo ja ylläpitää stigmaa huumeiden käyttäjiä kohtaan, koska tällöin heidät irrotetaan muiden apua tarvitsevien potilaiden ryhmästä. Näin pystytään helpommin syyllistämään huumeiden käyttäjiä ja vastustamaan terveydenhuollon rajallisten resurssien kohdentamista heidän auttamiseensa. Huumeriippuvuus on myös jossain määrin geneettisesti periytyvää, vaikka yksilön sosiaalinen ympäristö toki vaikuttaa tämän geneettisen alttiuden vaikuttavuuteen (Carter, Hall & Nutt 2009, 47).

Periaatteessa kaikesta voi tulla addiktion kohde, kun kyseistä toimintaa harjoitetaan jonkinlaisen hyvän olon tunteen toiveessa siinä määrin että se alkaa vaikuttaa haitallisesti yksilön muuhun elämään. Riippuvuudesta on hankala päästä eroon, paitsi jos aivokemiallisista syistä, myös elämänrytmin vakiinnuttua kyseistä addiktiota mukailevaksi tai pahimmassa tapauksessa täysin sen ympärille, kuten huumeiden ongelmakäytössä yleensä käy. Ongelmallisesti stigma voi luomansa häpeän tunteen takia ehkäistä käyttäjän valmiutta hakea ulkopuolista apua omaan riippuvuuteensa.

2.2 Huumepolitiikan taustat

2.2.1 Kansainvälinen huumepolitiikka

Yksittäisissä yhteiskunnissa on reagoitu eri tavoin aikojen saatossa huumausaineisiin. Tämän tutkielman kannalta merkittäviä ovat kuitenkin kansainvälisten huumausainesopimusten laatiminen, joilla on ollut vaikutusta myös suomalaiseen huumepolitiikkaan Suomen sitouduttua niihin.

Huumeiden käyttöön alettiin puuttua yhteisillä sopimuksilla ensin oopiumin rajoittamisella Britannian Kiinan oopiumkauppaan liittyen. Siten syntyi ensin Shanghain sopimus vuonna 1909 ja Haagin sopimus 1912 kansainvälisen oopiumkonferenssin jälkeen. Nämä toimivat pohjana Yhdistyneiden kansakuntien huumausaineyleissopimuksille vuosina 1961, 1971 ja 1988. Näiden sopimusten myötä jäsenmaat joutuivat muuttamaan huumepoliittisia käytäntöjään ja kriminalisoimaan niille perinteisiä huumausaineita. Erityisesti pyrittiin estämään länsimaiden ulkopuolisten yhteiskuntien kulttuureille tyypillisten aineiden leviäminen länsimaihin, samalla kun puolestaan länsimaisten lääkkeiden ja alkoholin kauppa sai säilyä vapaana. (Onnela 2001, 30–31.)

Euroopan unionin jäsenmaana myös EU:n päätöksillä on merkitystä suomalaisen huume politiikkaan. Ennen Suomen liittymistä EU:hun vuonna 1995 siellä sovittiin vuonna 1986 jäsenmaiden yhteistyön tiivistämisestä huumeongelman suhteen. Käytön kannalta luvattiin käydä periaatteellista keskustelua huumeiden laillistamisesta sekä kovien ja pehmeiden huumeiden erottelusta, jota vasemmistoryhmät ajoivat haittojen vähentämistä lisäävien toimien ohella. Konservatiivit taas halusivat repressiivisempää huume politiikkaa. Lisäksi päätettiin hyödyntää kansainvälisesti vertailevaa tutkimusta ja perustaa Lissaboniin Euroopan huumevalvontakeskus eli EMCDDA (European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction). Schengenin sopimuksen myötä liikkuvuus EU:n alueella helpottui huomattavasti, mikä huolestutti erityisesti Ranskaa sen naapurimaan Alankomaiden harjoittaman vapaamman huume politiikan takia. Alankomaat sai kuitenkin säilyttää toimintamallinsa, joka on edelleen toiminnassa. (d'Ancona 2001, 42–45.) Yhteisistä päätöksistä huolimatta jäsenmaat ovat siis pystyneet toteuttamaan omanlaistaan huume politiikkaa Euroopan unionin sisällä.

Toinen suomalaisen huume politiikan kannalta keskeinen vertailukohta on muiden Pohjoismaiden harjoittamat huume poliittiset käytännöt sekä maiden välinen yhteistyö huumeongelman osalta. Aikoinaan Pohjoismaiden välisen yhteistyön tueksi perustetussa Pohjoismaiden neuvostossa 1960-luvun huumeongelma nähtiin Pohjoismaiden yhteiseksi uhaksi, minkä seurauksena vuonna 1971 neuvosto suositteli Pohjoismaiden välistä yhteistyötä huume politiikassa. Samana vuonna perustettiin Pohjoismaiden välinen huumeasioiden valiokunta ja vuonna 1979 Pohjoismaiden huume tutkimuskeskus NAD (Nordic Studies on Alcohol and Drugs). (Hakkarainen, Laursen & Tigerstedt 1996, 13–14.) Sitten Pohjoismaiden linja ei kuitenkaan ole ollut täysin yhtenäinen, sillä ajan myötä Norja ja myöhemmin Ruotsi alkoivat ajaa yhä repressiivisempää huume politiikkaa sekä painostivat linjauksiltaan liberaalimpaa Tanskaa tiukentamaan huume lain säädäntöään. Närkästäystä aiheutti etenkin Tanskan vapaakaupunkialue Christianian näkyvä huume tilanne. (Laursen 1996, 75.) Myös Suomea painostettiin jossain määrin tunnustamaan huume ongelmansa vakavuus (Christie & Bruun 1986, 136), jota ei aikoinaan nähty alkoholiin verrattuna kovin vakavana yhteiskunnallisena ongelmana. Tiukasta kontrollipolitiikastaan huolimatta Norjassa huumeet ovat pitkään olleet merkittävä yhteiskunnallinen ongelma, minkä seurauksena siellä on päädytty ainakin alustavasti siirtämään lähitulevaisuudessa huume politiikka kokonaan terveydenhuollon asiaksi eli periaatteessa

dekriminalisoimaan huumeiden käytön rangaistavuus, vaikka varsinaisista käytännöistä ei vielä olekaan varmuutta (Marthinussen 2018, 53–54).

Puolestaan stigman vaikutuksesta huume politiikkaan yhtenä konkreettisena esimerkkinä toimii Yhdysvallat, joka on aktiivisesti ollut mukana edistämässä myös kansainvälisten huumausainesopimusten syntyä. Yhdysvalloissa huume pelkoja on käytetty tietoisesti esimerkiksi Richard Nixonin presidentinvaalikampanjoissa sekä presidentti Ronald Reaganin harjoittamassa politiikassa tämän julistettua tunnetusti sodan huumeita vastaan. Yhdysvaltojen ankarat huumelainsäädännöt eivät kuitenkaan merkittävästi onnistuneet huumeiden käytön rajoittamisessa, vaan ovat johtaneet itse asiassa päinvastaiseen tulokseen huume kauppiaiden mukautuessa muuttuviin tilanteisiin. (Onnela 2001, 33.)

Toisenlaisena kansainvälisen viitekehyksen esimerkkinä toimii Portugali, jossa vuonna 2001 dekriminalisoitiin kaikkien huumeiden käyttö reaktiona maassa vallinneeseen vakavaan huumeongelmaan. Portugalin dekriminalisoinnin myötä yhä useampi huumeiden käyttäjä on hakeutunut hoitoon rankaisun uhan poistuttua. Myös huumeiden käyttöön liittyvät terveysriskit ja oheisrikollisuus ovat vähentyneet. Toisin kuin voisi ajatella, huumeiden käyttö ei ole merkittävästi lisääntynyt ja joissain määrin se on vähentynytkin olemalla yleisesti alle Euroopan unionin keskiarvon. (Greenwald 2009, 28.) Huumeiden hintakaan ei laskenut katukaupassa dekriminalisoinnin myötä, mikä olisi todennäköisesti lisännyt huumeiden käytön määrää, kun taas Yhdysvalloissa 1980-luvulla tiukennettujen huumelakien myötä huumeiden hinta laski (Félix & Portugal 2017, 127–128). Huumeiden käytön kriminalisointi saattaa siis paradoksaalisesti ennemmin tukea huumeiden käytön kasvua, sillä huume kauppiaat voivat joutua laskemaan tarpeen mukaan huumeiden hintoja saadakseen kauppatavaransa myytyä.

2.2.2 Suomen huume politiikan kehitys

Suomen oman huume politiikan käsittely alkaa usein vasta 1960-luvun huume poliittisista muutoksista, vaikka Suomessa on toki käytetty huumausaineita jo paljon aikaisemmin. Suomen huume politiikan kehitys noudattaa kansainvälisiä kehityssuuntia, mutta sillä on muiden yhteiskuntien tapaan omat erityispiirteensä huumeiden käytön ja siihen suhtautumisen osalta.

Nyky aikaisten huumausaineiden historiasta kirjoittaminen alkaa yleensä oopiumista kuten myös Suomen tapauksessa. Erilaisia huumaavia yrtejä on kuitenkin käytetty jo

aikaisemmin kansanparantajien toimesta (Ylikangas 2009, 17). Ennen oopiumia Eurooppaan oli ehtinyt jo levitä myös tupakkaa ja kahvia, joista jälkimmäinen oli 1700-luvun lopussa jonkin aikaa jopa kiellettyä Ruotsi-Suomessa (Kontula 1988, 26). Oopiumi puolestaan tuli Suomeen luultavasti keskiajalla, mutta vasta vuonna 1800 sitä tutki tieteellisesti teologian tohtori Anders Chydenius, joka kehotti Suomen talousseuraa valmistamaan oopiumia kotimaisesta unikosta sen lääketieteellisen hyödyn ja kustannustehokkuuden vuoksi. Talousseura ei kuitenkaan innostunut ajatuksesta pitkälti koska he ajattelivat, että oopiumia voitaisiin käyttää myrkkynä. (Ylikangas 2009, 19–20.) Tämä on mainitseminen arvoista sen takia, että nykyisiä laittomia huumausaineita pyrittiin periaatteessa kontrolloimaan ensimmäistä kertaa Suomessa tuolloin.

Nykyinen kriminalisointijärjestelmä oli kuitenkin vielä hyvin kaukana, koska huumeita käytettiin lääketieteellisessä mielessä hyvin vapaasti ja niiden myyntiä ei juuri rajoitettu. Samalla huumausaineiden kirjo kasvoi, kun Suomeen tuli muun Euroopan tapaan morfiini, joka koettiin riippuvuuden kannalta haitallisemmaksi kuin oopiumi, jolloin alettiin vähitellen todeta riippuvuuden olevan varsinainen sairaus sielun rappeutumisen sijaan (Ylikangas 2009, 38–39). Morfiinilla oli kuitenkin nykyiseen tapansa myös lääketieteellisiä hyötyjä. Yhtä lailla 1800-luvun lopulla Suomeen rantautuneita kokaiinia, heroiniä ja kannabista ylistettiin alun perin niiden lääketieteellisen hyödyn takia.

Vuosisadan vaihteessa huumeiden väärinkäyttö alkoi lisääntyä, vaikka Suomessa niitä käyttivät lähinnä terveydenhuollon parissa toimivat ja muutenkin yläluokkaiset henkilöt (Kontula 1988, 67). Ensimmäisellä maailmansodalla oli merkittävä vaikutus huumeiden käyttöön siten, että se tasa-arvoisti huumeiden käyttöä eri väestöryhmien kesken. Itsenäistyneessä Suomessa käytiin myös jonkin verran keskustelua huumeista, mutta niitä ei koettu ongelmana kuten alkoholia, jonka välittäminen kiellettiin kieltolailla vuosiksi 1919–1932 samaan tapaan kuin joissain muissakin maissa (Ylikangas 2009, 65). Alkoholin kieltolaki on hyvä esimerkki siitä, kuinka kriminalisoimalla huumausaine, oikeastaan lisättiin sen käyttöä ja siitä johtuvia ongelmia.

Samaan aikaan huumausaineita myytiin salakaupassa ja kuljetettiin Suomen kautta Venäjälle, minkä vuoksi sisäasiainministeriö pyysi vuonna 1926 selvitystä huumekaupasta (Ylikangas 2009, 70). Stigman kannalta merkittävästi huumeiden käyttöä alettiin pitämään moraalisenä ongelmana ja ajan hengen mukaisesti rotuhygieniaan liittyvänä, jonka mukaan heikompi yhteiskunnallinen aines käyttää

haitallisia aineita. Toisaalta huumeiden käyttö keskittyi edelleen lähinnä yläluokkaan, vaikkakin nuoriso sekä etenkin taiteilijat alkoivat kiinnostua huumeiden käytöstä.

Huumeet olivat kuitenkin terveydenhuollolle hyödyllisiä ja niitä ei koettu ongelmaksi Suomessa. Kansainvälisten sopimusten myötä YK:ta edeltänyt Kansainliitto painosti Suomea mukaan huumausainesopimuksiin ja Suomea kritisoitiin etenkin siitä, että maassa käytettiin eniten heroiniä koko Euroopassa, vaikkakin todellisuudessa ongelmakäyttöä oli vähän, eivätkä lääkärit halunneet luopua sen käytöstä (Onnela 2001, 31). Myös kannabiksen nähtiin olevan lääketieteellisesti hyödyllinen rohdos, mutta kansainvälinen toiminta satoi Suomen päätöksentekoa, koska haluttiin olla nuorena kansakuntana mukana yhteisissä kansainvälisissä päätöksissä (Ylikangas 2009, 112).

Sodilla ja huumeiden käytöllä on pitkä yhteinen historia, kuten myös Suomen kohdalla toisessa maailmansodassa. Rajallisen lääkintäbudjetin ja lääkkeiden saatavuuden vuoksi rintamalle hankittiin paljon raakaopiumia, josta valmistettiin myös morfiinia, heroiniä ja kodeiinia (Ylikangas 2009, 147). Heroini oli tärkeä yskänlääkkeenä, ja sitä jaettiin vapaasti myös muihin särkyihin (Hakkarainen 1992, 56). Vireyden ylläpidon kannalta saksalainen metamfetamiinivalmiste, jota alettiin Suomessa kutsua yleisesti pervitiiniksi tuotteen kaupanimen mukaan, oli keskeisessä asemassa ja saavutti suuren suosion sen tuoman energisen olon takia (Ylikangas 2009, 157–158). Voidaankin sanoa monien nykyään laittomien huumausaineiden olleen hyvin merkittäviä Suomelle sodissa paitsi lääkinnällisesti myös vireystilan kannalta, mistä nykyisessä huumeasenneilmapiirissä helposti vaietaan sota-aikoja muistellessa.

Toisen maailmansodan jälkeen maassa oli jäljellä vielä paljon huumeita ja olot ankeita, minkä takia etenkin heroiniä alettiin käyttää suuria määriä. Tämä johti taas kansainväliseen paheksuntaan, kun tällä kertaa YK ihmetteli, kuinka Suomessa kuluu vuodessa sama määrä heroiniä mikä muualla menee 25 vuodessa (Ylikangas 2009, 183). Kuitenkin vasta 1960-luvulla alkoi tapahtua merkittäviä muutoksia Suomen omassa huumeepoliittisessa kontrollissa, kun niin sanottu ensimmäisen huumeaalto tuli Suomeen. Ehkä tämän ilmaustavan takia tunnutaan ajattelevan huumeiden käytön alkaneen Suomessa vasta sotien jälkeen.

1960-luvun huumeaalto tarkoittaa sitä kuinka pienehkön huumeriippuvaisten joukon rinnalle tuli uusi laaja huumeiden käyttäjien joukko, jonka toiminnassa painopiste oli huumeiden kokeilussa ja etenkin kannabiksen kaltaisissa tajunnallisissa huumeissa opioidien tai amfetamiinin sijaan (Hakkarainen 1992, 60). Kyseinen joukko koostui

pitkälti nuorista, jotka maailmanlaajuisen nuorisokapinan siivittäminä hakivat elämyksiä huumeista. Suurimmalla osalla huumeiden käynti laantui vuosikymmenen loppuun mennessä huume politiikan koventuessa ja sosiaalisen liikkeen laantuessa, kun taas osa siirtyi käyttämään vahvempia aineita. (Partanen 2002, 22–23.)

Huume poliittisesti Suomi ei ollut perinteisesti katsonut tarvitsevansa tarkempaa omaa lainsäädäntöä kansainvälisten sopimusten rinnalle, koska ongelmaa ei koettu niin suureksi, vaikka sotien jälkeisenä aikana huume ongelmasta olikin tullut näkyvämpää. Vuoden 1961 kansainvälisen huumausaineyleissopimuksen mukaisesti huumeiden käyttö kriminalisoitiin vuonna 1966 asetustasoisella määräyksellä, mutta varsinaista lakia suunniteltaessa alettiin ehdottaa käytön kriminalisoinnin purkamista eli dekriminialisointia. Asiasta oltiin montaa mieltä ja suuressa valiokunnassa päädyttiin arvalla kriminalisoinnin kannalle, joka hyväksyttiin eduskunnan täysistunnossa äänin 92–80. Lain käsittely oli pitkälti puolueiden välistä poliittista vääntöä vasemmiston vastustaessa oikeiston kannattamaa kriminalisointia. (Hakkarainen 1992, 136–137.) Puolueiden välisillä poliittisilla voimasuhteilla onkin aina suuri merkitys yhteiskunnallisten muutosten ajoituksissa ja syissä. Kun käytön kriminalisoinnista päästiin soppuun, saatiin aikaan vuoden 1972 huumausainelaki, jonka pohjalta suomalaista huume politiikkaa tulnaisiin pitkälti toteuttamaan seuraavina vuosina ja vielä nykypäivänäkin.

Laissa oli keskeistä huume kysymyksen painopisteen siirtäminen lääketieteellisestä rikosoikeudellisiksi, minkä takia lääkäreitä painostettiin rajoittamaan huumausaineiden antamista hoitoihin. Samalla poliisilla oli ensimmäistä kertaa Suomen historiassa kunnollinen toimintavalta puuttua lieviinkin huumerikoksiin suorittamalla esimerkiksi kotietsintöjä ja pidätyksiä myös käyttäjiä kohtaan sekä perustamalla omia huume yksiköitään. (Hakkarainen 1992, 151–152.) Kun uudet käytännöt on saatu toimeenpantua, ne alkavat vakiintua osaksi yhteiskunnan rakenteita. Siksi 1990-luvun alussa, kun huumausainerikosten rangaistuksia uudistettiin osana rikoslain kokonaisuudistusta, poliitikot ja poliisi eivät olleet valmiita lievittämään huume lakeja, koska sellainen muutos voisi antaa kuvan huume myönteisyydestä yhteiskunnassa ja kannustaisi uusia käyttäjiä aloittamaan huumeiden käytön (Kainulainen 2002, 232–233).

Toisaalta uusi repressiivinen huume politiikka tuntui toimivan, sillä huumeiden käyttö pysyi vähäisenä lopun 1970-luvun sekä 1980-luvun kontrollin tiukentuessa ja

huumeisiin liittyvän kielteisen suhtautumistavan eli siis stigman alkaessa vakiintua yleisessä keskustelussa. Kuitenkin 1990-luvulle tultaessa maailmanlaajuinen nuorisokulttuuri sai uuden sukupolven kokeilemaan useita aineita, minkä katsotaan aloittaneen toisen huumeaallon Suomessa. (Salasuo 2004, 19.) Tällöin monet suomalaiselle huumeekulttuurille aiemmin vieraat aineet kuten MDMA eli ekstaasi ja gamma yleistyivät sekä monenlaiset designer-huumeyhdistelmät, joilla pyritään kiertämään rikoslain tarkkoja ainekohtaisia huumausainekieltoja. Huumausaineiden ongelmakäyttö keskittyi ensin lähinnä amfetamiiniin sekä alkoholin ja lääkkeiden sekakäyttöön, kunnes Neuvostoliiton romahtaessa Suomeen alkoi tulla jälleen enemmän heroiniä, jonka korvaushoidossa käytetyt opioidit kuten buprenorfiini (kauppanimeltään esimerkiksi Subutex) ovat sittemmin muodostuneet heroiniä pahemmaksi ongelmaksi. (Hakkarainen 2002, 111–112.)

1990-luvun lisääntynyt huumeiden käyttö painosti Suomea miettimään uudestaan huume politiikkaansa, jonka seurauksena alettiin siirtyä kohti käytön haittoja vähentäviä toimenpiteitä. Likaisten neulojen aiheuttamat vakavat hepatiitti- ja hiv -epidemiät vauhdittivat puhtaiden neulojen ja ruiskujen jakamista huumeiden käyttäjille, poliisin vastustuksesta huolimatta. Samalla aloitettiin myös opioidiriippuvaisten ylläpito- ja korvaushoidot, vaikka vielä 1990-luvun alussa Päihdehuollon valtakunnallinen yhteistyöryhmä esitti ylläpito- ja korvaushoidon ainoastaan pitävän huumeiden käyttäjiä ikuisesti huumeriippuvaisina. Aiemmin huumeongelmaisina oli hoidettu ainoastaan yleisten sosiaali- ja terveystalvelujen sekä alkoholi-ongelmaisille tarkoitetun päihdehuollon puitteissa omien hoitopalveluiden sijaan. (Tammi 2002, 261–262; Hakkarainen & Tigerstedt 2005, 143.) Kyseessä ei ollut kuitenkaan kriminalisointipolitiikan lieventyminen, sillä vuosituhanen alussa helpotettiin rangaistusmenettelyn käyttöä vähäistenkin huumausainerikosten osalta. Toisaalta myös rikosoikeudellista toimenpiteistä luopumisen mahdollisuus säilytettiin osana rikoslakia. (Kainulainen 2002, 249.)

Vuonna 1997 laadittiin Suomen huumausainestrategia, joka on edelleen voimassa, mikä kuvastaa hyvin Suomen aktiivisuutta huume politiikassa viime vuosikymmeninä. Strategian keskiössä on käytön kieltävän rajoittavan huume politiikan jatkaminen, jolla ehkäistään huumeiden aiheuttamia taloudellisia, sosiaalisia sekä yksilöllisiä haittoja ja kustannuksia. Strategiassa painotetaan kontrollin ja huumausainehoidon lisäksi ennaltaehkäisyn merkitystä esimerkiksi syrjäytymisen osalta. (Suomen huume strategia 1997, 54–57.) Tällaiset viralliset linjaukset ovat tärkeitä, mutta oma asiansa on,

toteutetaanko niitä käytännössä vai ovatko ne mukana vain pätevän kuuloisen raportin julkaisemiseksi?

Itse 2000-luku onkin ollut Suomen huume politiikan kannalta hyvin hiljaista kriminalisoinnin ja terveydenhuollon käytäntöjen toimiessa yhdessä ilman suuren linjan muutoksia. Huumeiden käytössä ovat jatkuneet samat suuntaukset, lähinnä kannabiksen käytön selkeästi lisääntyessä. On mielenkiintoista, syntykö Suomessa lähivuosina aktiivisempaa keskustelua huumeiden käytön dekriminallisoinnista ja huume politiikan siirtämisestä kokonaan terveydenhuollon puolelle, nyt kun Norja ensimmäisenä Pohjoismaana harkitsee tämän toteuttamista. Ensimmäinen askel tähän suuntaan oli kannabiksen dekriminallisointia koskeva kansalaisaloite, joka keräsi tarvittavat 50 000 allekirjoitusta siirtyäkseen eduskunnan käsittelyyn (Kansalaisaloite Kannabiksen käytön rangaistavuuden poistamiseksi 2019).

Suomen huume politiikan kehityksessä onkin keskeistä huomioida, että huumeiden käyttöä on varsinaisesti kriminalisoitu vasta 1970-luvulta lähtien aikaisemman lääketieteellisen painotuksen jälkeen, ja tällöinkin vasta kovan poliittisen väännön jälkeen. Aikaisemmin lähinnä kansainvälisiin sopimukseen sitoutuminen oli rajoittanut huumeiden käyttöä. On siis ilmeistä, että huumeisiin suhtautuminen on sosiaalinen asia, pidetään niitä sitten mahdollisesti hyödyllisinä lääkkeinä, tärkeänä apuna sodissa, poliittisena välineenä, kaiken pahan alkuna tai ainoana jäljellä olevana apuna oman elämän ongelmiin. Kategorianakin huumeet ovat sopimuksenvarainen ja siten sisällöltään ajallisesti ja paikallisesti muuttuva käsite. Suomessa vallitseva huumeainepolitiikka ei ole siis ehdottoman pysyvä käytäntö, vaan tarpeen mukaan muutettavissa.

3. Stigman teoriaa

3.1 Stigman taustat ja mekanismit

Stigma on negatiivisena pidetty ja monissa tapauksissa ulospäin erottuva ominaisuus. Stigmat ovat luonteeltaan laajalla tasolla vaikuttavia ja leimaavia suhtautumistapoja, minkä takia stigma on pätevä teoreettinen käsite syrjittyjä ja syrjäytyneitä ryhmiä tutkittaessa. Stigman vaikutukset voidaan havainnollistaa kaksivaiheisena prosessina, jossa ensin muut antavat stigman tietyn ihmisryhmän ominaisuudelle tai toiminnalle, minkä jälkeen kyseiseen ryhmään kuuluvat yleensä sisäistävät stigman osaksi identiteettiään (Ahern, Stuber & Galea 2007, 189). Stigman voi ajatella olevan tietynlainen merkki tai leima, ja käsitteenä se onkin peräisin antiikin Kreikasta, jossa se tarkoitti orjille annettavaa merkkiä, jonka avulla heidän alhainen yhteiskunnallinen asemansa pystyttiin tunnistamaan kaikkialla (Lloyd 2010, 16).

Teoreettinen stigmaa käsittelevä kirjallisuus on keskittynyt sosiologiassa pitkälti Erving Goffmanin stigmaa käsittelevään teokseen, jossa hän määrittelee stigman olevan ominaisuus, johon liitetyt merkitykset antavat erittäin epäsuotuisan kuvan henkilöstä muille (Goffman 1963, 13). Stigmaa on sittemmin käsitelty paljon sosiaalipsykologisissa kirjoituksissa, joissa sillä yleensä tarkoitetaan nimenomaan negatiiviseksi leimattua ominaisuutta, joka poikkeaa sosiaalisista normeista (Ahern ym. 2007, 189). Stigman tai yleisemmin ennakkoluulojen teoreettinen käsittely ei herättänyt aikoinaan kiinnostusta, koska näiden katsottiin perustuvan luonnollisiin ja siten oikeutettuihin eroihin ihmisten välillä (Miller 2006, 23). Edelleenkin stigman antajat pyrkivät usein oikeuttamaan stigmaa perustelemalla ennakkoluulojaan, vältellen siten syrjinnästä aiheutuvaa syyllisyyttä (Crandall 2000, 142).

Stigman tutkiminen ei ole yksinkertaista, koska stigma itsessään ei ole suoraan mitattavissa oleva konkreettinen asia, vaan teoreettinen havainnollistamistapa, joka realisoituu negatiivisten asenteiden ja näistä seuraavan toiminnan myötä. Leimaavien suhtautumistapojen määrittäminen stigmaksi ei koske mitä tahansa negatiivisena pidettyä asiaa, vaan sen tulee olla ensinnäkin tarpeeksi yleinen suhtautumistapa yhteiskunnallisella tasolla sekä aiheuttaa erityisen kielteisiä asenteita. Lisäksi stigma on yleensä keskeinen osa stigman saaneen elämässä, vaikka stigmatisoitujen reagoimistavat ja omat elämäntilanteet vaihtelevatkin. Myös stigman saanut ominaisuus luonnollisesti vaihtelee henkilöiden välillä, koska esimerkiksi mielenterveysongelmia tai huumeita ja niiden käyttötapoja on erilaisia. Toisaalta stigman saaneen muilla

ominaisuuksilla voi olla merkitystä stigman vaikuttavuuden osalta, kuten sosiaalisten tuen määrällä tai kuulumisella jo valmiiksi syrjittyyn vähemmistöön.

Onko jokainen yhteiskunnallisesti paheksuttu asia kuitenkin stigma? Jotkut asiat ovat niin vahvasti leimattuja, että niistä ei keskustella ollenkaan julkisesti. Tällöin puhutaan usein tabuista, joiden ei voi kuitenkaan ajatella ole täysin sama asia kuin stigma.

Stigman kohteista voidaan nimittäin käydä keskustelua ja stigman vastaiset suhtautumistavat ovat enemmän tabuja joissain sosiaalisissa tilanteissa, kuten esimerkiksi myönteiset asenteet maahanmuuttoa kohtaan tai juuri huumeiden käyttöä puolustavat argumentit. Tabut eivät myöskään ole automaattisen negatiivisia, vaan ne voivat aiheuttaa myös kiinnostusta niiden kielteisyyden takia, kuten esimerkiksi jotkut seksuaaliset fetissit (Jones, Farina, Hastorf, Markus, Miller & Scott 1984, 231), vaikka niistä ei julkisesti puhuttaisikaan. Stigmat puolestaan rajoittavat keskustelun monipuolisuutta, vaikka ne eivät sitä täysin kieltäisikään.

3.1.1 Stigmatisoinnin syyt

Miksi ihmiset ylipäättensä muodostavat näin vahvoja negatiivisia asenteita toisia ihmisiä kohtaan? Ilmeisesti stigmojen muodostaminen on osa geneettistä perimäämme, koska uhkaavien tai muuten haitallisten oloisten ihmisten leimaaminen ja syrjiminen on auttanut toisia ihmisryhmiä selviytymään. Sama ilmiö on havaittu myös simpansseilla, jotka ovat hylänneet sairastuneita tai muuten rajoittuneita yksilöitä. (Lloyd 2010, 21.) Tämä ei tosin tarkoita stigmatisoinnin olevan moraalisesti oikein. Nykyaikana ajatukset tasa-arvosta ja ylipäättensä ihmisarvosta ehkäisevätkin näin suoraa syrjintää, mutta se ei poista ihmisten luontaista taipumusta muodostaa stigmoja poikkeavia ihmisryhmiä kohtaan.

Toinen selitys on ihmisille luonnollinen tapa muodostaa kategorioita ympärillään olevista asioista maailman hahmottamiseksi (Jones ym. 1984, 155). Tämä tosin johtaa helposti mustavalkoiseen ajatteluun ja stereotyyppien syntyyn, jotka vaikuttavat stigmojen muodostumiseen. Ihminen tottuu pitämään näitä asioita luonnollisena, jolloin hän helposti kieltää jatkossa vastaanottamansa ristiriitaisen informaation pitääkseen vakiintuneen maailmankuvansa eheänä.

Yksilötason suhtautumiseen vaikuttavat erilaiset sosiaaliset tekijät, joskin kyseessä olevan stigman luonne ja stigman saaneen ominaisuudet ovat keskeisimmässä roolissa. Esimerkiksi joidenkin tutkimusten mukaan korkeamman yhteiskuntaluokan edustajat sekä naiset leimaavat poikkeavaa käyttäytymistä muita enemmän. Toisaalta ainakin

mielenterveysongelmien osalta naiset ovat myös suvaitsevaisempia kuin miehet. Myös läheisempi kontakti leimattujen kanssa lisää tutkitusti suvaitsevaisuutta. (Jones ym. 1984, 109–110.) Varmastikin myönteiset kokemukset ja koulutus lisäävät ymmärrystä ja tietoa, vaikka niin sanotut yläluokkaiset henkilöt ovat yleensä nimenomaan korkeasti koulutettuja. Tällöin lienee kyse olevan enemmän sosiaalisesta etäisyydestä ja mahdollisesta vallankäytöstä stigman saaneita kohtaan, jotka kuuluvat usein marginalisoituneihin ihmisryhmiin.

Stigmat toimivat kuitenkin laajalla ryhmätasolla, minkä takia ryhmädynaamiset tekijät ovat tärkeitä. Durkheimia mukaillen poikkeavuus yhdistää muuta yhteisöä näiden kokiessa yhdenvertaisuutta keskenään (Jones ym. 1984, 93). Esimerkiksi sotien aikaan koko yhteiskunta yhdistyy yhteistä vihollista kohtaan, jolloin myös muuten poikkeavat saatetaan hyväksyä paremmin.

3.1.2 Stigman muodostuminen ja vaikutukset

Itse stigman synnyn on määritelty alkavan ominaisuuksien erottelulla ja luokittelulla, mikä johtaa tiettyjen negatiivisten stereotyyppien muodostumiseen, joiden perusteella tehdään jako ”meihin” ja ”muihin”. Tämän luokittelun takia leimatut ihmiset menettävät statuksensa ja kokevat syrjintää, mikä johtaa kielteisiin vaikutuksiin näiden yksilöiden elämässä (Link & Phelan 2001, 367). Stigma nimittäin voi rajoittaa yksilön toimintamahdollisuuksia ja aiheuttaa henkistä pahoinvointia hänen sisäistäessään sen osaksi identiteettiään (Dovidio, Major & Crocker 2000, 5).

Stigman tarkempi vaikutus kohteeseensa on monivaiheinen. Se voidaan jaotella ilmiönä, jossa stigman saanut ensin olettaa tähän kohdistuvan stigman, toiseksi kokee tämän käytännössä ja kolmanneksi pyrkii käsittelemään sitä (Link, Struening, Rahav, Phelan & Nuttbrock 1997, 179). Käsitellessään stigmaansa henkilö pyrkii yleensä eroon stigmastaan sen kielteisyyden vuoksi tai yrittää salata sen muilta.

Stigman saanut voi käyttää tilanteen ja omien tavoitteidensa perusteella erilaisia selviytymisstrategioita. Muiden suhtautumisen kannalta väärän strategian valinta lisää entisestään stigmaan liittyvää stressiä. (Miller & Major 2000, 265–266.) Erilaiset strategiat stigman kanssa selviämiseen voidaan jaotella ongelmakeskeiseen ja tunnekeskeiseen käsittelyyn, vaikka jotkut keinot voitaisiin varmasti luokitella molempiin. Ongelmakeskeiset strategiat pyrkivät aktiivisesti muuttamaan stigmaa ylläpitävää vuorovaikutussuhdetta esimerkiksi hankkiutumalla eroon stigmasta tai välttelemällä tilanteita, joissa stigma vaikuttaa. Tunnekeskeiset strategiat puolestaan

varjelevat stigman saaneen itsearvostusta, jolloin tämä syyttää ulkopuolisia tekijöitä stigmaansa liittyen. (Miller & Major 2000, 251.)

Goffman käyttää termiä *passing*, joka tarkoittaa stigman saaneen tapoja vaikuttaa normaalilta stigmastaan huolimatta, jolloin stigma siis vapaasti suomennettuna on ohimenevä eri sosiaalisissa tilanteissa aiheuttamatta leimaamista. Hänen mukaansa jokainen pyrkii tähän mahdollisuuksiensa mukaan normaaliuden palkitsevuuden vuoksi (Goffman 1963, 95). Stigman saanut voi esimerkiksi vältellä tiettyjä sosiaalisia tilanteita tai pyrkiä peittämään stigmaansa, mikäli se on mahdollista. Myös suhtautuminen huumorilla omaan tilanteeseen voi helpottaa kiusallisuutta vuorovaikutustilanteissa muiden kanssa. Tämä tosin ylläpitää stigmaa korostamalla stigman saaneen poikkeavuutta ja tekemällä tästä poikkeavuudesta vielä naurunalaisen asian.

Vaikka stigma vaikuttaa eri tavoin stigman saaneisiin, ulkopuolisista ihmisistä valtaosa näkee tietyn stigman saaneet usein yhdenmukaisena ryhmänä. Pahiten stigma vaikuttaa kuitenkin niihin, jotka kantavat useita stigmoja samaan aikaan (Lloyd 2010, 47), jolloin yhteiskunnasta marginalisoitumisen voisi ajatella olevan vielä todennäköisempää. Syrjäytyminen yhteiskunnasta altistaa entisestään muille mahdollisille ongelmille ja stigmatoidulle toiminnalle. Esimerkiksi sekä etniseen että seksuaaliseen vähemmistöön kuuluva henkilö joutuu pärjäämään kahden mahdollisen stigman kanssa jokapäiväisessä elämässään.

Stigman kokonaisvaltaisuuden takia, siitä on hankala päästä eroon niin kauan kun yleinen asenneilmapiiri ei muutu. Vaikka yleinen asenneilmapiiri muuttuisikin vanhat suhtautumistavat jäävät vaikuttamaan aina jossain määrin taustalle. Monet varmasti haluavat tietoisesti välttää leimaavia asenteita, mutta ne voivat vaikuttaa alitajuntaisesti. Tällöin kiinnitetään automaattisesti huomiota johonkin omaisuuteen yksilössä, kuten juuri tämän etnisyyteen tai seksuaaliseen suuntautumiseen. Samalla saatetaan huomaamatta harjoittaa esimerkiksi niin sanottua hyväntahtoista rasismia, jolloin suositaan etnisen vähemmistön edustajia suhteessa kantaväestöön tai heiltä ei vaadita yhtä paljon kuin muilta.

Stigman vaikuttavuus pohjautuu sen tunnepitoisuudelle, jossa häpeällä on keskeinen rooli. Ilman häpeän tunnetta stigman saaneet eivät sisäistäisi leimaavia asenteita samalla tavalla, koska he eivät kokisi poikkeavuuttaan yhtä ongelmallisena. Stigma muodostuu julkisten asenteiden myötä, jotka vaikuttavat yksityiseen häpeän tunteeseen, minkä takia häpeän tunteminen ja itsesyytökset ovat osa stigmaprosessia (Lewis 1998, 127). Häpeän

voi ajatella kontrolloivan ihmisten toimintaa heidän peilatessaan käyttäytymistään siihen mitä pidetään yhteiskunnassa hyväksyttynä. Suomessa häpeää tunnutaan pitävän arvossa siinä määrin, että väärintehneiden ajatellaan täytyvän hävetä tekojaan, samalla kun pohditaan varautuneesti mitä muut mahtavat ajatella itsestä. (Viljanen 2011, 69.) Häpeän voi ajatella olevan hyödyllistä ja tehokasta juuri sen takia, että se estää ihmisiä rikkomasta yhteiskunnan normeja, vaikka varsinaista valvontaa ei olisikaan läsnä jokaisessa tilanteessa.

Stigma vaikuttaa myös stigmatisoidun lähipiiriin. Goffmanin mukaan näillä henkilöillä on niin sanottu ”kohteliaisuusstigma” (vrt. *courtesy stigma*), koska he ovat tekemisissä stigman saaneen kanssa, jolloin stigamalla on vaikutusta heihinkin. Näitä henkilöitä voivat olla saman stigman saaneet sekä muut, jotka ovat stigman kanssa läheisesti tekemisessä kuten huumeiden käytön suhteen huumeiden käyttäjien perhe. Stigman saaneen perheellä on keskeinen rooli, koska he ovat vuorovaikutukseltaan jatkuvasti stigman saaneen ja stigman antajien välimaastossa.

Toisaalta myös asiaan perehtyneet tai sen kanssa työn puolesta tekemisissä olevat voivat olla niin sanottuja ”viisaita” (vrt. *wise*), joiden seurassa stigmatisoitu voi olla oma itsensä, ja jotka voivat omalta osaltaan edistää ymmärrystä stigman saaneita kohtaa. Tosin tällöin stigmaa ylläpitävät asenteet vaikuttavat myös heihin. Nämä henkilöt voivat normalisoida kommunikointia stigmatisoitujen ja muiden välillä suhtautumistavoillaan, mutta saattavat myös aiheuttaa epämukavuutta molempien tahojen välillä esimerkiksi vähättelemällä stigman aiheuttamaa kiusallisuutta kyseisessä vuorovaikutustilanteessa. (Goffman 1963, 40–44.)

3.1.3 Stigmojen muuttuminen ja lievittäminen

Stigman interaktiivisen ja siten muuttuvan luonteen vuoksi se ei ole aina samanlainen ajallisesti tai eri henkilön näkökulmasta (Jones ym. 1984, 5). Historiallisesti esimerkiksi avioeroon liittyvä stigma on laajalti lievittynyt, minkä seurauksena myös avioerot ovat lisääntyneet, mikä kuvastaa stigman merkitystä ihmisen toiminnalle. Tuskin voidaan ajatella avioerojen määrän kasvun johtuvan siitä, että nykyään ollaan onnettomimpia avioliitossa kuin aikaisemmin, vaan asenneilmapiirin muutoksen tehneen avioerosta sosiaalisesti hyväksytyimmän asian. Tämän taustalla lienee etenkin sukupuolten välisen tasa-arvon lisääntyminen, joka on lievittänyt vallitsevaa stigmaa naisten uskaltamalla lähteä pois onnettomasta liitosta. Toisaalta joissain kulttuureissa avioero on edelleen yleisesti paheksuttua eli stigmatisoitua, mikä kuvastaa stigman sosiaalista ulottuvuutta

ja kulttuurisidonnaisuutta. Ei voida tosin väittää avioeroon liittyvän häpeän lähteneen Suomestakaan, mutta nykyään eronneen voidaan olettaa saavan tukea läheisiltään.

Malliesimerkkinä stigmojen muuttumisen osalta toimii myös homoseksuaalisuuden stigma, sillä aikoinaan homoseksuaalisuutta pidettiin moraalittomana ja laittomana toimintana sekä mielenterveysongelmana (Jones ym. 1984, 191). Toisaalta joissain yhteiskunnissa homoseksuaalisuus oli jo aikoinaan normaalia ja katolinen kirkkokin ilmeisesti hyväksyi vielä keskiajalla homoavioliitot (Stangor & Crandall 2000, 66). Kuitenkin nykypäivänä homoseksuaalisuus on laajalti hyväksyttyä ja normalisoitua monissa yhteiskunnissa, mutta jotkut ihmiset suhtautuvat siihen edelleen kielteisesti. Tämä kertoo stigman vaikuttavuudesta, sillä lakimuutokset ja yleiset asenteet eivät automaattisesti poista stigmaa ihmisten suhtautumistavoista.

Stigmat käsittelevät erityisen negatiivisina pidettyjä asioita, jolloin niiden tutkiminen tai niiden lievittäminen voivat olla hyvin kyseenalaisia joidenkin stigmojen suhteen. Stigmat muodostuvat sosiaalisessa vuorovaikutuksessa yksilöiden suhtautumistapojen myötä, joten periaatteessa niiden kaikkien voidaan ajatella olevan keinotekoisia luonteeltaan. Tämä ei tarkoita, etteikö joillekin asioille olisi oikeutettua antaa stigmaa tasa-arvon tai ihmisten hyvinvoinnin suojelemisen kannalta, kuten esimerkiksi pedofiliaan tai itsemurhaan liittyvän stigman kohdalla. Itsemurhaan taipuvaisten henkilöiden auttamista tuskin kyseenalaistetaan, mutta jopa pedofilian suhteen tehokkaampaa lienee hoidon painottaminen pelkän syyllistämisen ja rankaisun sijaan, vaikka siis itse pedofiliaa ei mitenkään hyväksyttäisi yhteiskunnassa.

Yksilöt voivat vaikuttaa vain rajallisesti vallitsevaa stigmaan, minkä takia tarvitaan yhteiskunnallisia muutoksia ja käytäntöjä. Lakimuutokset voivat vaikuttaa merkittävästi yleiseen asenneilmapiiriin kuten myös ihmisten kouluttaminen stigmaan liittyvistä vääristyneistä käsityksistä. Myös median viestintätavoilla on vaikutusta siihen, kuinka yhteiskunnassa suhtaudutaan asioihin (Jones ym. 1984, 310–312).

Stigmalle ominaista, ja sen lievittämisen kannalta ongelmallista, on sen pysyvyys, sillä stigmat muuttuvat hitaasti, kuten esimerkiksi aiemmin mainittujen avioeroon sekä homoseksuaalisuuteen suhtautumisten osalta. Vaikka yksilö esimerkiksi pääsisi eroon huumeista tai yrittäisi integroitua takaisin yhteiskuntaan vankilatuomion jälkeen, stigma voi vaikuttaa edelleen tämän elämään. Tällöin yksilö nimittäin joutuu salaamaan menneisyytensä sekä kestäämään edelleen tuomitsevia asenteita muilta, mikäli hänen entinen huumeiden käyttönsä paljastuu. Siksi stigmojen muuttaminen on haasteellista, ja

niiden interaktiivisuuden vuoksi stigman muuttamisen tuleekin olla monitasoista, eikä keskittyä rajatusti vain yhteen tiettyyn epäkohtaan (Link & Phelan 2001, 381).

3.1.4 Stigman hyödyllisyysfunktio

Stigman todetusta haitallisuudesta riippumatta, sillä voi katsoa olevan oma hyödyllinen funktionsa yhteiskunnassa. Mikäli halutaan ehkäistä tiettyä yhteiskunnallisesti haitallista toimintaa, sen huonoja ominaisuuksia voidaan painottaa oikeutetulta vaikuttavalla tavalla. Stigman avulla on mahdollista perustella yhteiskunnallista lainsäädäntöä luomalla negatiivisia mielikuvia joistain ryhmistä ja siten valtasuhteita heihin (Dovidio ym. 2000, 9). Siten päättäjät voivat tietoisesti hyödyntää esimerkiksi huumeiden käytön stigmaa pyrkiäkseen vähentämään huumeiden käyttöä tai siirtääkseen julkista keskustelua muihin aiheisiin. Tyler (2020) painottaakin stigman merkitystä valtion tietoisesti käyttämänä vallankäytön välineenä tiettyjen ihmisryhmien alistamiseksi. Hän huomauttaakin Goffmanin vältelleen klassikkoteoksessaan stigmaan liittyviä valta-asetelmia sekä kuinka näitä voitaisiin muuttaa yhteiskunnallisen muutoksen saavuttamiseksi (Tyler 2020, 99). Onkin oleellista, kuka pystyy vaikuttamaan eniten stigman muodostumiseen, minkä takia valtasuhteiden hahmottaminen on merkittävää stigman annossa ja sen ylläpitämisessä (Link & Phelan 2001, 375–376).

Voidaan kysyä, onko yhteiskunnalla oikeus käyttää stigmaa hyödykseen, vaikka se perustuu pitkälti stereotypioihin pohjautuvaan pintapuoliseen syyllistämiseen? Ajankohtainen esimerkki on ilmastonmuutos, johon puuttuminen vaatisi nopeita ratkaisuja paitsi makro- myös mikrotasolla jokaisen yksilön päivittäisen toiminnan kohdalla. Yhteiskunta voisi syyllistää paljon lentoliikennettä käyttäviä tai lihaa syöviä muiden käytäntöjen, kuten verotuksen tai saatavuuden rajoittamisen, ohella. Ongelmallista on kuitenkin yksilön toiminnan rajoittaminen, mikä johtaa aiemmin esiteltyyn filosofiseen pulmaan yhteiskunnan ja yksilön välisestä roolista.

3.2 Huumeiden käytön stigma

Jokainen stigma on luonteeltaan erilainen, minkä takia huumeiden käytön stigmaa on syytä käsitellä vielä yksityiskohtaisemmin ennen tutkimusaineiston analyysia. Stigmojen vaikutukset voivat vaihdella erilaisissa yhteiskunnissa ja muutenkin poikkeavissa sosiaalisissa tilanteissa, mutta huumeiden käytön stigma tuntuu

vaikuttavan laajasti yli kulttuurirajojen nykypäivänä. Globalisaation myötä huumekauppa on levinnyt entisestään ympäri maailmaa, kuten samalla myös viranomaisten yhteistyö huumeita vastaan. Toisaalta yhteiset kansainväliset sopimukset viime vuosisadan alussa yhtenäistivät eri maiden huumeepoliittista linjaa, mikä osaltaan lienee vaikuttaneen maailmanlaajuisen asenneilmapiirin vakiintumiseen. Ennen näitä sopimuksiahan käytännössä minkään huumeaineen käyttöä ei kontrolloitu vaan ne rinnastettiin lääkkeisiin tai nautintoaineisiin.

Ennen kaikkea Suomen oma lainsäädäntö ja siihen liittyvät huumeepoliittiset käytännöt lienevät vahvistaneet stigmaa täällä ilmaisemalla huumeiden käytön olevan väärin. Mielikuvat huumeiden vaarallisuudesta ja niiden käytöstä poikkeavana käyttäytymisenä ylläpitävät stigmaa. Christie ja Bruun (1986) ovat klassisesti todenneet huumeiden olevan hyvä vihollinen yhteiskunnalle esimerkiksi yleisesti käytetyn alkoholin sijaan. Alkoholin suosion takia kieltolaki ei aikoinaan toiminut, mutta huumeiden vähäisen käytön ja niihin liitettyjen uhkakuvien myötä harva kyseenalaistaa huumeiden laittomuutta. Nuoresta iästä lähtien annettu huumevalistus koulun sekä vanhempien suunnalta saa huumeiden käytön näyttämään oudolta ja ulkopuoliselta normaalille elämälle. Kontrollin myötä saatavuus on pientä, jolloin se ei kokeilunhaluisilla nuorillakaan rinnastu esimerkiksi alkoholiin. Samaan aikaan media viestii uhkakuvia lisääntyneestä huumeiden käytöstä ja välittää viranomaisten huumevastaisia lausuntoja. Sinällään tämä ei kuulosta lainkaan ongelmalliselta, mutta entä nykyiset käyttäjät, joiden hyvinvointiin vallitseva huumeiden käytön stigma vaikuttaa merkittävästi?

Huumeiden käytön stigmat vallitsevuudesta huolimatta monet toki painottavat ymmärtäväisempää lähestymistapaa sekä kyseenalaistavat kontrollipainotteisen huumeepoliittikan tehokkuutta. Kuitenkin stigmat vakiintuneisuuden takia negatiivisista suhtautumistavoista on hankala päästä eroon ja stigmat interaktiivinen luonne saa huumeiden käyttäjätkin sisäistämään helposti heihin kohdistuvan stigmat sosiaalisen vuorovaikutuksen myötä. Tällöin he syyttävät enemmän itseään kuin tuomitsevaa asenneilmapiiriä tai heidän huumeiden käyttönsä taustalla olevia syitä. Stigmalle onkin ominaista, että stigmatsoitu joutuu seuraamaan sivusta muita ihmisiä ja toteamaan mitä hänen olisi pitänyt olla ja saavuttaa yhteiskunnassa (Goffman 1963, 18). Tämä pätee varmasti erityisesti huumeiden käyttäjiin, joiden ajatellaan pystyneen vaikuttamaan tilanteeseensa, toisin kuin esimerkiksi vaikka kehitysvammaisten.

Valtaosa etenkin huumeiden ongelmakäyttäjistä todennäköisesti haluaisi olla hyväksytty yhteiskunnan jäsen sekä päästä eroon huumeista, mutta heidän voi olla hankala onnistua siinä tuomitsevassa asenneilmapiirissä. Lisäksi huumeiden käyttäjän sisäistämällä stigmalla on tutkitusti negatiivisia vaikutuksia tämän hyvinvointiin sekä terveyskäyttäytymiseen (Ahern ym. 2007, 195; von Hippel, Brener & Horwitz 2018, 308). Toisaalta stigma voi vaikuttaa kielteisesti huumeiden käyttäjien kokemuksiin terveydenhuollon palveluista sekä vieroitushoitoon sitoutumiseen (Paquette, Syvertsen & Pollini 2018, 108–109). Luonnollisesti jo pelkästään itse huumeiden terveydelle haitalliset vaikutukset ja riippuvuus vaikeuttavat käyttäjien vieroittautumista ja stigman käsittelyä.

Stigmalla on usein varsin kokonaisvaltainen vaikutus yksilön elämään, mutta huumeiden käytön stigman osalta keskeisin eronteko on käyttötavoissa eli onko käyttäjä satunnaiskäyttäjä vai ongelmakäyttäjä. Satunnaiskäyttäjät joutuvat myös muokkaamaan toimintaansa stigman takia, mutta heille se on vain yksi osa heidän elämäänsä verrattuna huumeiden ongelmakäyttäjiin. Vaikka huumeiden käyttöä leimaavissa asenteissa käyttäjät nähdään yleensä samana ryhmänä, satunnaiskäyttäjät voivat pyrkiä ottamaan etäisyyttä ongelmakäyttäjiin. Esimerkiksi heroiinin käyttö aiheuttaa pahennusta monien satunnaiskäyttäjien keskuudessa (Radcliffe & Stevens 2008, 1068).

Yksittäinenkin huumeen käyttö voi johtaa kuitenkin konkreettisiin rajoitteisiin yksilön elämässä. Vaikka huumausaineen käytöstä jätettäisiin syyttämättä siitä jää merkintä poliisin tietokantaan 5–10 vuodeksi, mikä voi vaikuttaa huumeiden käyttäjän mahdollisuuksiin esimerkiksi opiskella tai työllistyä turvallisuus selvitystä pyydettyäessä (Hakkarainen & Tammi 2018). Tämä merkintä toimii siten ikään kuin kirjallisena stigmalla. Lisäksi poliisin tiedetään vielä jälkikäteen kohdelleen joitain entisiä käyttäjiä kuin rikollisia (Knuuti 2007, 165). Tällöin on hankalaa päästä eroon tunteesta, että on toisen luokan kansalainen.

Kohteliaisuusstigman kannalta, käyttäjän perhe ja muut läheiset voivat kokea velvollisuutta tukea käyttäjää, mutta saattavat pitää tähän etäisyyttä välttääkseen häpeää ja muita stigman haitallisia vaikutuksia. Sosiaaliset tuki olisi kuitenkin tärkeää, sillä se vähentää tutkimusten mukaan huumeiden käyttäjien kokemaa stigmaa (Birtel, Wood & Kempa 2017, 6–7). Huumeiden käyttäjien väliset kumppanuussuhteet puolestaan voivat suojella huumeiden käytön riskeiltä sekä stigman vaikutuksilta, joskin tällöin riskinä on

eristäytyminen muista sosiaalisesta suhteista sekä huumeiden käytön jatkuminen (Rhodes, Rance, Fraser & Treloar 2017, 132–133).

Stigmaa on luonnehdittu kahdella tapaa tutkimuskirjallisuudessa. Ensinnäkin se voidaan tulkita syrjiväksi mekanismiksi, jonka lievittäminen on yhteiskunnallisesti tärkeää. Toiseksi stigma voidaan nähdä sosiaalisen kontrollin välineenä, jolla voidaan ehkäistä tarkoituksellisesti haitallista toimintaa. (Room 2005, 150.) Huumeiden käytön stigma ulottuu näihin molempiin tulkintoihin, koska se osaltaan syrjäyttää huumeiden käyttäjiä, mutta samalla huumeiden käyttö itsessään on rikosoikeudellisesti ja kansanterveydellisesti haitallista toimintaa. Siten huumeiden käytön stigmaa ei tunnuta näkevän nykypäivän Suomessakaan yksipuolisesti ongelmallisena asiana, kuten esimerkiksi mielenterveysongelmiin, etnisyyteen tai seksuaaliseen identiteettiin liittyviä stigmoja. Toisaalta liikalihavuus on kansanterveydellinen ongelma ja siihen voidaan yhdistää huumeiden käyttäjien tapaan yksilön omia valintoja syyllistäviä stigmatisoivia asenteita. Kuitenkaan niin kauan, kun rasvan ja sokerin käyttöä ei kriminalisoida tai kontrolloida lailla, lihavuuteen liittyvä stigma ei ole verrattavissa huumeiden käytön stigmaan.

Myöskään lailliset huumausaineet eivät ole stigman osalta samanlaisia kuin huumeiden käytön stigma. Esimerkiksi huumeiden ja alkoholin ongelmakäyttöä verrattaessa alkoholismi nähdään sairautena, vaikka samaan aikaan alkoholin alaisena tehty haitallinen toiminta katsotaan yksilön omaksi syyksi (Crandall 2000, 143). Huumeiden käyttö itsessään ja siitä johtuvat ongelmat taas koetaan yleensä automaattisesti yksilön omaksi valinnaksi ja syyksi monien huumeiden voimakasta riippuvuutta aiheuttavasta luonteesta huolimatta. Tämän voi ajatella johtuvan alkoholin ja huumeiden välisistä juridisista eroista, jotka ovat vaikuttaneet alkoholin käytön yleisyyteen ja siten myös sen normalisoitumiseen yhteiskunnassa, etenkin suomalaisessa varsin humalahakuisessa juomakulttuurissa.

Suuren osan ihmisistä voikin ajatella luottavan lakiin, etenkin Suomen kaltaisessa hyvinvointivaltiossa, ja päättävän sen perusteella, mikä on hyväksyttävää ja mikä ei. Siten huumeiden käyttöä pidetään automaattisesti pahempana kuin alkoholia, vaikka senkin haitat ymmärrettäisiin. Toisaalta ihmiset eivät osaa ennakoida huumeiden vaikutuksen alaisina olevien toimintaa samalla tavoin kuin juopuneiden käytöstä, josta useimmilla on omakohtaisia kokemuksia. Kyselytutkimusten pohjalta huumeiden käyttäjiä pidetäänkin arvaamattomina ja vaarallisina (Lloyd 2010, 26).

Huumeet saattavat kuitenkin kiehtoa monia ihmisiä juuri niiden mystisyyden ja kielteisyyden takia. Myös viihdeteollisuus on popularisoinut huumeita niin elokuvissa, televisiosarjoissa, kirjoissa kuin musiikissakin. Esimerkiksi elokuvat voivat vaikuttaa katsojien maailmankuvaan tai toisaalta vahvistaa sitä entisestään (Cape 2003, 164). Viihde-teollisuus on aikansa ja ympärillään olevan yhteiskunnan tuotos, vaikka toisinaan voidaan pyrkiä tuottamaan valtavirran arvoista poikkeavaa sisältöä. Capen tutkimuksen mukaan (2003, 169) elokuvissa huumeiden käyttö vaikuttaa aina olevan erityisen poikkeavaa käyttäytymistä, siinä missä alkoholin ja tupakan käyttö on puolestaan normaalia. Varmasti huumeiden käyttöä kuvataan nykyään edelleen poikkeavuutena, mutta ehkä paljon realistisemmin ja vähemmän sensaatiomaisesti kuin ennen. Aiemmin esimerkiksi elokuva *Reefer Madness* vaikutti merkittävästi tavallisten ihmisten kannabikseen suhtautumiseen 1930-luvulla, vaikka se oli varsin epärealistinen kuvaus kannabiksen todellisista vaikutuksista (Singer & Page 2014, 151).

Stigman pysyvyys voi hidastaa muutoksia huumeiden käyttöön liittyvissä asenteissa sekä huumeepoliittisissa käytännöissä. Tärkeää olisi eriyttää negatiivinen suhtautuminen huumeisiin niiden käyttäjiin kohdistuvista leimaavista asenteista, mikä ei ole kovin yksinkertaista. Stigma perustuu usein paisuteltuihin ja virheellisiin ennakkoluuloihin, minkä takia voisi ajatella olevan hyödyllisempää kertoa huumeiden käyttäjien taustoista todenmukaisemmin, pelotteluun perustavan valistuksen sijaan.

3.3 Toimija-analyysi stigman tutkimisessa

Stigman vaikutusten hahmottamiseksi tulee ymmärtää taustat ja mekanismit, jotka ylläpitävät kyseistä stigmaa. Yksilön suhtautumistavat muodostuvat tämän sosiaalisten suhteiden myötä. Laajemmalla tasolla lukuisten yksilöiden sosiaaliset suhteet muodostavat yhteiskunnallisen tason asennoitumisia, jotka vakiintuvat ja alkavat osaltaan vaikuttaa eri yksilöiden asenteisiin.

Stigman pysyvyydestä huolimatta ihmiset voivat muuttaa vallitsevia asenteita, jolloin tulee kartoittaa eri toimijatahojen mahdolliset vaikutukset stigmaan.

Toimijaverkkoteoriaa mukaillen sosiaalisten suhteiden tarkastelu eri toimijoiden välillä on keskeisintä, sen sijaan että vedotaan automaattisesti jonkinlaisiin makrotason sosiaalisiin rakenteisiin, jotka ohjaavat ihmisten toimintaa (Michael 2017, 33).

Esimerkiksi vallan muodostuminen tulee havainnollistaa toimijoiden kautta pelkkään

vallan olemassaoloon vetoamisen sijaan (Latour 2005, 64). Myös asioilla luonnehditaan olevan omaa välillistä toimijuuttaan poiketen perinteisestä sosiologisesta ajattelusta, jossa painotetaan vain ihmisten välistä sosiaalista vuorovaikutusta ja toimijuutta (Latour 2005, 70–71).

Stigman interaktiivisuuden takia sen voi ajatella välillisesti luovan omaa toimijuutta, vaikka sen vaikutukset alun perin lähtevät ihmisten muodostamista suhtautumistavoista. Joka tapauksessa toimijaverkkoteoria painottaa toimijoiden luomien suhteiden merkitystä, mikä on tärkeä lähestymistapa stigman rakentumista pohdittaessa pelkkään yhteen toimijaan, kuten lakeja säättävään eduskuntaan, keskittymisen sijaan.

Toimijaverkkoteoria kritisoi suoraan valtaan vetoamista, mutta se ei tarkoita, etteivät sosiaalisten suhteiden valta-asetelmat olisi keskeisiä stigmojen rakentumisessa.

Nimenomaan ilman valta-asetelmia leimaavat käytännöt stigman saanutta ryhmää kohtaan eivät vakiinnu yleiseen mielipiteeseen, mikä on keskeistä stigman muodostumisen kannalta. Onkin tärkeää havainnollistaa stigman taustalla olevat valta-asetelmat.

Politiikassa retoriikka on oleellinen työkalu muutosten aikaansaamiseksi, jolloin stigmasta voi olla apua, mikäli halutaan luoda kärjistettyjä asenteita tiettyä toimintaa tai ihmisryhmää kohtaan. Esimerkiksi Yhdysvalloissa kannabiksen kriminalisointi perustui aikoinaan nimenomaan negatiivisten mielikuvien luontiin etnisiä vähemmistöjä kohtaan (Mikkonen 2001, 158–159). Poliitikoilla on valtaa tehdä lakimuutoksia ja siten suoraan vaikuttaa yhteiskunnan toimintaan. Toisaalta heidän tulee kuunnella alan asiantuntijoita ja intressiryhmiä sekä demokraattisissa yhteiskunnissa huomioida myös tavallisten ihmisten mielipide - ainakin siis teoriassa.

Stigman vakiintuminen riippuu siitä kuinka tavalliset ihmiset omaksuvat sen osaksi normaalia toimintaansa ja asenteitaan. Lakimuutoksilla voidaan vaikuttaa suoraan ihmisten toimintaan muuttuvien käytäntöjen avulla, mutta ensin yksilöitä tulee informoida muutoksista. Tämä tapahtuu erilaisten mediatahojen avulla, joiden kohdalla valtasuhteet ovat keskeisiä siinä, mitkä mediatahot tavoittavat eniten ihmisiä ja toisaalta millaiset intressit näillä toimijoilla on. Harva perehtyy huolellisesti poliittisen päätännän taustoihin, jolloin median välillinen viestintä antaa vastaanottajilleen mukautetun viestin ikään kuin lasten rikkinäinen puhelin -leikissä.

Toimijaverkkoteoriaa mukaillen stigman voi siis itsessään ajatella luovan omaa toimijuuttaan ohjaamalla ihmisten asenteita ja toimintaa. Se voi hidastaa

huumepoliittisia käytäntöjä sekä vaikuttaa huumeiden käyttäjien vieroittautumiseen heidän sisäistäessään vallitsevan stigman. Interaktiivisen luonteensa myötä stigma pitää itseään elossa hidastaen konkreettisia asennemuutoksia. Lisäksi stigma luo polarisoitunutta keskustelukulttuuria, jolloin keskustelu on tunnepitoista eikä todennäköisesti johda järkevään lopputulokseen vastapuolten kesken.

Rationaalisen huume keskustelun kannalta ongelmallista on ilmeisen vähäinen huumeiden käytön stigman tutkimus, etenkin täällä Suomessa. Stigmatutkimus tuntuu keskittyvän maailmanlaajuisesti etenkin mielenterveysongelmiin liittyvän stigman tutkimiseen, joka on tietenkin tärkeää, mutta tutkimusaiheena sen voi ajatella olevan hyväksytympää ja helpommin perusteltavissa, esimerkiksi tutkimusrahoitusta haettaessa, kuin mielipiteitä jakavan huume stigman tutkiminen. Huumeiden käytön stigman lievittämisellä ei juuri ole toivoa Suomessakaan, mikäli edes tiedeyhteisö ei ole valmis tutkimaan sitä monipuolisesti.

4. Aineisto ja menetelmät

Stigman ilmenemisen monipuolisen tarkastelun takia tutkielman analyysi keskittyy eri toimijatahojen suhtautumistapoihin sekä niiden väliseen vertailuun. Tutkielmassa hyödynnetään myös useita erilaisia aineistotyyppisiä laajemman kokonaiskuvan saavuttamiseksi. Pelkästään yhteen toimijatahoon ja aineistotyyppiin keskittyminen antaisi rajallisen kuvan stigmasta, johon vaikuttavat suhtautumistavat sekä mikro- että makrotasolla. Aineisto rajoittuu aikaväliin 1992–2020, jotta analysointi on tarpeeksi perusteellista ja voidaan saada myös käsitys huumeiden käytön stigman nykyisestä roolista Suomessa. Viime aikojen stigman muutoksia voidaan siten verrata aiempiin tutkimushavaintoihin, jotka antavat viitteitä huumeiden käytön stigman ilmenemisestä Suomessa. Tutkielman puitteissa ei ole tarkoituksenmukaista käydä läpi mainitun aikavälin jokaista olemassa olevaa aineistotyyppiä, mutta aineistoa on valittu edustavasti koko aikaväliltä yleiskuvan saamiseksi. Tarkastelussa huomioidaan myös muutokset Suomen huumetilanteessa sekä mahdolliset laajemmat yhteiskunnalliset muutokset, jotka ovat voineet vaikuttaa asenneilmapiiriin ja siten itse huumeiden käytön stigmaan.

Siispä keskeisin tutkimuskysymys on, miten huumeiden käytön stigma ilmenee Suomessa aineistossa esiintyvien suhtautumistapojen perusteella? Eri toimijatahojen tutkimisen takia analysoidaan myös miten eri toimijat suhtautuvat huumeiden käyttöön sekä kuinka nämä suhtautumistavat ovat yhteydessä toisiinsa ja huumeiden käytön stigmaan? Aineiston laajahkon aikavälin takia on mahdollista pohtia, miten suhtautumistavat ovat muuttuneet ajallisesti ja kuinka huumeiden käytön stigma on näiden perusteella ilmennyt ajan kuluessa.

Virallisten kyselytutkimusten pohjalta voidaan tehdä yleistyksiä vallitsevasta asenneilmapiiristä. Näihin liittyvänä aineistona toimii nykyisin Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitoksen toteuttamat kyselytutkimukset huumeiden käytöstä sekä huumeisiin liittyvistä asenteista. Nämä kyselytutkimukset on toteutettu pääosin neljän vuoden välein satunnaisotannalla koko Suomen väestöstä. Kyselytutkimuksia on tehty vuodesta 1992, joten niiden avulla voidaan kuvata huumeasenteiden muutoksia 1990-luvun alun niin sanotun toisen huumeaallon jälkeen. Nämä havainnot toimivat konkreettisenä taustoitukseksi tarkemmalle analyysille huumeiden käyttöön liittyvistä suhtautumistavoista.

Huumeiden käytön stigman vuoksi kyselyiden tutkimustuloksia tulee kuitenkin tulkita varauksellisesti. Vaarana on vastausten vääristely tai kaunistelu, mutta niiden voi olettaa olevan suhteellisen samanlaisia vuodesta toiseen samassa kyselytutkimussarjassa, jolloin tulokset ovat ajallisesti vertailukelpoisia sekä tarpeeksi edustavia suomalaisen väestön osalta. Mahdollisena ongelmana tosin on etenkin huumeiden ongelmakäyttäjien jääminen kyselyiden otoksen ulkopuolelle, koska he eivät välttämättä ole motivoituneita vastaamaan niihin.

Huumeiden käyttöön liittyvät lait ja käytännöt ohjaavat merkittävästi ihmisten suhtautumista asioihin. Tämän takia lainsäädäntövaltaa Suomessa harjoittavan eduskunnan keskustelujen tutkiminen kertoo poliitikkojen tavoista puhua huumeiden käytöstä julkisella makrotasolla. Nimenomaan avoimien keskustelujen myötä välittyvät paremmin heidän asenteensa sekä tapansa käyttää poliittista retoriikkaa kuin virallisemmista asiakirjoista, kuten esimerkiksi valiokuntien mietinnöistä.

Muun aineiston aikarajauksesta poiketen tutkimuskohteena on myös eduskunnan täysistunto vuodelta 1971, koska vuoden 1972 huumausainelainsäädäntö on yksittäinen oleellisin hetki Suomen poliittisessa huume keskustelussa. Muut 12 käsiteltävää eduskuntakeskustelua ulottuvat 1990-luvun alusta aina tähän vuoteen asti.

Huomioitavaa on kuitenkin viime vuosien suhteellisen vähäinen eduskuntakeskustelu huumeiden käytöstä, huume politiikan pysyessä pääpiirteittäin samanlaisena. Tämän takia aineisto on keskittynyt 1990-luvun ja 2000-luvun alun huumausainelakimuutosten käsittelyyn sekä osittain viime vuosiin liittyen pitkälti kannabiksen dekriminialisointia koskevaan kansalaisaloitteeseen.

Myös internetin keskustelut kertovat siitä, miten huumeiden käytöstä puhutaan Suomessa, joskin epävirallisemmin ja mikrotasolla. Virallisten eduskuntakeskustelujen vastapainoksi epävirallisemmat nettikeskustelut kertovat tavallisten ihmisten huumeiden käyttöön suhtautumisesta monipuolisemmin kuin yleiset asennekyselyt. Toisaalta internetin keskusteluissa niin sanotun normaalin elämän keskustelunormit eivät päde, mikä johtaa varsin polarisoituneeseen diskurssiin, mikä voi avata selkeällä tavalla huumeiden käytön stigmaan vaikuttavia teemoja. Aineistona on 13 suosittua Suomi24:n keskustelufoorumien huumeisiin liittyvää keskustelua vasta 2000-luvun alusta lähtien, koska luonnollisesti 1990-luvulla internetin käyttö ei ollut vielä yhtä yleistä. Yleisen tason foorumina Suomi24-foorumi kuvaa paremmin stigman ilmenemistä yleisessä asenneilmapiirissä kuin keskustelualustat, jotka on tarkoitettu nimenomaan huumeiden

käyttäjille. On toki huomioitava, että oletettavasti vain asiasta enemmän kiinnostuneet menevät kyseisellekin foorumille jakamaan mielipiteitään. Vaikka viime vuosikymmenenä sosiaalinen media on varmasti vienyt käyttäjiä perinteisiltä keskustelufoorumeilta, kyseisellä foorumilla on mahdollista ilmaista mielipiteitään nimettömästi etenkin arvoherkistä aiheista kuten huumeiden käytöstä.

Politiikkojen ja tavallisten kansalaisten välillisenä kanavana tiedonkulun suhteen toimii media, jonka viestintä vaikuttaa helposti ihmisten suhtautumistapoihin. Suomessa luotetaan lähtökohtaisesti valtamediaan, jolloin sen tutkiminen on perusteltua yleisen asenneilmapiirin suhteen. Tämän takia aineistona on levikiltään laajojen yleislehtien Helsingin Sanomien sekä Ilta-Sanomien huumekirjoituksista koostuva 93 artikkelin aineisto 1990-luvun alusta aina viime vuosiin asti, jonka pohjalta voi tulkita miten viime vuosikymmeninä huumeiden käytöstä on kirjoitettu suomalaisessa valtamediassa.

Taulukko 1 Aineistotyyppien erittely ja suhde huumeiden käytön stigman ilmenemiseen

Aineistotyyppi	Määrä ja aikaväli	Merkitys huumeiden käytön stigman kannalta
Kyselytutkimukset	8 (1992–2018)	Virallisia tutkimustuloksia ihmisten suhtautumistavoista
Eduskuntakeskustelut	13 (1971, 1992–2020)	Poliitikkojen julkiset makrotason suhtautumistavat
Nettikeskustelut	13 (2002–2019)	Tavallisten ihmisten epäviralliset mikrotason suhtautumistavat
Lehtikirjoitukset	93 (1992–2019)	Valtamedian välittämät suhtautumistavat mikro- ja makrotason välillä

Aineistoja analysoidaan teorialähtöisen sisällönanalyysin avulla. Sen avulla tulkitaan, miten huumeiden käytön stigma ilmenee eri toimijoiden suhtautumistapojen osalta aineistossa. Näitä havaintoja pohditaan suhteessa toimijoiden taustoihin ja eri toimijoiden välisiin suhteisiin sekä ajalliseen yhteiskunnalliseen kontekstiin. Luonnollisesti eduskunnan keskustelut, nettifoorumit, lehtikirjoitukset sekä

kyselytutkimukset ovat poikkeavia toimintaympäristöjä, mikä vaikuttaa analyysiin. Aineisto koodattiin eri luokkiin NVivo-ohjelman avulla, jonka avulla voidaan koota aineistolähteiden teemoja yhteen ja verrata niitä toisiinsa. Koodauksen pääluokkina ovat huumeet, huumeiden käyttäjät, huumeiden käyttö sekä huumeepoliittiset käytännöt.

Huumeet-luokassa tulkitaan paitsi eri huumeisiin kohdistuvia suhtautumistapoja myös ennen kaikkea huumeiden ja laillisten aineiden eli päihteiden tai lääkeaineiden välistä vertailua ihmisten asenteissa. Huumeiden käyttäjät-luokassa käyttäjiä eritellään ongelma- ja satunnaiskäyttäjiin sekä luokitellaan käyttäjien välisiä demografisia eroja kuten ikää sekä yhteiskuntaluokkaa. Lisäksi erillisenä alaluokkana on huumeiden käyttäjien omat kokemukset lähinnä aineiston nettikeskusteluihin liittyen. Käyttäjiin kohdistuvien asenteiden koodaamiseksi erillisinä alaluokkina ovat huumeiden käyttäjän näkeminen potilaana, tavallisena ihmisenä tai rikollisena sekä muuten negatiiviset suhtautumistavat huumeiden käyttäjiä kohtaan. Huumeet-luokan mukaisesti huumeiden käyttö -pääluokan kohdalla alaluokkina ovat ongelma- ja satunnaiskäyttö sekä käytön normalisointi tai siihen erityisen kielteisesti suhtautuminen. Lisäksi analysoidaan huumeiden käyttöön liittyviä syitä aineiston toimijoiden mukaan sekä millaisia yksilöllisiä ja yhteiskunnallisia vaikutuksia huumeiden käytöllä kuvaillaan olevan. Lopuksi huumeepoliittisten käytäntöjen yläluokassa pääjako on terveydenhuollon sekä käytön kriminalisointiin liittyvien rikoslaillisten käytäntöjen välillä. Myös huumeiden käytön dekriminalisoinnin käsittelyllä on tarpeellista olla oma luokkansa.

Koodauksen muissa erillisissä yläluokissa luokitellaan vielä tarkemmin median ja poliittisen diskurssin tuottamaa huumeiden käyttöön liittyvää retoriikkaa lehtikirjoitusten sekä eduskuntakeskustelujen osalta. Lisäksi merkittävät ajalliset ja kansainväliset kontekstit on eritelty omiksi luokikseen. Myös viitteet mahdollisista asennemuutoksista on eritelty omaksi luokakseen, koska ne ovat erityisen merkittäviä stigmaa tutkittaessa. Aineiston analyysissä tulkitaan, mitkä teemat nousevat esille kyseisten aiheiden osalta sekä kuinka nämä teemat ovat yhteydessä itse huumeiden käytön stigmaan.

Aineiston analyysin apuna hyödynnetään myös kehysanalyysia, jolla voi tulkita miten eri teemoista puhutaan. Muun muassa juuri Goffman on kirjoittanut vuorovaikutuksessa käytettävistä kehyksistä, joiden perusteella tulkitaan todellisuutta, minkä takia kehystämistä käytetään etenkin juuri poliittisessa keskustelussa, kun halutaan esittää oma näkökanta mahdollisimman edustavalla tavalla (Kangas, Niemelä & Varjonen

2011, 145–147). Esimerkiksi poliittisessa huume keskustelussa voidaan kehystämällä perustella omaa näkemystään, korostamalla vaikka huumeiden haittavaikutuksia tai niiden erityistä uhkaa nuoria kohtaan, joiden auttaminen nähdään yhteiskunnallisesti erityisen tärkeänä. Kuitenkin myös nettikeskustelujen sekä median kirjoitusten sisällöstä voidaan havaita erilaisia kehyksiä, joiden avulla suhtautumiset huumeiden käyttöön realisoituvat eri toimijoiden tuottamassa diskurssissa.

Valittu aineisto ei ole perusteellisen kattava viime vuosikymmenien osalta, mutta sen avulla voidaan tehdä havaintoja siitä, miten huumeiden käytön stigma ilmenee eri toimijoiden asennoitumisten osalta. Viime vuosikymmeniin pohjautuvaa aineistoa voidaan verrata tutkimuskirjallisuuden havaintoihin niitä edeltävästä ajasta, mahdollistaen aika-analyysia stigman muutoksista. Lisäksi johtuen stigman ja yleisen asenneilmapiirin välisestä yhteydestä, aineisto keskittyy tietoisesti yleisen tason keskusteluun, sen sijaan että tutkittaisiin esimerkiksi itse huumeiden käyttäjiä tai vaihtoehtomediaa.

Tutkimusetiikkaa ajatellen aineistoa tarkastellaan mahdollisimman monipuolisesti ja objektiivisesti. Tutkittaessa arvoherkkää aihetta kuten huumeet, on tarpeellista todeta, että tutkijalla ei ole mitään henkilökohtaisia taustaintressejä. Kukaan ei voi olla täysin objektiivinen, mutta kiinnostus tähän aiheeseen liittyy täysin stigman ja siihen liittyvien suhtautumistapojen tutkimiseen, joiden osalta huumeiden käytön stigma on erityisen mielenkiintoinen sen ilmeisen vallitsevuuden takia. Toisaalta huume politiikassa tuntuu olevan kehitettävää täällä Suomessakin, minkä takia sen tutkiminen stigman suhteen on erityisen kiinnostavaa ja tarpeellisen oloista. Tutkimuksen aineisto on julkisesti kaikkien nähtävissä ja käytettävissä, jolloin esimerkiksi poliitikkojen suora lainaaminen on sallittua. Nettikeskustelut ovat myös julkisesti nähtävissä eikä siteerattujen kommentoijien nimimerkkejä voi yhdistää itse henkilöihin. Tutkielman tarkoituksena on herättää keskustelua stigman tutkimisen tarpeellisuudesta ja saada lukija pohtimaan huumeiden käyttöön liittyviä suhtautumistapoja ottamatta suoraan kantaa itse huumeiden käytön oikeudellisuuteen. Kaikki johtopäätökset pohjautuvat lähdekirjallisuuteen sekä tutkielman aineiston analyysiin.

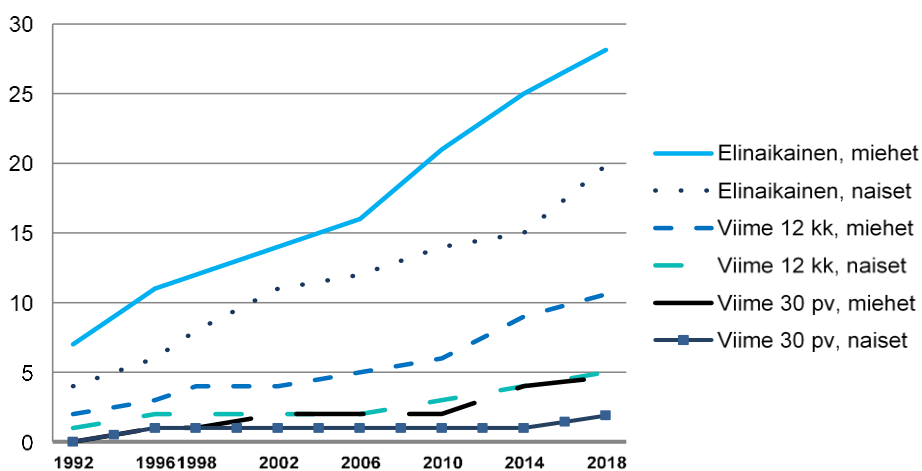
5. Huumeiden käytön stigman ilmeneminen Suomessa

5.1 Kyselytutkimusten ajalliset muutokset

Nykyisin Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen normaalisti neljän vuoden välein toteuttamat kyselytutkimukset ovat ainoa pitkäjaksoinen ja säännöllisesti Suomessa toteutettu kyselytutkimus liittyen huumeiden käyttöön ja etenkin asenteisiin tämän tutkielman aihetta ajatellen. Aiemmat yksittäiset tutkimukset perustuivat aluksi vain viranomaisten tilastoihin ja myöhemmin vain tiettyyn kohderyhmään, kuten esimerkiksi nuoriin koko väestön tutkimisen sijaan (Hakkarainen 1992, 127–129). Näiden kyselytutkimusten tulokset antavat taustaa suomalaisten viime vuosikymmenien huumeiden käyttötavoista sekä asenteista tutkielman muun aineiston analyysia varten.

Viime vuosikymmenien kyselytutkimuksista on havaittavissa huumeiden käytön tasainen lisääntyminen toisen huumeaallon jälkeen. Tutkimuksissa luokitellaan huumeiden käyttöä joskus elinaikanaan huumeita kokeilleiden eli elinikäisprevalenssin, joskus viimeisen 12 kuukauden käyttäneiden eli vuosiprevalenssin sekä viimeisen kuukauden aikana käyttäneiden eli kuukausiprevalenssin mukaan.

Elinikäisprevalenssista näkyy tasaisen jyrkkä nousu 1990-luvun alun noin 5 prosentista vuoden 2018 vajaaseen 30 prosenttiin miesten keskuudessa ja noin 20 prosenttiin naisten osalta. Vuosiprevalenssi on noussut muutamasta prosentista vajaaseen 10 prosenttiin miehillä ja 5 prosenttiin naisilla. Kuukausiprevalenssi taas on pysynyt alle 5 prosentissa läpi kyselyiden, vaikkakin miesten osuus lähentelee jo 5 prosenttia. Tämä kuvastaa huumeiden säännöllisen käytön marginaalisuutta koko väestön tasolla, sillä monet ovat voineet käyttää jotain huumeainetta vain kerran tai pari kertaa elämänsä aikana. (Karjalainen, Pekkanen & Hakkarainen 2020, 18.)

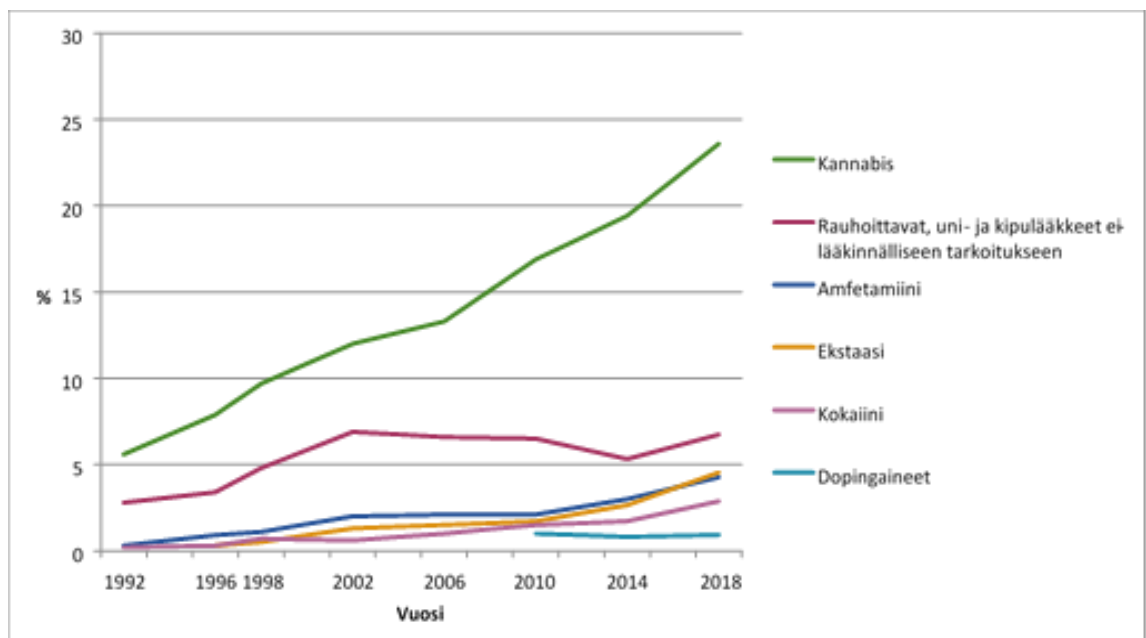

Kuvio 1 Huumeiden käytön eri prevalenssit sukupuolen mukaan (%). (THL Raportti 2/2020)

Huumeiden käyttö on yleisintä nuorten aikuisten ja enemmän miesten kuin naisten keskuudessa kaikissa prevalensseissa, ja käytön määrä on tasaisesti lisääntynyt neljän vuoden välein kaikissa ryhmissä (Karjalainen, Hakkarainen & Salasuo 2019, 7).

Sukupuolten välisessä ikävertailussa on havaittavissa vuosiprevalenssista, että miehillä huumeiden käyttö on hieman yleisempää 25–34-vuotiaissa, kun taas naisissa se on aina viime vuosiin asti rajoittanut selkeämmin 15–24-vuotiaisiin. Kuukausittaisessa käytössä myös nuorten naisten osuus jää muutamaan prosenttiin, kun nuorilla miehillä se on noin 10 prosentin luokkaa. (Karjalainen, Pekkanen & Hakkarainen 2020, 61–62.)

Eri huumeiden käyttöä verratessa huomataan, että käyttö rajoittuu yleensä kannabikseen, mikä vaikuttaa kokonaistilastoihin merkittävästi. Kannabista joskus elämänsä aikana käyttäneiden osuus on noussut 1990-luvun alun noin 5 prosentista vuoden 2018 noin 25 prosenttiin. Samassa vertailussa esimerkiksi amfetamiini ja ekstaasi jäävät pienestä käytön lisääntymisestä huolimatta nykyään noin 5 prosenttiin ja kokaiini, LSD sekä huumaavat sienet noin kolmeen prosenttiin. Heroiini ja kyselyihin myöhemmin lisätyt muut opioidit ovat ainoat huumausaineet kyselyissä, joiden käytössä ei ole tapahtunut juurikaan muutoksia ajallisesti, vaan niiden käyttö on pysynyt marginaalisena ollen noin prosentin luokkaa vuodesta toiseen. (Karjalainen, Hakkarainen & Salasuo 2019, 8.)

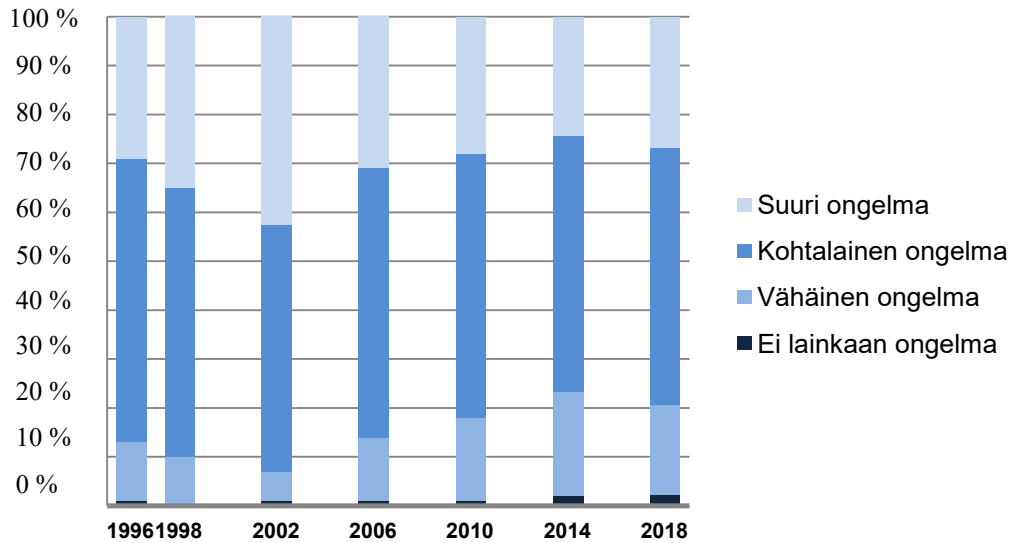
Kuvio 2 Joidenkin huumausaineiden elinikäisprevalenssit 15–69-vuotiaassa suomalaisessa väestössä vuosina 1992–2018. (THL Tilastoraportti 2/2019)

Kyselyiden anonyymiyden takia vastauksilla ei voi olla mitään rikosoikeudellisia seuraamuksia, mutta siitä huolimatta omaa huumeiden käyttöä saatetaan peitellä huumeiden käytön laittomuuden sekä huumeisiin kohdistuvan stigman takia. Kyselyissä kysytään myös, mikäli vastaaja itse tuntee huumeiden käyttäjän, josta todennäköisesti ollaan avoimempia kuin omasta käytöstä. Alle 35-vuotiaista reilut puolet sanoo tuntevansa henkilökohtaisesti huumeiden käyttäjän, ja vanhimmassakin kyselyn ikäryhmässä eli 45–69-vuotiaissa vajaa 30 prosenttia tuntee nykyään huumeiden käyttäjän 1990-luvun alun noin 10 prosenttiin verrattaessa. Huumeiden käyttäjän tunteminen on kaksinkertaistanut kaikissa ikäryhmissä paitsi nuorimmassa eli 15–24-vuotiaissa, joissa kasvua ei ole tapahtunut. Lisäksi miehet tuntevat naisia enemmän huumeiden käyttäjiä. (Karjalainen, Pekkanen & Hakkarainen 2020, 14.) Nykyisin siis saatetaan myöntää avoimemmin huumeiden käyttäjän tunteminen henkilökohtaisesti, mutta koska samalla huumeiden käyttö on vuosittain lisääntynyt, tästä ei voida vetää suoria johtopäätöksiä stigmaan liittyen.

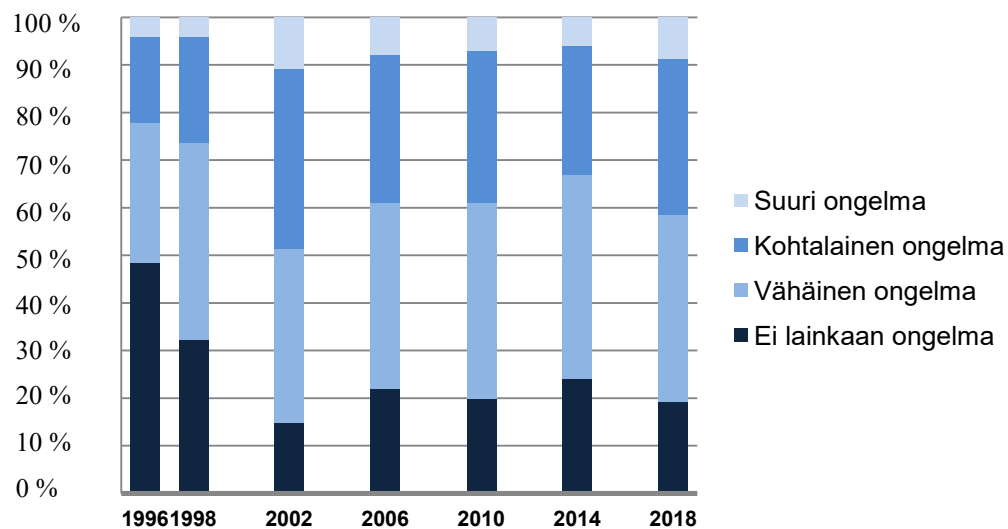
Niiden osuus, joille on joskus tarjottu huumeita ilmaiseksi tai ostettavaksi on kaikissa ikäryhmissä lisääntynyt parisen kymmentä prosenttiyksikköä, ja alle 45-vuotiaissa luvut ovat nykyään 40–60 prosentin luokassa (Karjalainen, Pekkanen & Hakkarainen 2020, 15). Huumeiden tarjoaminen ei kuitenkaan tarkoita, että henkilö olisi ottanut niitä vastaan. Tarjoamisen yhteydessä tapahtunut käyttö saatetaan tosin myöntää helpommin, koska kyse ei ole suoraan omasta toimijuudesta.

Tämän tutkielman kannalta kiinnostavimpia ovat asenteet huumeiden käyttöä kohtaan. Kyselyiden kaikista vastaajista valtaosa näkee huumeet vähintään kohtalaisena ongelmana yhteiskunnassa, joskin kysyttäessä huumeongelmasta omalla asuinalueella suurin osa näkee huumeet vain vähäisenä ongelmana. Mielenkiintoisesti vuoden 2002 kyselyssä huumeet koettiin erityisen pahana yhteiskunnallisena ongelmana molempien kysymysten osalta, minkä jälkeen näkemykset huumeongelman vakavuudesta ovat taas hiukan lieventyneet. (Karjalainen, Pekkanen & Hakkarainen 2020, 30–31.) Stigman kannalta ajatellen, yleisen asenneilmapiirin takia vaikuttaa siltä, että monet näkevät huumeet ainakin jonkinlaisena yhteiskunnallisena ongelmana, vaikka ne eivät olisikaan ongelma omalla asuinalueella. Toinen tulkintatapa on huumeongelman varmasti osittain todellinen, mutta vastaajien mielikuvissa mahdollisesti osittain liioitellun kuviteltu, keskittyminen huono-osaisemmille tai huonomaineisemmille alueille. Näiden alueiden asukkaat eivät myöskään välttämättä vastaa yhtä innokkaasti kyselytutkimuksiin.

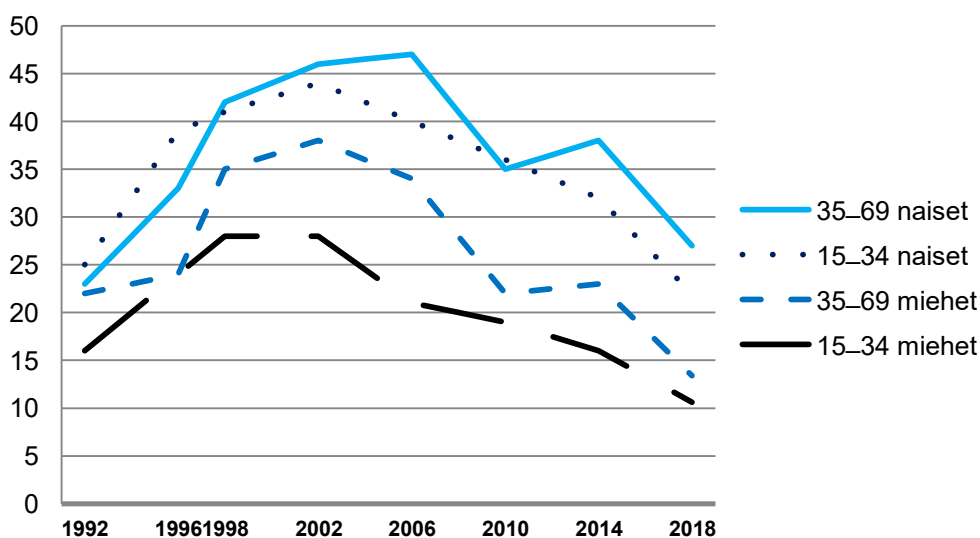

Kuvio 3 Mielenpiteet huumeongelmasta Suomessa.
(THL Raportti 2/2020)

Kuvio 4 Mielenpiteet huumeongelmasta omalla asuinalueella.
(THL Raportti 2/2020)

Pelko joutua väkivallan kohteeksi toisten huumeiden käytön takia on edelleen suurehko väestötasolla ja etenkin naisten keskuudessa. Kaikissa ikä- ja sukupuoliryhmissä pelot nousivat vuosituhatosen alkuun asti ja ovat sittemmin lähteneet taas laskuun, mutta ovat noin 20 prosenttia suurempia naisilla kuin miehillä samoissa ikäryhmissä. Naisilla prosenttiluvut ovat nykyään noin 30–40 prosenttia ja miehillä noin 15–25 prosenttia riippuen iästä. (Karjalainen, Pekkanen & Hakkarainen 2020, 32.) Näissä luvuissa näkyy vallitseva epäluulo huumeiden käyttäjiä kohtaan, joiden käyttäytymistä ei välttämättä osata ennakoida. Samalla julkisessa keskustelussa painotetaan huumeiden vaarallisuutta, mikä välittyy varmasti myös huumeiden käyttäjiin suhtautumiseen. Pelko on erityisen vahva tunne, joka osaltaan saattaa vahvistaa leimaavia asenteita.

Kuvio 5 Niiden osuus, jotka pelkäävät joutua väkivallan kohteeksi muiden huumeiden käytön takia iän ja sukupuolen mukaan (%). (THL Raportti 2/2020)

Huumausaineisiin suhtautumisen sosiaalinen luonne paljastuu aina kun verrataan laittomia ja laillisia huumausaineita eli päihteitä. Kyselyiden tulosten perusteella tosin alkoholista koetaan aiheutuvan huumeita enemmän ongelmia yhteiskunnalle kyselysarjan jokaisessa kyselyssä. Lisäksi siinä missä asenteet kannabiksen kokeilua kohtaan ovat lieventyneet ajan myötä, suhtautumiset humalahakuiseen juomiseen sekä tupakointiin ovat muuttuneet kielteisemmiksi. (Karjalainen, Savonen & Hakkarainen 2016, 30–31.) Huomioitavaa on kuitenkin alkoholin käytön sekä tupakoinnin yleisyys verrattuna huumeiden käyttöön. Lisäksi kyselyissä kysyttiin nimenomaan kannabiksen kokeilemisesta eikä säännöllisestä käytöstä.

Valtaosa suomalaisista ei uskokaan, että huumeiden kohtuukäytöstä ei aiheutuisi haittaa, mutta nämäkin asenteet ovat lieventyneet jossain määrin ajan kuluessa.

Huomionarvoisesti 25–34-vuotiaiden miesten keskuudessa jo noin 40 prosenttia oli sitä mieltä, että huumeita voi käyttää kohtuudella ilman haittoja. (Karjalainen, Pekkanen & Hakkarainen 2020, 35.)

Jos kannabiksen käyttö olisi laillista 19 prosenttia kaikista suomalaisista olisi kiinnostunut ainakin kokeilemaan sitä vuonna 2018, mutta muiden huumeiden osalta kiinnostus oli vain muutaman prosentin luokkaa (Karjalainen, Pekkanen & Hakkarainen 2020, 16). Muuten lainsäädännön suhteen kannabiksen käytön dekriminisoinnin kannalla oli vuonna 2018 noin reilut 40 prosenttia, mikä on noussut tasaisesti 30 prosentista kyselyiden aikana. Myös kannabiksen kasvattamisen dekriminisoinnin kannatus on vuosituhannen alusta lähtenyt tasaiseen nousuun ja on nykyään noin 25 prosenttia väestöstä. Huumaavien sienten poimimisen sallivuus on noin 50 prosenttia

läpi kyselyiden, ja lääkkeiden ja alkoholin sekakäyttö on liikkunut 40–50 prosenttiyksikön luokassa lähtien viime vuosina uuteen nousuun aiemman laskutrendin jälkeen. Vuonna 2018 vastaajista 20 prosenttia olisi valmis luopumaan kaikkien huumeiden käytön rangaistavuudesta eli kannatti huumeiden käytön dekriminisoitua. Lisäksi vuoden 2018 kyselyssä 18 prosenttia sallisi kannabiksen hankinnan mihin tahansa tarkoitukseen ja noin puolet vain lääkekäyttöön. (Karjalainen, Hakkarainen & Salasuo 2019, 4.)

Voidaan siis todeta huumeiden käytön lisääntyneen viime vuosina asenteiden lieventyessä jossain määrin. Nämä asenteet liittyvät kuitenkin lähinnä kannabikseen, joka siten vääristää tilastoja kaikkea huumeiden käyttöä pohdittaessa. Kyselytutkimuksista näkyy, kuinka kyseessä oleva huume vaikuttaa suhtautumistapoihin. Huumeiden käyttöön liittyvät asenteet ovat lieventyneet eniten nuorten sekä etenkin nuorten miesten keskuudessa, joiden huumeiden käyttö on myös yleisintä koko väestön osalta. Siten käytön lisääntyminen varmasti osaltaan lievittää asenteita, mutta samaan aikaan se voi toisissa ihmisryhmissä lisätä huolta huumeongelman pahenemisesta ja vahvistaa stigman roolia.

Vallitseva huumelainsäädäntö tuskin on muuttanut asenteita, sillä huumausainelait ovat pysyneet näiden kyselyiden aikana melko samanlaisina. Käytön kriminalisointi on edelleen keskeisessä asemassa Suomen huumepolitiikassa, vaikka terveydenhuollon käytännöt ovatkin lisääntyneet niiden rinnalla kyselytutkimussarjan aikana. Vuosien 2002–2010 sekä vuoden 2018 kyselytutkimuksissa on kysytty vastaajien mielipiteistä sekä huumeiden käytön haittoja vähentävistä että huumekontrolliin liittyvistä huumepoliittisista käytänteistä. Valtaosa kyselyihin vastaajista hyväksyi vakiintuneet käytänteet kuten huumeiden käyttäjille tarkoitetut terveysterveystapisteet sekä korvaushoidon. Käytänteistä, joita Suomessa ei ainakaan vielä hyödynnetä, viime vuosina uutisissa olleet piikityshuoneet sekä huumeiden anonyymi testaaminen ja opioidiyliaannostuksia estävän naloksonin jakaminen jakoivat enemmän mielipiteitä saaden silti hyväksynnän noin puolelta vastaajista. Kontrollikäytänteet kuten työpaikkojen huumetestit saivat selkeän kannatuksen, joskin viimeisimmässä vuoden 2018 kyselyssä poliisin valeosto-oikeuden hyväksyntä on vähentynyt. (Karjalainen, Pekkanen & Hakkarainen 2020, 37.)

Samaan aikaan kuitenkin kannabiksen osalta huumepolitiikka on useissa yhteiskunnissa muuttunut paljon sallivampaan suuntaan viime vuosina, minkä takia on kiinnostavaa,

kuinka kannabiksen dekriminialisointia koskevaa kansalaisaloitetta tullaan käsittelemään eduskunnassa. Aiempia eduskunnan huumeiden käyttöön liittyviä keskusteluja analysoidessa saattaa selkeytyä onko tällä kansalaisaloitteella mitään mahdollisuuksia lähitulevaisuudessa, ja miten huumeiden käytön stigma on ilmennyt muuten suomalaisessa poliittisessa keskustelussa?

5.2 Eduskuntakeskustelut huume politiikasta

Vallitseva lainsäädäntö ja sen käytännöt varmasti vaikuttavat huumeiden käyttöä koskeviin yleisiin asenteisiin. Suomen kaikki oleelliset huume poliittiset käytännöt on hyväksyttävä eduskunnan kautta, minkä takia eduskunnan huumeaine poliittisista keskusteluista käy ilmi virallisen tason suhtautuminen huumeiden käyttöön.

Huumeet ja niiden käyttö ovat yhteiskunnallisesti arka aihe, minkä takia niiden käsittely politiikassa voi herättää varsin vahvoja mielipiteitä eri poliitikkojen kohdalla. Toisaalta huumeiden käytön stigma voi hidastaa poliittista päätäntä, koska esillä on aina muitakin yhteiskunnallisia asioita ja resurssit ovat rajallisia. Harva poliitikko tuskin lähtee innokkaasti ajamaan vapaampaa huume politiikkaa huume kielteisessä asenneilmapiirissä. Jokainen poliitikko joutuu kuitenkin loppujen lopuksi ajattelemaan omaa työuraansa sekä toisaalta kuuntelemaan puolueensa yleisiä linjauksia, minkä takia yksittäisten poliitikkojen henkilökohtaiset suhtautumiset eivät välttämättä välity analysoitavista eduskuntakeskusteluista.

Samaan aikaan suomalaisella yhteiskunnalla on velvollisuus huolehtia syrjäytyneistä jäsenistään. Pelkästään jo yhteiskunnan resurssien kannalta huumeiden ongelmakäyttäjien voi ajatella olevan ensinnäkin menetettyä työvoimaa ja toisaalta aiheuttavan kustannuksia terveydenhuollolle. Lisäksi huumeiden käyttäjät vievät sekä poliisin että oikeuslaitoksen aikaa huumeiden käytön laittomuuden sekä huumeiden hankinnan rahoittamiseen liittyvän oheisrikollisuuden takia.

Toisaalta yhtä lailla vastuullisen yhteiskunnan velvollisuutena voi ajatella olevan yksilöiden suojelu terveydelle haitallisilta aineilta, jolloin huumeiden ja niiden käytön laittomuutta sekä näihin liittyvää stigmaa ylipäättänsä saatetaan puolustella eri tahojen toimesta. Joka tapauksessa huumeet ovat yhteiskunnallinen ongelma, joka muuttaa muotoaan jatkuvasti, jolloin poliitikkojen tulee käsitellä aika ajoin huume poliittisia käytäntöjä – halusivat he sitä tai eivät.

Huumepolitiikalla voidaan suoraan määritellä tietyn huumausaineen juridinen asema, mikä, kuten todettua, on oleellista sen käyttöön suhtautumisen kannalta. Huumeiden käyttäjien osalta voidaan painottaa huumepoliittisesti erilaisia lähestymistapoja. Huumepolitiikka voi olla ensisijaisesti repressiivistä eli käytön kokonaiskieltoon perustuvaa sekä huumekekeiluja ehkäisevää valistuksen avulla, haittoja vähentävää, jolloin pyritään terveydenhuollon keinoin vähentämään käytön haittoja ja kontrolli keskitetään nimenomaan ammattirikollisiin, tai näiden kahden välistä yhdistelmää, jolloin käytön kriminalisointi säilyy osana huumepolitiikkaa muiden käytäntöjen rinnalla (Tammi 2002, 269). Jälkimmäinen vaihtoehto on vakiintunut Suomessa käytön kriminalisoinnin sekä terveydenhuollon käytäntöjen toimiessa rinnakkain.

5.2.1 Huumepoliittisesti keskeiset eduskuntakeskustelut

Koska kansainväliset sopimukset määrittivät pitkään Suomen huumepoliittisia käytäntöjä, vasta vuoden 1972 huumausainelain yhteydessä eduskunnassa käytiin perusteellista keskustelua huumeiden käytöstä ja sen laillisuudesta. Tämän lain käsittely eduskunnassa kertoo paljon kyseisen ajan virallisesta suhtautumisesta huumeiden käyttöä kohtaan. Huumeiden valmistajien ja myyjien rankaisemisesta vallitsee läpi vuosien laaja yksimielisyys, mutta huumeiden käyttäjien osalta käytiin tuolloinkin kädenvääntöä siitä kuuluvatko he kokonaan terveydenhuollon piiriin vai myös osaksi rikosoikeudellista kontrollia.

Vuoden 1972 huumausainelain käsittely on keskeisin hetki Suomen poliittisessa diskurssissa huumeiden käytön osalta, paitsi rikoslain sisällön suhteen myös keskustelussa esiintyvien teemojen kannalta, sillä myöhemmissä eduskunnan käsittelyissä lakimuutokset olivat varsin teknisiä luonteeltaan ilman että itse käytön kriminalisointiin puututtiin konkreettisesti. Myös argumentit kriminalisoinnin puolesta ja vastaan olivat melko samanlaisia vuodesta toiseen kuin vuoden 1972 huumausainelakia käsiteltäessä, joskin keskustelujen teemat ja painotukset muuttuivat jonkin verran.

1990-luvulla keskustelua herätti niin sanottu toinen huumeaalto, joka lisäsi ja monipuolisti merkittävästi huumeiden käyttöä Suomessa. Lisäksi Suomi liittyi Euroopan unioniin ja sen vapaakauppa-alueeseen, joka synnytti huolta huumeiden laajemmasta leviämisestä Suomeen. 2000-luvulla Suomessa ei ole tehty suuren linjan muutoksia huumepolitiikassa, joskin vuosituhaten alussa keskusteltiin poliisin oikeuksien lisäämisestä. Terveydenhuollon huumeiden käytön haittoja vähentävät sekä

ennaltaehkäisevät käytännöt on toteutettu käytön kriminalisointia painottavan huume politiikan ohessa.

5.2.2 Eduskuntakeskustelujen teemat ja retoriikka

Pääteemana eduskuntakeskusteluissa oli käytön kriminalisointi ja sen toteuttaminen suhteessa terveydenhuollon sekä käytön ennaltaehkäisyn käytäntöihin. Joissain puheenvuoroissa huumausaineiden käytön kriminalisointi kehystettiin tärkeänä asiana, vetoamalla ennen kaikkea lain merkittävään vaikutukseen ihmisten asenteiden ja käyttäytymisen suhteen. Valtaosa kansalaisista noudattaa lakia ja päättelee sen perusteella, mikä on yhteiskunnassa hyväksyttyä. Kriminalisoinnin ensisijaisuutta painottavat kansanedustajat korostivat heidän vastuutaan lainsäätäjänä, jolloin ei voida edistää liian sallivaa linjaa huumeiden käytön suhteen.

”Mielestäni lainsäätäjän on pidettävä mielessä se, että me lailla ja lain hengellä ohjaamme asenteita. Tässä laissa on nimenomaan kysymys, onko käyttö hyväksyttävä vai ei, rangaistava vai ei. Asia on niin vakava, että käytön rangaistus on mielestäni otettava lakiin suojaamaan heikkoja yksilöitä. Ei riitä enää varottavat puheet huumausaineen käytön fysiologisista ja henkisistä seuraamuksista. Narkomaaneiksi tullaan nopeasti.” – kansanedustaja Katri Kaarlonen, keskusta (PTK III/1971 vp, 3257)

Kriminalisoinnin ajateltiin siis suoraan vähentävän huumeiden käyttöä ja toimien näin käyttöä ennaltaehkäisevänä tekijänä. Rangaistuksen uhan ajateltiin ehkäisevän etenkin nuorten huume kokeiluja, jolloin uusia käyttäjiä ei tule enää nykyisten tilalle. Käytön dekriminoinnin puolestaan arveltiin johtavan käytön ”räjähdysmäiseen” kasvuun, jolloin sitä ei voitaisi enää kontrolloida. Pelottelu huume ongelman kasvulla on retorisenä keinona pätevä, koska kukaan ei voi ennustaa varmuudella tulevaisuutta, vaikka käytön merkittävä lisääntyminen tuntuukin epätodennäköiseltä huume kielteisten asenteiden takia.

Toisaalta jo vuoden 1972 huumausainelain käsittelyssä myönnettiin kriminalisoinnin rajallinen vaikutus nykyisiin käyttäjiin, jotka ovat joutuneet huumeiden käytön kierteeseen. Oltiin valmiita tekemään arvovalinta huumeiden käytön ennaltaehkäisyn painottamisessa nykyisten käyttäjien auttamiseen sijaan, koska siihen aikaan huumeiden käyttäjien vieroittamiselle oli varsin rajalliset resurssit.

”Joka tapauksessa käyttäjistä voidaan pelastaa vain osa, mutta käytön rankaisemisella voidaan käyttäjien määrää tehokkaasti rajoittaa. Tämän vuoksi katson, että

huuhausaineiden käyttö on säädettävä rangaistavaksi teoksi.” – kansanedustaja Juuso Häikiö, kokoomus (PTK III/1971 vp, 3263)

Toiset kansanedustajat puolestaan kehystivät ensisijaiseksi huume poliittiseksi tarpeeksi hoitomahdollisuuksien lisäämisen rankaisun painottamisen sijaan. Käytön kriminalisoinnin ajateltiin ehkäisevän merkittävästi hoitoon hakeutumista rankaisun pelossa. Siten huumeiden käytölle luotu juridisen pätevä stigma voisi hankaloittaa käyttäjää vieroittumaan huumeista.

”Minä itse olen kohdannut ihmisiä, jotka ovat pelänneet hakeutua hoitoon siinä pelossa, että he joutuvat sitä kautta poliisikuulusteluihin. Minä uskon siihen, että ihminen, joka on edennyt huumeiden käytössä niin pitkälle, että hän on riippuvainen ja tarvitsee hoitoa, ei välttämättä toimi täysin rationaalinen laskelmoidusti.” – kansanedustaja Satu Hassi, vihreät (PTK 150/1993 vp, 4429)

Tähän vastattiin korostamalla huumeiden käyttäjien valmiutta hakeutua hoitoon sekä lääkäreiden vaitiolovelvollisuutta, minkä takia käytön kriminalisointia ei nähty ongelmallisena hoitoon hakeutumisen suhteen.

Myöhemmissä eduskuntakeskusteluissa on kautta linjan painotettu hoidon ja muiden terveydenhuollon käytäntöjen merkitystä, joskin monien kansanedustajien mielestä niitä tulee toteuttaa kriminalisoinnin yhteydessä. Keskustelua on käyty myös pakkohoidon mahdollisuudesta, jotta huumeiden käyttäjät saataisiin menemään hoitoon ja ennen kaikkea pysymään siellä. Tämä on sinällään ristiriitaista yksilön vapautta korostavassa yhteiskunnassa, mutta pakkohoitoa puolusteltiin sen nojalla, että huumeriippuvainen ei pysty itse enää päättämään omasta parhaastaan, jolloin yhteiskunnan tulee puuttua asiaan.

”Tahdonvastainen hoito torjutaan yleensä liberaalissa yhteiskunnassamme sillä perusteella, että meillä on täällä tapana korostaa yksilön vapautta. Tämä on traaginen tapa korostaa yksilön vapautta silloin, kun puhumme täydellisesti huuhausaineriippuvuuden alaisuudessa olevasta henkilöstä. Nimittäin tällaisen henkilön kohdalla emme voi puhua missään perinteisessä mielessä tahdon vapaudesta, koska tämä henkilö juuri riippuvuutensa takia on täydellisesti menettänyt tahtonsa” – kansanedustaja Vesa Laukkanen, kristillisdemokraatit (PTK 150/1993 vp, 4441)

Lisäksi ennaltaehkäisyn osalta pelkkä käytön kriminalisointi koettiin heikkona vaihtoehtona verrattaessa sen toimivuutta muissa yhteiskunnissa, joissa huumeongelma ei ole lievittänyt sanktioiden avulla. Tällöin tulisikin keskittyä huumeiden käytön

taustatekijöihin ja muihin käytäntöihin, koska pelkän rankaisun ajateltiin olevan vastuutonta ja liian pintapuolista huumeongelman ratkaisun kannalta.

”Ylipäänsä käytön kriminalisointi tai dekriminalisointi ei ole huumausainelain tärkein kysymys. Kun tästä asiasta jatkuvasti keskustellaan, yhteiskunta saa helposti sen kuvan, että asia olisi hoidettu kriminalisoimalla tai pitämällä huumausaineiden käyttö kriminalisoituna. Tämä ajattelu on mielestäni leikkimistä vakavalla asialla. Se on ikään kuin pään panemista pensaaseen.” – kansanedustaja Juha Vikatmaa, kokoomus (PTK III/1971 vp, 3259)

Käytön kriminalisoinnin teknisten toimintakäytäntöjen osalta keskustelua herätti mahdollisuus jättää huumeiden käyttäjä syyttämättä tapauskohtaisesti. Osa kansanedustajista korosti tämän tärkeyttä yksittäisten käyttäjien rankaisun sijaan ja kritisoi syyttämättä jättämisen käytön todellista vähäisyyttä. Toiset taas käyttivät tätä keinona puolustellessaan kriminalisointia, painottaen lain sallimaa mahdollisuutta jättää huumeiden käyttäjä syyttämättä, minkä takia kriminalisointi nähtiin täysin perusteltuna ja toimivana käytäntönä. Toisaalta todettiin käyttäjien syyllistyvän usein myös muihin rikoksiin, kuten huumeiden välittämiseen tai huumeiden käytön luomiin oheisrikoksiin, joilla rahoitetaan huumeiden hankinta. Tämän takia tätä mahdollisuutta jättää käyttäjä syyttämättä on hyödynnetty huomattavan vähän oikeuslaitoksen toimesta. Hoitoon sitoutumisen osalta huumeiden käyttäjän voitiin ajatella esimerkiksi käyvän hoidossa vain lyhyen aikaa, jotta hänet jätettäisiin sen nojalla syyttämättä lain rikkomisesta.

”Sitoutuneisuuskin on sikäli tärkeätä, että joku voi kyllä hakeutua saadakseen etua syyttämättä tai tuomitsematta jättämisen suhteen. Ei riitä, että käydään sairaalan portilla käännyessä, vaan pitää myös sitoutua” – kansanedustaja Sulo Aittoniemi, SMP (PTK 150/1993 vp, 4434)

Keskeinen kehystämiskeino huumausainepolitiikkaa käsittelevissä keskusteluissa läpi vuosien oli vetoaminen nuoriin, joilla ei ole täysiä juridisia oikeuksia yhteiskunnassa, jolloin päättäjillä voi ajatella olevan erityinen vastuu heistä. Nuorista huolehtiminen on varsin tehokas kehystämiskeino, koska kukaan ei voi väheksyä sen tärkeyttä poliittisessa diskurssissa. Lisäksi nuorten voi ajatella olevan herkkiä erilaisille houkutuksille, koska he vasta rakentavat identiteettiään. Huumeiden käyttö onkin yleisintä nuoruusiässä, vaikka ainakin edellisen luvun kyselytutkimusten perusteella se vaikuttaa keskittyvän enemmän nuoriin aikuisiin eikä niinkään alaikäisiin.

Kuitenkin monet kansanedustajat korostivat nuorten lisääntyntä huumeiden käyttöä ja ensisijaista tarvetta sen ehkäisylle sekä vastuullisen mallin näyttämistä yhteiskunnan suunnalta. Kriminalisointia myös kritisoitiin, koska se rankaisee liikaa nuoria muiden käytäntöjen sijaan. Lisäksi huolestuttiin luokkaerojen aiheuttamasta eriarvoisuudesta nuorten kesken, jolloin huonompiosaiset nuoret kärsisivät muita enemmän kriminalisoivasta huume politiikasta.

”Harkintavalta voi muuttua mielivaltaiseksi. Rangaistaan nuoria, joita ei suojaa vanhempien korkea yhteiskunnallinen asema, ja jätetään rankaisematta nuoret, jotka voivat vetäytyä vanhempiensa varallisuuden ja yhteiskunnallisen aseman suojissa turvalliseen kotiin.” – kansanedustaja Anna-Liisa Tiekso, SKDL (PTK III/1971 vp, 3267)

Tässä vuoden 1971 huumausainelakikeskustelussa nousikin erityisesti esille lain säätämisen taustalla oleva asettelu vasemmiston ja oikeiston kesken. Käytön kriminalisoinnin kannattaminen tai vastustaminen ei tosin mennyt selkeästi kahtia oikeiston ja vasemmiston välillä, mutta vasemmiston suunnalta kritisoitiin oikeiston tarvetta korostaa lain rankaisevuutta etenkin nuorten osalta, sen sijaan että puututtaisiin huumeiden käytön taustoihin kokonaisvaltaisemmin. Ihmeteltiin myös etenkin niitä vasemmiston edustajia, jotka olivat valmiita edistämään tätä kriminalisoivaa huume politiikkaa.

Huumausaineiden ajallisesti vaihtuvan juridisen statuksen takia laittomia huumausaineita verrataan usein sen hetkisiin laillisiin huumausaineisiin, olivat ne sitten lääke- tai viihdekäytössä. Eduskuntakeskusteluissa puhuttiinkin alkoholin, tupakan sekä lääkkeiden väärinkäytöstä johtuvista ongelmista suhteessa laittomien huumausaineiden luomiin ongelmiin, jotka ovat varsin marginaalisia alkoholin, tupakan ja lääkkeiden käytön yleisyyden takia.

Jotkut korostivat näiden laillisten aineiden synnyttämiä ongelmia ja tarvetta puuttua ensisijaisesti niihin eikä keskittyä rankaisemaan huumeiden käyttäjiä. Ihmeteltiin sitä ristiriitaisuutta, että jotkut tahot ovat vapauttamassa alkoholipolitiikkaa samaan aikaan kun he kannattavat tiukkaa huume politiikkaa.

”Siksi ihmettelen kokoomuksen kaksijakoista politiikkaa, kun he ovat liberalisoimassa alkoholin käytön vapaaksi - ainakin niissä alkoholiseminaareissa, joissa minä olen ollut ja kuullut kokoomuksen puheenvuoron käyttäjiä - mutta samanaikaisesti tuomitaan huumeet, kun tiedämme, että runsas alkoholin käyttö ja lääkkeiden sekakäyttö on ensimmäinen tie huumeiden käyttöön. Jos te olisitte loogisia, tai ainakin näin naisen

logiikalla ajateltuna, teidän pitäisi myös noudattaa tiukempaa alkoholipolitiikkaa, mutta sitä en kyllä ole kuullut kokoomuksen ryhmästä” – kansanedustaja Anne Huotari, vasemmistoliitto (PTK 145/2000 vp, 4734)

Vastapainona huumeiden käytön kriminalisoinnin todettiin olevan tärkeää juuri sen takia, että ei päädytä yhtä laajaan ongelmakäyttöön kuin etenkin alkoholin kohdalla. Toisaalta jotkut kansanedustajat kiistivät näiden laittomien ja laillisten aineiden välisen yhteyden sekä etenkin lääkkeiden haitallisuuden, koska lääkkeillä nähtiin olevan todistettua hyötyä toisin kuin laittomilla huumausaineilla.

”Eivät lääkkeet ole päihkeitä. Vain 5-10 % :lla lääkkeistä on sellaisia aivoihin kohdistuvia vaikutuksia, että niitä yleensä voi väärinkäyttää. Väärinkäyttäjät huumausainetarkoituksessa muodostavat pienen vähemmistön lääkkeitä oikein käyttävien rinnalla. Lääkkeet on kehitetty sairauksien parantamiseen, ei päihteiksi” – kansanedustaja Eeva Särkkä, kokoomus (PTK III/1971 vp, 3248)

Haitallisen aineen vallitsevaan juridiseen statukseen onkin helppo vedota ja siten sivuuttaa aiempi historia, kuten esimerkiksi yleinen heroinin ja kokaiinin lääkintäkäyttö toisen maailmansodan aikaan ja muutenkin Suomen historiassa. Huumausainekategoriat ovat liukuvia, mutta huumeiden vahvan stigman takia juuri ne koetaan kaikista vakavimpana ongelmana ja haitallisimpina, olivat niiden lääketieteelliset vaikutukset minkälaiset tahansa.

Etenkin viime vuosikymmeninä alettiin yhä enemmän puhua huumeiden käytön dekriminisoinnin mahdollisuudesta huume politiikassa. Dekriminalisointia esille tuovat kansanedustajat kritisoivat kriminalisoivan huume politiikan ylläpitävän laittoman huume kaupan tuottoisuutta ja vertailuja tehtiinkin alkoholin kieltolakiin, joka mahdollisti aikoinaan laittomat alkoholimarkkinat lisäten alkoholiongelmia. Lisäksi oltiin edelleen huolissaan kriminalisoinnin rajoittavan huumeriippuvaisten hoitoon hakeutumista sekä yleisestä suunnasta mihin suomalainen yhteiskunta on menossa rankaisumentaliteetillaan. Toiset kansanedustajat vastustivat voimakkaasti dekriminisoointia, koska se antaisi liian myönteisen kuvan huumeiden käytöstä ja siten saattaisi lisätä käyttöä.

”Dekriminalisointi vie pohjan enimmältä rikollisuudelta ja madaltaa hoitoonhakeutumiskynnystä. Laittomat huumerahat vähenevät eikä yksityistä bisnestä ja rikollisuutta huumeiden ympärillä enää voisi käydä. Siitä, mitä sallitusti ja kontrolloidusti käytetään, seuraavat tulot ovat valtioiden käytössä, joiden tiukkana

monopolina tietenkin mahdollisesti laillistettujenkin huumeiden kaupan ja jakelun on pysyttävä.” – kansanedustaja Erkki Tuomioja, SDP (PTK 150/1993 vp, 4437)

Erityisesti vuonna 2000 keskusteltiin poliisien oikeuksien lisäämisestä huumerikollisuuden vähentämiseksi. Ennen kaikkea pohdittiin, voidaanko tiukemmalla poliisikontrollilla vähentää itse huumeiden käyttöä vai pitäisikö ensisijaisesti painottaa terveydenhuollon keinoja huumeiden käyttäjän auttamiseksi. Joidenkin kansanedustajien mielestä poliisille tulisi antaa kaikki mahdolliset välineet huumeongelman ratkaisemiksi, kun taas toiset olivat huolestuneita yksityisyyden suojan heikkenemisestä, mikäli poliisille annettaisiin entistä laajemmat mahdollisuudet peitetoimintaan sekä puhelinkuunteluihin. Lisäksi kyseenalaistettiin laajemman kriminalisointikontrollin hyöty kysynnän ja tarjonnan lakien nojalla, sillä huumeiden hinnat saattaisivat nousta huumekauppiain reagoidessa muuttuviin markkinoihin. Tämä johtaisi helposti oheisrikollisuuden kasvuun, koska huumeiden käyttäjät tarvitsevat entistä enemmän rahaa riippuvuutensa helpottamiseen. Puoluepoliittiset erot vasemmiston ja oikeiston välillä nousivat tässäkin keskustelussa selkeästi esille kansanedustajien puheenvuoroissa.

”Olette varmaan lukenut kirjan Orwellin yhteiskunnasta, jossa isovelji hyvinkin tarkkaan valvoo, mitä kukakin tekee. Silloin, kun tämä kirja ilmestyi, moni varmaan ajatteli, että se koskee entistä itänaapuriamme. (Ed. Zyskowitz: Sitä juuri!) Nyt huomaamme, että kokoomus, lähinnä kokoomus mutta osa keskustastakin, on lähtenyt samalle linjalle Suomessa. Eli koko ajan yksityisyyden suojaa kavennetaan ja tehdään poliisivaltiota Suomestakin.” – kansanedustaja Anne Huotari, vasemmistoliitto (PTK 145/2000 vp, 4703)

”Suomessa pikkaisen aikaisemmin, niin varsinkin vasemmisto ja myöhemmin mukaan tultuaan vihreät ovat koko ajan jarruttaneet ja vastustaneet niin puhelinkuuntelua kuin näitä valtuuksia, jotka ovat kuitenkin tuiki välttämättömiä kovenevan huumerikollisuuden ja muun törkeän rikollisuuden torjumiseksi” – kansanedustaja Ben Zyskowitz, kokoomus (PTK 145/2000 vp, 4703)

Yhteiskunnallisia muutoksia käsiteltäessä politiikassa on yleinen retorinen keino antaa esimerkkejä muista yhteiskunnista ja miten niissä on toimittu asian suhteen. Esimerkiksi Yhdysvaltojen kovan linjan kriminalisointipolitiikan tehottomuutta kritisoitiin. Maailman globalisoituessa yhä enemmän ja Suomen liittyttyä Euroopan unioniin kansainvälinen viitekehys nousi luonnollisesti yhä merkittävämmäksi huumeepoliittisissa keskusteluissa. Huumeiden lisääntynyt leviäminen Suomeen herätti huolta, etenkin Suomen liittyttyä jäsenyytensä myötä myös EU:n vapaakauppa-alueeseen. Lisäksi

vedottiin Suomen ratifioimiin kansainvälisiin huumausainesopimuksiin, jotka olivat pitkään ohjanneet Suomen huume politiikkaa ennen huumeiden käytön virallista kriminalisointia Suomen omassa lainsäädännössä vuoden 1972 huumausainelain seurauksena.

”Me olemme toistaiseksi olleet suhteellisen suojattu maa huumerikosten osalta, mutta kyllä meidän täytyy rajojen avautumiseen varautua, ja sen vuoksi lainsäädännöllä on ainakin ennalta ehkäisevässä mielessä aika tärkeä merkitys.” – oikeusministeri Hannele Pokka, keskusta (PTK 144/1992 vp, 4356)

”Itse ainakin muistan kuulleen valiokuntakäsittelyssä eräiden asiantuntijoiden, jotka ovat tutkineet näitä asioita kansainvälisesti, tehneet vertailuja eri maiden välillä, toteavan, että ei ole voitu löytää yhteyttä käyttöön kohdistuvien rangaistusten ankaruuden ja huumeongelman vaikeuden välillä. Kysyin itse eräältä asiantuntijalta, minkä asian kohdalta tällainen syy-yhteys voidaan löytää. Siihen itse asiassa kukaan ei osaa vastata.” – kansanedustaja Satu Hassi, vihreät (PTK 150/1993 vp, 4428)

Viime vuosina eduskunnassa on vaadittu hallitukselta vastausta kannabiksen dekriminisoimista koskevaan kansalaisaloitteeseen sekä kritisoitu siihen liittyviä vihreiden myönteisiä lausuntoja. Huolta kannettiin etenkin nuorten hyvinvoinnista huume kuolemien ollessa ennätyskorkeita. Hallitus teki selväksi, että se ei aio tehdä lievennyksiä huumeiden käytön kriminalisointiin, vaan huume politiikassa keskitytään käytön ennaltaehkäisyyn sekä hoitoon hakeutumisen helpottamiseen.

”Meidän hallitusohjelmassamme ei ole sellaista kirjausta, että lähdetäisiin muuttamaan rikoslakia tältä osin, ja se on hyvin selkeää. On tietysti niin, että kansalaisilla on oikeus tehdä kansalaisaloitteita, ja kaikki kansalaisaloitteet käsitellään sitten täällä eduskunnassa. Myös tästä asiasta, kun se tulee niin pitkälle, että se tulee tänne, tietenkin myös oikeusministeriö tulee antamaan lausuntonsa. Itse näen, että asia siltä osin on harvinaisen selvä, eli tämä hallitus ei tule muuttamaan rikoslainsäädäntöä tältä osin.” – oikeusministeri Anna-Maja Henriksson, RKP (PTK 60/2019 vp, 17)

5.2.3 Huumeiden käytön stigman ilmeneminen poliittisissa diskursseissa

Huumeiden käytön stigman kannalta keskeistä eduskunnan keskusteluissa oli kysymys siitä, nähdäänkö huumeiden käyttäjä ensisijaisesti rikollisena vai potilaana. Mikäli huumeiden käyttö on kriminalisoitua, huumeiden käyttäjä on aina rikollinen lain mukaan, vaikka terveydenhuollon käytäntöjä tehostettaisiin vieroittamisen ja

ennaltaehkäisyn osalta. Lain ja asenteiden vahvan yhteyden takia huumeiden käyttäjien stigma ja heidän näkemisensä rikollisina säilyy helposti yleisessä asenneilmapiirissä.

Huomioitavaa on eronteko huumeiden ja huumeiden käytön stigmat välillä poliittisessa keskustelussa, vaikka niitä onkin hankalaa erottaa toisistaan. Huumeet nähdään yhteiskunnallisena uhkana, jolloin kaikenlaiset huume politiikan repressiiviset toimet voidaan hyvin perustella kansalaisten terveydestä huolehtimisen nojalla. Huumeiden käytön salliminen antaisi ristiriitaisen kuvan julkivan vallan suunnalta itse huumeita kohtaan. Vaikka dekriminialisoinnin avulla voidaan rajata huumeiden käyttäjät terveydenhuollon piiriin ilman itse huumeiden laillistamista, se kuulostaa ideana erikoiselta tavalliselle ihmiselle yleistä asenneilmapiiriä ajatellen ja siten vertautuu helposti juuri varsinaiseen laillistamiseen ihmisten mielissä.

Myös monien kansanedustajien poliittisessa retoriikassa korostui kriminalisoinnin merkitys ja usko siihen, että lailla ja rangaistuksen uhalla pystytään parhaiten ehkäisemään käyttöä ja ratkaisemaan huumeongelma. Vuosi vuodelta huumeongelman säilyessä ja käytön lisääntyessäkin, toiset kansanedustajat ovat alkaneet kuitenkin kritisoida kriminalisoinnin tehokkuutta ja ehdottamaan kokonaisvaltaisempia käytäntöjä huume politiikkaan.

Huumeiden käytön stigma on tuskin paljoakaan muuttunut kriminalisoinnin jälkeen poliittisten keskustelujen takia, sillä etenkin viime vuosikymmeninä ei olla käsitelty suuremman linjan muutoksia vallitsevaan huume politiikkaan, vaikka terveydenhuollon käytäntöjä on lisätty kriminalisoivan huume politiikan rinnalle. Huomioitavaa on, että dekriminialisoinnista on ollut puhetta jo 1970-luvun huumeainepoliittisista keskusteluista lähtien, mutta viime vuosien keskustelut kannabiskansalaisaloitteeseen liittyen eivät anna viitteitä minkäänlaisista myönnytyksistä dekriminialisoinnin suuntaan. Varmaa on kuitenkin, että huumeiden käyttöön liittyvää keskustelua tullaan käymään eduskunnassa lähitulevaisuudessakin, vaikka ainakin alkuun vain kannabiksen käytön osalta.

5.3 Nettikeskustelut huumeiden käytöstä

Viime vuosikymmenien arkitason keskustelua huumeiden käytöstä on mahdollista analysoida internetin keskustelufoorumeiden avulla. Etenkin nykypäivänä lähes jokaisen suomalaisen voi olettaa pääsevän internetiin, joten käytännössä kuka tahansa

voi ottaa osaa nettikeskusteluihin. Huomioitavaa on käsiteltävän aiheen, kuten huumeiden käytön rajaavuus keskustelijoissa, koska lähtökohtaisesti voi olettaa lähinnä asiasta kiinnostuneiden osallistuvan aktiivisesti keskusteluun. Tällöin aineistoon saattavat jäädä vain ne, jotka ovat joko vahvasti huumeiden käytön puolesta tai sitä vastaan.

Tutkimuksen kannalta ongelmallista on myös aineiston validius, koska internetin keskusteluissa harvemmin vaaditaan oman nimen käyttöä, minkä takia anonyymiyden turvin jotkut saattavat viestiä tarkoituksella provosoivasti tai muuten asiattomasti vain luodakseen konfliktia keskusteluissa. Tällainen arvoherkkä aihe kuin huumeiden käyttö luo helposti muutenkin kärjistynyttä keskustelua, minkä voi toisaalta ajatella olevan sen vahvuus aineiston mahdollisista edustavuusongelmista huolimatta. Tämän tutkielman muissa aineistoissa puhujia sitovat vahvasti tilanteen määrittämät sosiaaliset normit sekä intressit, jolloin heidän diskurssinsa on yleensä osa jonkin tahon linjausta puhtaasti henkilökohtaisen mielipiteen sijaan. Viralliset asennekyselytkin saattavat luoda sellaisen sosiaalisen asetelman, jossa vastataan maltillisesti toisin kuin ehkä internetin anonyymeissa ja ajoittain hyvin avoimissa sekä räväköissä keskusteluissa.

Valtasuhteet ja niiden käyttö ovat keskeisiä mekanismeja stigman toiminnassa, jotka usein määrittyvät selkeästi sosiaalisissa tilanteissa. Internetissä puolestaan anonyymit keskustelijat ovat lähtökohtaisesti tasavertaisessa asemassa, minkä takia he yrittävät argumenteillaan kuulostaa pätevimmiltä ja siten luoda valta-asetelmaa muihin. Siispä nettikeskusteluista voi kasvotusten käytävästä keskustelusta poiketen välittyä selkeämmin erilaiset asennoitumiset, jotka osaltaan vaikuttavat stigman rakentumiseen. Samaan aikaan vallitseva stigma todennäköisesti luo jo itsestään helposti hyvin kärjistynyttä keskustelua, koska huumeet ja niiden käyttö ovat niiden negatiivisen leiman takia mielipiteitä herättävä aihe.

5.3.1 Huumeiden käytön stigman ilmeneminen nettikeskusteluissa

Analysoitavien huume keskustelujen teemat keskittyivät huumeiden käytön syihin sekä käytön normalisointiin, jota toiset vastustivat ja toiset kannattivat. Keskusteluiden toimijatyyppinä olivat aihepiirin takia monet huumeiden käyttäjät, jotka usein puolustivat aktiivisesti omaa kantaansa, sekä huumeiden käyttöä ajoittain kovin sanoin kritisoivat keskustelijat. Toki muutkin kuin itse huumeiden käyttäjät varmasti osallistuivat keskusteluun ja normalisoivat huumeiden käyttöä, eikä aineistosta muutenkaan voi varmuudella tietää mitään kommentoijien taustoista. Useissa

tapauksissa käyttöä puolustavat keskustelijat vetosivat kuitenkin nimenomaan omiin kokemuksiinsa huumeiden käytöstä.

Huumeiden käytön stigman takia käyttäjät olivatkin selkeästi puolustuskannalla keskustelussa, vaikka he viestivätkin itsevarmasti omasta näkemyksestään ja olivat selkeästi kokemuksen myötä oppineet vasta-argumentteja yleisimpiin huumeiden käyttöä kritisoiviin argumentteihin. Erään keskustelun aihe käänsi jopa asetelman pääläelleen ja kyseenalaisti provosoivaan sävyyn, miksi jotkut eivät käyttäisi huumeita?

Huomioitavaa on, että keskustelujen huumeiden käyttäjät olivat kommenttiensa perusteella pääasiassa satunnaiskäyttäjiä, jotka usein käyttivät lähinnä esimerkiksi kannabista niin sanottujen kovien huumeiden sijaan. Huumeiden käyttäjien sisäinen stigman anto välittyikin keskusteluista, sillä satunnaiskäyttäjät eivät yleensä halua lukeutua narkomaaneihin ja kokevat oman huumeiden käyttönsä hallituksi ja siten oikeutetuksi. Tämä eronteko käyttäjien välillä on oleellista muistaa käytön stigmaa analysoidessa, vaikkakin monet satunnaiskäyttäjien argumentit puhuivat huumeiden käytöstä ylipäättänsä tiettyyn aineeseen vetoamisen sijaan.

Koska kommunikointialustana toimii epävirallinen internetin keskustelufoorumi arvoherkstä aiheesta, käytön normalisoinnin ja käytön stigmatisoinnin välinen rajanveto erottui selkeästi keskusteluista. Satunnaiskäyttäjät eivät kokeneet käyttöönsä ongelmalliseksi, vaikka se olisi laitonta. Saatettiin vedota yksilönvapauteen, jolloin yhteiskunnalla tai muilla ihmisillä ei nähty olevan oikeutta puuttua heidän toimintaansa, sillä se ei ole muille haitaksi ja on muutenkin luonnollista toimintaa.

”Ihmiset on aina päihtyneet ja tulee aina päihtymään myös monet eläimetkin harrastaa päihtymistä vikaa ei ole missään se vaan on aina kuulunut ihmisen luontoon ja samoja aineita se pää tuottaa mitä monet huumeet antaa sitten vain lisää sitä 5 kertaistaa normi eufforiasi.” – ”fg4g4g” (Suomi24 Miksi käytätte huumeita? 30.6.2016)

””Se on vain nautinnon, kokemusten tai unohduksen tavoittelua.” Mitä siinä jos tavoittelee kokemuksia/nautintoa itselleen ilman että se vahingottais muita?? Pitäiskö yhteiskunnan kieltää kokemukset ja nautinto. Musiikki ja karamellit.” – ”etnica” (Suomi24 Miksi käytätte huumeita? 22.3.2002)

Huumeiden käyttöä kritisoivissa kommentteissa puolestaan vedottiin erityisesti huumeiden haitallisuuteen ja riippuvuutta aiheuttavaan luonteeseen. Huumeet koettiin ennen kaikkea vaarallisina, minkä takia niiden käyttö saattoi tuntua käsittämättömältä monien mielestä. Keskusteluissa käännettiin stigmaa siten, että ajateltiin huumeiden

käyttäjien pitävän muita huonompina ihmisinä, ja vedottiin jopa luonnonlakiin huumeiden käyttäjien pärjäämisessä.

”Kyllä se luonnonlaki vaan toimii, vaikka kannabisharkille se onkin kovin katkera pala nieltäväksi. Heikompi aines päätyy ruoaksi. Samaan aikaan vahvemmat yksilöt parittelevat naaraiden kanssa ja paremmat geenit siirtyvät jälkeläisille.” –

”kannabisPsykoosi_iskee” (Suomi24 Miksi käytätte huumeita? 30.6.2016)

”Aika surullista, jos joku tarvii jotain kemikaalia ollakseen onnellinen, rela, tunteakseen hyviä fiiliksiä. Jo pelkästään ton sanomisen luulis herättävän kysymyksen, et mitä on vialla?? Mä tiedän, et narkit näkee omat touhunsu jotenkin ylimalaisen hienoina ja pitää muita surkeina, kun ne ei koe samoja viboja mut täytyy muistaa, et ne katsoo asioita sieltä kaman sekottamasta päänupistaan. Ne ei näe itseensä peilistä, ikävä kyllä.” – ”Simon” (Suomi24 Miksi et käytä huumeita? 25.10.2004)

Samaan aikaan monet keskustelut rakentuivat ihmetyksen ja osittain jopa mielenkiinnon ympärille muiden huumeiden käytön syitä kohtaan. Joissain keskusteluissa vanhemmat hakivat apua ja ymmärrystä muilta heidän lapsensa huumeiden käyttöön, mille anonyymi keskustelufoorumi lienee pienemmän kynnyksen alusta kuin heidän lastensa stigmatisoidun toiminnan myöntäminen julkisemmin.

Huumeiden käyttäjät kiistivät huumeiden haitallisuuden vähättelemällä haittojen todennäköisyyksiä. Huumeita käyttäneinä he ottivat eräänlaisen kokemusasiantuntijaroolin ja vähättelivät sen pohjalta eri mieltä olevien tietämystä aiheesta. Huumeita ja niiden tajuntaa muokkaavia ominaisuuksia saatettiin jopa ihannoida. Huumeet nähtiin apuna esimerkiksi masennukseen ja stressiin sekä apuna ajattelun tehostamiseen. Näiden syiden takia huumeiden käyttäjät perustelivat omaa käyttöönsä ja toisinaan väittivät perehtyneensä tietyn huumeen taustoihin perusteellisesti ennen käytön aloittamista.

”Itse olen elävä esimerkki siitä miten kannabiksen avulla pääsee riippuvuuksista eroon ja mikä parasta, kannabikseen EI 90% käyttäjistä jää ikinä koukkuun. (Ja ne 10% voi jäädä psyykkisesti koukkuun, eli sama porukka tulisi alkoholistakin riippuvaiseksi siinä missä kannabiksesta)” – ”Ölalaalaa” (Suomi24 Miksi käytätte huumeita? 30.6.2016)

Etenkin alkoholiin mutta myös muihin päihteisiin sekä lääkkeisiin vertaaminen oli yleistä internetin keskusteluissa, kuten edellisen luvun eduskunnan keskusteluissa. Vertailuja tehtiin jopa kahviin, joka on yhtä lailla riippuvuutta aiheuttava piriste, mutta tällainen vertailu yleisenä kulutushyödykkeenä käytettyyn ja suosittuun tuotteeseen sai

huumekriittisiltä tahoilta vastustusta, vaikka alkoholin haitat usein jouduttiin myöntämään. Alkoholin laajan käytön ja sen haitallisuuden takia, siihen vetoaminen oli yleinen retorinen keino huumeiden käyttäjille puolustella omaa huumeiden käyttöään. Tuotiin esille, kuinka alkoholin liikakäytöstä on tullut sosiaalinen normi, mikä on tehnyt juuri siitä hyväksyttävää muihin aineisiin verrattuna.

”Humalahakuinen juominen ei ole normaalia, vaan yleistä. Juomakulttuurimme on tehnyt siitä sosiaalisen normin. Juuri viime yönä katsoin ikkunastani kadulle, kun juuri yökerhosta tulleet ihmiset viettivät tätä ”normaalista” viikonloppua. Yksi huutaa kuin sisävesihinaaja, että koko kortteli raikuu, mitään ei saa kuitenkaan selvää. Sitten liukastuu ainoaan jäänirkamaan mitä kadusta löytyy.” – ”hyvänen aika” (Suomi 24 Miten huumeiden käyttö alkaa? 17.3.2012)

Kontrollipolitiikka ja huumeiden käytön kriminalisointi sai nettikeskustelussa kritiikkiä tehottomuudellaan sekä hyödyttömyydellään, koska sen nähtiin enemmänkin lisäävän ongelmia. Laillistamisen nähtiin vähentävän käyttöä sekä rikollisuutta ja tuoden valtiolle lisätuloja.

”huumeet laillistetaan, jolloin lapset eivät saa huumeita nurkan takaa, ja vaaralliset huume diilerit menettävät työnsä, vankilassa on enemmän tilaa, maa saa mainiosti rahaa, väkivaltaisuus ja rikollisuus vähenee huomattavasti. Ihmiset saavat oikeaa tietoa huumeiden käytöstä ja saavat apua jos sitä tarvitsevat. Huumeiden käyttö vähenee. Ja jos huumeella on lääketieteellistä apua kuten huumeilla: marijuana, LSD ja ekstaasi, niin sekin on tietysti plussaa.” – ”Vihreät” (Suomi24 Huumeiden hyödyt yhteiskunnalle 27.4.2015)

Huumeiden käyttöön kielteisesti suhtautuvat kommentoijat eivät puhuneet usein huumepolitiikasta, paitsi vedoten huumeiden laittomuuteen ja haitallisuuteen, jonka takia uuden päihdeongelman tuomista alkoholiongelman tilalle ei nähty kansanterveydellisesti järkevänä.

”Mutta jos palataan tötsyhöyrypilvistä maan päälle niin mitä järkeä on rakentaa alkoholiongelman rinnalle uusi kansantauti, joka nostaa yhteiskunnan kuluja rutosti? Kannabiksen käytön laillistaminen nostaisi rajusti käyttäjien ja käytön määrää, jonka myötä kannabiksen haitat nousisi merkittävään rooliin, niin se näkyisi vähitellen lähes jokaisella yhteiskunnan sektorilla.” – ”Anonyymi” (Suomi24 Mielipiteeni huumeista 12.11.2019)

Nettikeskusteluissa huume poliittiset käytännöt eivät olleetkaan ymmärrettävästi samalla tavalla keskiössä kuin eduskuntakeskusteluissa, vaan keskustelut pyörivät enemmän arkitasolla, liittyen itse huumeisiin ja niiden vaikutuksiin.

Keskeinen sisältö keskusteluissa oli satunnaiskäyttäjien pyrkimys normalisoida omaa käyttöönsä. Näin he tavallaan eristävät itsensä vallitsevasta huumeiden käytön stigmasta, joka ihmisten mielissä kytkeytyy vahvemmin juuri ongelmakäyttäjiin. Niin kauan kuin huumeiden käyttäjä kokee käyttönsä olevan hallinnassa ja olevan vain satunnaista viihdekäyttöä, stigmalla ei liene olevan yhtä konkreettista vaikutusta heidän elämäänsä kuin ongelmakäyttäjillä, joilla huumeriippuvuudesta on tullut keskeisin asia elämässä.

”Liikakäyttäjät ovat aivan eri asia. Tällöin ei enää käyttäjä hallitse ainettaan vaan aine käyttäjää. Pointti ei ole enää rentoutuminen ja irtiotto vaan pää on saatava sekaisin vaikka sitten kivilekalla. Psykkiset ym. ongelmat tulevat pääsääntöisesti esiin tässä käyttäjäkunnassa. Ja juu, kannabiksen liikakäyttö passivoi ihan siinä missä alkoholinkin.” – ”Narc.” (Suomi24 Miksi aloittaa huumeiden käyttö? 16.10.2012)

Toisaalta aktiivinen puolustautuminen kritiikkiä kohtaan voidaan nähdä myös vastareaktiona vallitsevaa huumeiden käytön stigmaa kohtaan, joka tuomitsee heidän omaa käyttöönsä ja rajoittaa heidän toimintaansa.

Ongelmakäyttäjillä puolestaan ei ole välttämättä kiinnostusta tai energiaa mennä väittelemään yleisiin nettikeskusteluihin, ja toisaalta he ovat voineet sisäistää vallitsevat negatiiviset asenteet stigman myötä. Huumeiden käyttäjille on tosin omiakin keskustelufoorumeja esimerkiksi Päihdelinkin sivuilla. Tutkielman tarkoituksena on kuitenkin keskittyä yleisen tason asenneilmapiiriin ja siten yleiseen keskusteluun.

5.4 Lehtikirjoitusten kuva huumeiden käytöstä

Huumeiden käyttöön liittyvää vallitsevaa asenneilmapiiriä on mahdollista tutkia myös mediaa tarkastelemalla. Median uutisointi vaikuttaa siihen, miten ihmiset tietävät eri asioista, etenkin poliittisen päätännän osalta, josta monilla ei ole omakohtaista tietoa (Croteau & Hoynes 1997, 16). Kyseessä oleva medialähde ja sen omat intressit vaikuttavat myös osaltaan. Esimerkiksi valtamedian tulee edustaa suhteellisen neutraalia linjaa viestinnässään pitääkseen yllä mainettaan luotettavana informaatiolähteenä sekä taatakseen levikin ja yhteistyötahojen säilymisen. Sen sijaan pienemmän tason

medialähteet voivat keskittyä vapaammin tiettyyn asiakaskuntaan tai agendaan viestinnässään.

Stigma saattaa korostua tietyissä medialähteissä, jotka tässä tapauksessa voivat olla selkeästi joko huumeiden käyttöä vastaan tai sen puolesta. Yleisen asenneilmapiirin tutkimiseksi valtamedian avulla saa kuitenkin paremman kokonaiskuvan vallitsevasta yleisestä asenneilmapiiristä. Ne myös tavoittavat laajemman yleisön ja siten vaikuttavat todennäköisemmin yleiseen asenneilmapiiriin. Tärkeää on huomioida mistä teemoista uutisoidaan ja toisaalta kuka on äänessä uutisissa. Vaikka uutisointi pyrkisikin neutraaliin linjaan sen ilmaisutavoista voidaan havaita piileviä taustaintressejä – olivat ne sitten mediatahon tai itse kirjoittajan omia. Toisaalta stigma vaikuttavuuden takia se voi helposti myös alitajuntaisesti muokata yksilöiden toimintaa, mikä voi välittyä tahattomasti median viestintätapoihin.

Luotettavana pidetyt uutistahot toimivat välittäjänä virallisten tahojen sekä tavallisten ihmisten välillä, sillä harva tuskin jaksaa perehtyä yleistä uutisointia tarkemmin jokaiseen yhteiskunnalliseen aiheeseen. Siksi valtamedian uutisoinnilla on merkittävä rooli yleisen asenneilmapiirin ja stigman rakentumisessa sekä siten myös sen lievittämisessä. Toisaalta mediaa voidaan tulkita valikoivasti tai keskittyä vain joihinkin medialähteisiin, jotta saadaan omalle arkikokemukselle tai mielipiteelle tukea etenkin tunnepitoisia aiheita käsiteltäessä, kuten esimerkiksi maahanmuuttoa tai tässä tapauksessa huumeiden käyttöä.

5.4.1 Median lehtikirjoitusten kuva huumeiden käytöstä ennen 1990-lukua

Huumausaineista ja niiden käytöstä on ollut lehtikirjoituksia jo 1700-luvun lopulta Suomessa, joissa kerrottiin mielenkiinnolla erilaisten aineiden lääketieteellisistä vaikutuksista, joskin monissa kirjoituksissa esimerkiksi oopiumi, morfiini ja kokaiini kuvailtiin nimenomaan nautintoaineina, vaikka aineiden mahdollisista haitoistakin varoiteltiin (Ylikangas 2009, 26). Tämän määrittelyn pohjalta huumausaineiden käytön voi ajatella vertautuneen samanlaiseksi paheeksi kuin vaikka tupakka tai alkoholi viime vuosikymmeninä.

1920-luvulla huumeet alettiin nähdä yhä enemmän ongelmana, minkä takia poliisi suoraan ohjasi lehtiä kirjoittamaan huumeiden, joskin lähinnä kokaiinin, vaaroista käytön ehkäisemiseksi (Ylikangas 2009, 87). Tämä on erityisen konkreettinen esimerkki siitä, kuinka eri toimijat ovat yhteydessä toisiinsa ja tietoisesti pyrkivät vaikuttamaan yleiseen asenneilmapiiriin.

Huumeita ei nähty kuitenkaan vielä yhteiskunnallisena ongelmana eikä toisen maailmansodan jälkeinen suhteellisen vähäinen huumeiden ongelmakäyttö alustavan uutisoinnin jälkeen antanut juurikaan kirjoitettavaa mediatahoille. Vasta ensimmäisen huumeaallon tuoma huumetilanteen dramaattinen muutos lisäsi merkittävästi lehtien uutisointia huumeiden käytöstä Suomessa. (Hakkarainen 1992, 105.)

Huumeilmiön kasvaessa 1960-luvulla lehdistö alkoi haastaa viranomaisia ottamaan kantaa ja selkiyttämään mistä on kyse, mikä ärsytti joitain viranomaisia, joiden mielestä lehdistö uutisoi vastuuttomasti huumeiden käytöstä (Hakkarainen 1992, 107–108). 1970-luvulla valtaosa lehtikirjoituksista alkoi kuitenkin kannattaa poliisikeskeistä kontrollipolitiikkaa vuoden 1972 huumausainelain seurauksena. Muuten huumeongelmasta kirjoitettiin aluksi nimenomaan nuoria koskevana Suomen ulkoisena uhkana, mutta 1990-luvulle siirryttäessä painotus alkoi vaihtua koko väestöä koskevaksi ongelmaksi ja myös Suomen sisäiseksi uhaksi, pelkän ulkomaisen uhan sijaan. (Hakkarainen & Törrönen 2002, 548–549.)

Toimijanäkökulmaa ajatellen lehdissä on kuultu erilaisia asiantuntijatahoja huumeiden käyttäjiäkin myöten, mutta 1970-luvulla kontrollipolitiikan suosimisen seurauksena lehdissä esiintyivät lähinnä poliisi ja muut oikeusviranomaiset. Kaiken kaikkiaan toimittajien oma näkökulma on jäänyt asiantuntijatahojen ja muiden lähteiden taakse lehtien huumekirjoituksissa. (Hakkarainen 1992, 121–122.) Tämä asiantuntijapainotteisuus näyttää jatkuneen myös 1990-luvulta nykypäivään, vaikka toimittajien valinnoilla on kieltämättä aina taustavaikutuksia tekstin sisältöön ja siten vastaanottamiseen.

5.4.2 Median lehtikirjoitusten kuva huumeiden käytöstä 1990-luvusta lähtien

Vallitsevan huumeiden käytön stigman tutkimisen kannalta oleellisinta on keskittyä analysoimaan viime vuosikymmenien lehtikirjoittelua historiallista taustaa vasten. Yleisten yhteiskunnallisten asenteiden tutkimisen takia tarkasteltava aineisto keskittyy Helsingin Sanomien sekä Ilta-Sanomien tutkimiseen, jotka ovat valtakunnallisesti luettuja yleislehtiä. Helsingin Sanomien uutisointi on kuitenkin virallisempaa kuin iltapäivälehti Ilta-Sanomien, joka hyödyntää paljon sensaatiomaisempaa uutisointia kirjoituksissaan. Huomioitavaa on molempien kuuluminen Sanoma Oyj:n mediakonserniin, millä saattaa olla vaikutusta lehtien linjauksiin huumeita käsiteltäessä. Suomalaista lehtikirjoittelua analysoidessa on kuitenkin melko turvallista olettaa toimittajilla olevan vapaus kirjoittaa ilman isompaa sensuuria, jolloin kyseisten

levikiltään merkittävien lehtien analysointi antaa käsityksen huumeiden käytön stigman ilmenemisestä suomalaisessa valtamediassa. Tämän tutkielman kannalta on tosin kiinnostavaa missä määrin kyseinen stigma saattaa myös rajoittaa lehtien kirjoittelua joistain aiheista.

1990-luvulla huumeiden käyttö lisääntyi ja monipuolistui toisen huumeaallon myötä, mikä lisäsi luonnollisesti huolta median uutisoinnissa. Vuosikymmenen edetessä lehdissä alettiin kyseenalaistaa kriminalisointiin keskittynyttä huume politiikkaa huumeongelman jatkuessa ja pohtia muita vaihtoehtoja sen ohelle tai jopa tilalle. Tämä liittyi aiemmin mainittuun keskusteluun politiikassa, jossa puhuttiin toisaalta poliisien oikeuksien lisäämisestä ja toisaalta terveydenhuollon toimien laajentamista huumeiden käytön haittojen vähentämiseksi sekä käytön ennaltaehkäisyn tehostamiseksi. Toisaalta lehtien uutisointi vaikuttaa olleen neutraalimpaa eikä yhtä kantaaottavaa kuin 60- ja 70-luvuilla, jolloin huumeongelmaa alettiin vasta määrittelemään mediassa eduskunnan huumausainelainsäädännön yhteydessä.

Lehtiartikkeleista erottui vahva kuva vastakkainasettelusta poliisin ja eri asiantuntijatahojen kesken. Poliisien antamissa puheenvuoroissa painotettiin kriminalisoinnin tarpeellisuutta ja kritisoitiin kaikenlaisten huume poliittisten lievennysten järkevyyttä (HS 11.8.1992; HS 30.7.1996; HS 14.2.2018).

Asiantuntijoiden puolelta on noussut vuosi vuodelta enemmän vastustusta huumeiden käytön rangaistustoimien lisäämiselle ja kannatusta dekriminointia sekä hoitokeinojen korostamista kohtaan (HS 14.2.1999; IS 16.5.2001; HS 7.8.2007; HS 16.2.2018). Toisaalta myös jotkut lääkärit ja sosiaalialalla huumeiden käyttäjien kanssa työskentelevät saattoivat puolustaa nykyisen kriminalisointikeskeisen huume politiikan tarpeellisuutta tai kritisoida sitä painottaen ensisijaisesti terveydenhuollon käytäntöjä (HS 7.2.1997; HS 5.9.2015). Eräässä lehtikirjoituksessa todettiin lääkkeiden väärinkäytön olevan huomattavasti vakavampi ongelma kuin huumeiden käytön (IS 26.7.2003). Vallitsevissa asenteissa huumeita kuitenkin pidetään suurempana ongelmana kuin hyödyllisinä pidettyjä lääkkeitä, vaikka lääkkeiden väärinkäyttö aiheuttaa enemmän kuolemia vuosittain.

Keskustelua lehtikirjoituksissa aiheutti myös esimerkiksi 1990-luvulla toteutettu huumausainelainsäädännön muutos, jolla helpotettiin huumerikoksien sakottamista sekä toisaalta annettiin mahdollisuus olla rankaisematta. Joissain kirjoituksissa nähtiin ongelmallisena, että käyttäjiä silti rangaistaan lähes aina sekä kyseenalaistettiin

käytännön juridinen oikeutus. Eräs rikosoikeuden tutkija totesi olevan kyseenalaista rangaista ihmistä toiminnasta, josta koituu haittaa vain hänelle itselleen (HS 22.2.1999).

Median uutisoinnissa tehokkaan viestinnän ja vaikuttavuuden takia korostuu helposti mustavalkoinen ajattelu. Huume keskustelussa uutisointi painottuu luonnollisesti käytön kriminalisointiin tai dekriminialisointiin eli pitääkö käytöstä rangaista vai ei, vaikka huumeongelman ratkominen ei todellisuudessa niin yksiselitteistä olekaan.

Viestinnällisten diskurssien ero itse todellisuuteen onkin keskeistä stigman rakentumisen kannalta. Vaikka kirjoituksissa yleensä täsmennetään huumeiden dekriminialisoinnin ja laillistamisen eroavaisuus, se voi jäädä hämäräksi nopeasti lehteä selaavalle ja asiasta vähemmän tietävälle lukijalle. Tämä varmasti lisää ihmetystä dekriminialisointia esille tuovia uutisia kohtaan.

Toisaalta monet aineiston lehtikirjoitukset ovat nimenomaan käytön kriminalisointia kritisoivia ja painottavat käyttäjien auttamista syyllistämisen sekä rankaisemisen sijaan. Samaan aikaan aineiston tarkasteluajana ei ole kuitenkaan tapahtunut suuren linjan muutoksia huume poliittisesti, joten nämä kirjoitukset on ilmeisesti nostettu lehtiin mielenkiintoa herättävinä vallitsevista käytännöistä poikkeavina näkemyksinä. Toki etenkin valtamediassa uutisoidaan myös huumeiden käytön vaarallisuudesta sekä poliisin onnistuneista huumetakavarikoista. Kuitenkin alati lisääntyvät kirjoitukset huumeiden käytön kriminalisoinnin tehottomuudesta kertovat paljon myös vallitsevasta yhteiskunnallisesta tilanteesta.

Huumeiden käytön stigman hyödyntäminen näkyikin uutisartikkeleissa usein jo otsikoinnissa, jolla haetaan lukijan huomio provosoivilla viesteillä liittyen huumeiden kriminalisoinnin tehottomuuteen ja huumeiden dekriminialisoinnin pohtimiseen. Muutamit artikkelit uskalsivat jopa leikkiä ajatuksella Suomesta, jossa huumeet tai ainakin kannabis olisivat täysin laillisia ja niitä myydään samaan tapaan kontrolloidusti kuin vahvoja alkoholijuomia nykyään Alkossa (IS 1.3.2003; HS 6.3.2014). Toisaalta huumeaineuutisten otsikoissa myös herätetään huolta käytön ja huume kuolemien lisääntymisellä sekä huumeiden vaarallisuudella.

Poliisin ja asiantuntijoiden mielipiteiden hyödyntämisen lisäksi mediassa uutisoidaan usein poliitikkojen toimista. Viime vuosikymmenien huume uutisoinneissa nousee esille lähinnä vihreät ja heidän poliitikkonsa (IS 13.2.2003; HS 15.2.2003; HS 16.2.2003; HS 31.10.2019). Vihreät tuntuvat ainakin lehtikirjoitusten perusteella olevan niitä, jotka ovat useimmiten olleet ehdottamassa muutoksia huume politiikkaan, mikä puolestaan on

saanut osan muista poliitikoista nimeämään heidät huumepuolueeksi ja muuten vastuuttomiksi. Tämä on tuonut puoluepoliittisen keskustelun huumeista lehtiin, sillä vihreät ovat joutuneet virallisesti perustelemaan tarkemmin kantojaan näiden syytösten myötä.

Näiden virallisen tahon toimijoiden lisäksi lehtien huumekirjoittelu näyttää henkilöityneen viime vuosina laulaja Jari Sillanpään (HS 16.9.2017; HS 29.3.2018) sekä Helsingin huume poliisin entiseen päällikköön Jari Aarnioon (HS 13.11.2013; HS 5.1.2017). Yhtenä Suomen myydyimmistä artisteista Sillanpään kärkeäminen amfetamiinin käytöstä herätti erityisesti ihmetystä ja paheksuntaa stigmaa ajatellen. Tapauksen saama suuri mediahuomio selittynee Sillanpään roolista arvostettuna iskelmälaulajana, johon huumeiden käyttöä ei perinteisesti yhdistetä, toisin kuin ehkä esimerkiksi rock-musiikkiin aikoinaan.

Jari Aarnion tapaus puolestaan on ainutlaatuisen merkittävä Suomessa, jossa poliisin ei ajatella olevan mitenkään korruptoinut, kuten ehkä joissain muissa maissa. Aarniota syytetään osallisuudesta huumerikollisuuteen, mikä luonnollisesti on hallinnut lehtien huumekirjoittelua viime vuodet, etenkin kun kyseessä oli itse Helsingin huume poliisin päällikkö, mikä aiheuttaa helposti epäilystä koko Helsingin huume poliisiyksikön toimintaa kohtaan huumeongelman hoitamisessa. Menemättä tässä sen tarkemmin itse oikeustapaukseen, joka on osittain vieläkin kesken, se on joka tapauksessa voinut olla omiaan lisäämään stigmaa huumeita ja niiden käyttöä kohtaan. Huumeiden voidaan nähdä tämän tapauksen seurauksena olevan niin haitallisia, että ne aiheuttavat korruptiota jopa yleisesti luotetussa Suomen poliisissa.

Toisenlainen toimijataho, jota lehtiartikkeleissa on käytetty ovat tavalliset ihmiset, joita huumeiden käyttö koskee enemmän tai vähemmän suorasti. Huumeiden käyttäjien ja heidän omaistensa kokemuksista uutisointi on vahva retorinen keino tällaisessa tunteita herättävässä aiheessa kuin huumeiden käyttö (IS 7.11.2000; IS 12.4.2001). Lehdestä lukeminen ei suinkaan ole sama asia kuin suora kommunikointi huumeiden käyttäjän tai tämän lähiomaisen kanssa, mutta lehti uutisellakin voi olla välillistä vaikutusta lukijan asenteisiin. Toisaalta huumeisiin kohdistuvan tunnelatauksen takia aineistosta löytyi myös joitain tavallisten ihmisten mielipidekirjoituksia aiheeseen liittyen. Näissä kirjoituksissa ihmeteltiin tai suorastaan kauhisteltiin joidenkin asiantuntijoiden kriminalisoinnin lievittämiseen pyrkiviä kantoja.

Kansainvälinen viitekehys näkyi myös aineiston huumekirjoituksissa, joissa tuotiin esille huumepoliittisen linjan lieventymistä kontrollipolitiikan osalta kansainvälisesti sekä huumeiden vastaisen sodan tehottomuutta, joita on viime aikoina linjattu myös YK:n sekä joidenkin valtionpäämiesten suunnalta (HS 15.6.1997; IS 11.7.2002; HS 2.3.2016; HS 23.4.2016). Näiden uutisten pohjalta saatettiin toisaalta korostaa muutospainetta myös Suomen huumepolitiikkaan tai toisaalta todettiin Suomen huumeilanteen olevan erilainen eikä siten verrattavissa joihinkin muihin maihin.

Yksi erityisesti viime vuosien aiheista huumekirjoituksissa on ollut käyttäjien hoitopaikkojen ja asuntojen sijoittaminen Helsingissä, minkä uutisoinnista välittyi stigmatisoivia asenteita huumeiden käyttäjiä kohtaan (HS 6.4.2019). Naapuruston asukkaiden kommentoissa tuetaan huumeriippuvaisten hoitamista, mutta samaan aikaan ei haluta heitä omaan naapurustoon asumaan tai ainakaan koulujen lähelle. Lisäksi lehtiartikkeleissa on käsitelty piikityshuoneiden perustamista Helsinkiin, josta on kiistelty runsaasti paikallisessa politiikassa (HS 11.4.2018; HS 3.6.2018; HS 1.4.2019). Piikityshuoneissa käyttäjät voivat käyttää huumeita turvallisemmin ja ovat toisaalta poissa julkisesta tilasta. Kritiikkiä on kuitenkin aiheuttanut verorahojen käyttäminen huumeiden käytön tukemiseksi, mitä voidaan pitää moraalisesti arveluttavana yhteiskunnassa, jossa huumeet ovat laittomia ja paheksuttuja.

Muita viime aikojen huumeaiheita on ollut pimeässä Tor-verkossa tapahtuva huumekauppa, jossa käyttäjien jäljittäminen on normaalia verkkoa hankalampaa. Uutisointi osittain rinnastaa huumekaupan muihin julkisiin nettikauppoihin ja luonnehtii sen helppoutta, mutta samaan aikaan vastuullisina mediatahoina varoitellaan kulutussuojan puuttumisesta ja nostetaan esille poliisin etenkin viime vuoden lopulla saavuttama menestys pimeän verkon huumekaupan jäljittämisessä. (HS 1.9.2017; HS 4.1.2019; HS 5.12.2019.) Tällaisesta nykyaikaisesta digitaalisesta huumekaupasta uutisointi korostaa myös huumekaupan mukautuvaisuutta teknologian kehitykseen ja siten huumekaupan pysyvää olemusta yhteiskunnassamme. Mikäli yhä useammat suomalaiset luopuisivat ajatuksesta, että huumeista voidaan joskus päästä kokonaan eroon, huumeiden käyttöön ja huumepoliittisiin ratkaisuihin suhtautuminen saattaisi merkittävästi muuttua nykytilanteesta.

Toinen ajankohtainen aihe on alun perin Yhdysvalloissa uutisoitu, mutta nykyään myös Suomeen levinnyt lääkkeiden opioidiongelmia. Tämä on syntynyt sen seurauksena, että yhä useammin on määrätty kovaan kipuun vahvoja opioideja muiden hoitomuotojen

sijaan. Ongelmana on opioidien riippuvaisuutta aiheuttava luonne, mikä saattaa johtaa myös laittomien huumeiden käyttöön, mikäli reseptilääkkeitä ei saada riittävästi syntyneen riippuvuuden helpottamiseksi. Mielenkiintoista on myös lääkärin haluttomuus määrätä lääkekannabista, joka aiheuttaa vähemmän riippuvuutta ja on monissa tapauksissa todettu hyödylliseksi lääkkeeksi opioidien sijaan. Tämä korostaa jälleen nykyisten huumausaine- ja lääkestatusten eron merkitystä eri aineiden välillä.

Lehti uutisissa on uutisoitu dramaattisesti, kuinka jotkut potilaat eivät tule enää toimeen ilman lääkitystään ja nostettu lääkärin puolelta vastuuttomuutta lääkemääräyksissä. Toisaalta jotkut potilaat painottavat tarvettaan saada kyseistä lääkitystä, koska heidän kipunsa olisivat muuten sietämättömiä. (HS 2.12.2017; HS 21.4.2019.) Huumeiden käytön stigman kannalta oleellista on, kuinka näissä uutisoinnissa vahvat lääkkeet rinnastuvat laittomiin huumeisiin, joita yleisissä mielikuvissa pidetään automaattisesti haitallisempina niiden laittomuuden takia.

Tämän juridisen kuilun ylittäminen voi vaikuttaa huumeiden käytön stigmaan, jos ajatellaan yhteiskunnallisesti arvostettujen lääkärin määräävän esimerkiksi heroiniin kaltaisia lääkkeitä. Uutisartikkeleissa nostetaan esille potilasnäkökulma, jonka myötä huumeiden käyttäjätkin voitaisiin nähdä potilaina ja huumeet mahdollisuuksien mukaan lääkintäaineina. Toisaalta kriittinen uutisointi lääkärin liian lepsusta linjasta voidaan yhtä lailla nähdä vallitsevan huumeiden käytön stigman ylläpitämisenä, vaikka tarkoitus olisikin huolehtia vastuullisesta terveydenhuollosta eikä niinkään demonisoida tiettyjä lääkeaineita. Todellisuudessa nämäkin kyseiset lääkeaineet voisivat yhtä hyvin olla laittomia huumausaineita, mikäli näin olisi YK:ssa joskus kansainvälisiä sopimuksia laadittaessa päätetty julistaa.

Teknologian kehityksen myötä median viestintämahdollisuudet ovat monipuolistuneet tässä analysoiduista perinteisistä paperilehdistä ensin radioon ja televisioon sekä myöhemmin etenkin internetiin, mikä on mahdollistanut laajan pääsyn erilaisiin medialähteisiin. Oma asiansa on kuitenkin ihmisten rajalliset tiedonhakuaitiot nykyteknologian tarjoamista monipuolisista mahdollisuuksista huolimatta, mihin voi liittyä myös ainoastaan yhteen viestintätahoon tottuminen. Tällöin muodostetaan suhtautuminen asioihin vain kyseisen lähteen tarjoaman informaation pohjalta kokonaisvaltaisemman asiaan perehtymisen sijaan. Tämä on ongelmallista stigman lievittämisen kannalta, koska tällöin stereotyyppiat ja muu virheellinen tieto saattavat vahvistua entisestään.

6. Johtopäätökset

6.1 Eri toimijoiden vaikutukset stigman ilmenemiseen

Suomalaisen huumeiden käytön stigman ilmenemisen kartoittamiseksi, tämä tutkielma on analysoinut erilaisten toimijatahojen suhtautumista huumeiden käyttöön keskittyen viime vuosikymmeniin. Näiden tahojen huumeiden käyttöön ja käyttäjiin liittyvien negatiivisten suhtautumistapojen tarkoituksena ei välttämättä ole luoda tai ylläpitää stigmatisoivaa asenneilmapiiriä, mutta kyseisten asenteiden ja niiden vakiinnuttamien käytäntöjen takia huumeiden käytön stigma tuntuu vaikuttavan edelleen vahvasti suomalaisessa yhteiskunnassa.

Tutkimuskysymyksiin palaten huumeiden käytön stigma ilmeni jokaisessa aineistotyypissä eri toimijatahojen suhtautumistavoissa. Stigman vaikutusten voi tulkita näkyvän jo aiheen käsittelyn arvolutautuneisuudessa ja keskustelun polarisoitumisessa eri tahojen vastakkainasetteluksi. Nämä vastakkainasettelut rakentuivat sen ympärille, nähdäänkö huumeiden käytön osalta kriminalisointi vai terveydenhuollon toimien painottaminen huumeepolitiikan ensisijaisena käytäntönä. Näiden kehysten pohjalta huumeiden käyttäjä nähtiin nimenomaan potilaana tai myös rikollisena eduskunnassa sekä lehtien kirjoituksissa. Puolestaan nettikeskusteluissa vastakkainasettelu oli enemmän huumeiden käytön normalisoinnin tai stigmatisoinnin välillä. Huumeiden käytön laittomuus johti eri toimijatahoilla syyllistäviin ja leimaaviin asenteisiin huumeiden käyttäjiä kohtaan. Ennen kaikkea huumeet ja niiden käyttäjät nähtiin omana poikkeavana kategorianaan, jota ei haluttu yhdistää laillisiin huumeaineisiin tai lääkkeisiin ja näiden käyttäjiin. Ajallisesti stigma ilmeni aineistossa siten, että 2000-luvun alun jälkeen eduskunnassa ei ole kovin laajasti puhuttu huumeista. Myös lehtikirjoitukset ja nettikeskustelut ovat pyörineet samojen perusteemojen ympärillä, vaikka etenkin lehtikirjoituksissa tuotiin esille vaihtoehtoisia näkökulmia Suomen huumeilanteeseen yhä enemmän ajan kuluessa. Kaiken kaikkiaan 1990-luvulla huumeongelman kasvaessa huumeiden käytön stigma näyttää vakiinnuttaneen asemansa ja mekanisminsa suomalaisessa huume keskustelussa, minkä takia se on vahvistanut eri tahojen vastakkainasetteluja ja ehkäissyt suurempia muutoksia.

Muutoksia asenneilmapiiriin ja huumeepolitiikkaan ei synny stigman ylläpitäessä negatiivista asenneilmapiiriä huumeiden käyttäjiä kohtaan. Stigma luo tunnepitoista keskustelua, jolloin ei päästä yhteisymmärrykseen ja tilanteen kannalta mahdollisesti

järkevimpään loppuratkaisuun. Yhteiskunnan vallitsevat suhtautumistavat eivät muutu helpolla ilman konkreettisia muutoksia julkista valtaa harjoittavien poliitikkojen suunnalta, mutta vallitsevien asenteiden myötä hekään eivät ole innokkaita tekemään merkittäviä muutoksia. Näin suomalaisessa huume politiikassa on ajauduttu pysähtyneisyyden tilaan viime vuosikymmeninä, minkä takia stigmaan puuttuminen olisi erityisen tärkeää.

Kyselytutkimusten pohjalta tosin viime vuosikymmeninä asenteet huumeiden käyttöä kohtaan ovat jossain määrin lieventyneet, mutta nämä muutokset ovat lähinnä koskeneet kannabiksen käyttöä. Muualla maailmassa konkreettiset huume poliittiset muutokset ovat olleet esillä etenkin kannabiksen suhteen, mutta eduskunnassa ei ole vielä pahemmin asiaa käsitelty. Vaikka kriminalisointikeskeisen politiikan ohelle on lisätty käytön haittoja vähentäviä terveydenhuollon toimenpiteitä, myös käyttäjiä rankaisevalla huume politiikalla näyttää olevan edelleen selkeä eduskunnan kannatus. Etenkin vuosituhanen alussa keskusteltiin poliisien kontrollimahdollisuuksien lisäämisestä myös käyttäjiä kohtaan.

Lehtikirjoituksissa on viime aikoina yhä enemmän nostettu esille pohdintaa vaihtoehtoisista käytännöistä ja kuultu erilaisia asiantuntijoita. Kuitenkin samalla uutisoitiin huume ongelmien hälyttävästä lisääntymisestä. Vaikka tällaiset raportit perustuvat faktoihin ja ovat siten pätevää journalismia, ne saattavat tahattomasti lisätä pelkoa ja epäluuloa myös huumeiden käyttäjiä kohtaan, joista valtaosalla ihmisistä ei ainakaan ongelmakäyttäjien osalta ole henkilökohtaista kokemusta. Vaihtoehtoisia toimintamalleja ehdottavien asiantuntijakommenttien vastakkainasetteluna uutisoitiin poliisin kannasta käytön kriminalisoinnin tarpeellisuutta kohtaan. Lisäksi poliitikkojen vastakkainasettelut tuotiin esille myös lehtikirjoituksissa, kuten myös tavallisten ihmisten huoli huume ongelmasta.

Etenkin nettikeskusteluissa stigma ylläpiti polarisoitunutta keskustelua kahden ääripään välillä. Keskustelijoista osa oli satunnaiskäyttäjiä, jotka eivät nähneet toimintaansa mitenkään haitallisena tai ainakaan laillisen alkoholin käyttöä haitallisempana. Huumeiden käyttöä kritisoivat keskustelijat eivät taas kokeneet näitä kahta asiaa vertailukelpoisina huumeiden kiistattoman haitallisuuden sekä laittomuuden vuoksi. Huumeiden käyttö nähtiin erikoisena toimintana, jota normaali tasapainoinen ihminen ei tekisi.

Kansainvälisten sopimusten ja Suomen oman rikoslainsäädännön myötä tietyt aineet ovat olleet pitkään laittomia, jolloin kielteinen suhtautuminen niiden käyttöön on vakiintunut. Huumeiden aiemmasta lääkintäkäytöstä huolimatta, vallitsevissa asenteissa esimerkiksi alkoholi koetaan laittomista aineista poiketen oikeutetuksi virkistysaineeksi, vaikka sen haitat yksilölle ja tämän ympäristölle tiedostetaankin. Toisaalta lääkkeiden virallisen statuksen takia ne koetaan huumeista irrallisina ja hyödyllisinä, vaikka niissä todellisuudessa onkin lukuisia mahdollisia sivuoireita sekä mahdollisesti vahvaa riippuvuutta aiheuttavia ominaisuuksia.

Juridiseen asemaan on aina helppo vedota ja muodostaa suhtautumistapa sen pohjalta, minkä takia sekä eduskuntakeskusteluissa että nettikeskusteluissa huumeet nähtiin usein muista aineista täysin poikkeavina sekä niitä vaarallisempina. Asennekyselyissä alkoholi saatettiin tosin kokea haitallisemmaksi yhteiskunnalle, mutta tämäkin johtuu todennäköisesti alkoholin käytön yleisyydestä. Viime aikoina lehtikirjoituksissa on noussut tosin esille lääkkeisiin liittyvä opioidiongelmia, joskin näissäkin uutisissa saatettiin korostaa potilaiden kärsimystä ja lääkäreiden vakuuttelua nimenomaan lääkeopioidien tarpeellisuudesta. Huumeiden muodostaminen omaksi erilliseksi pelottavaksi kategoriakseen on keskeistä huumeiden käytön stigman pysyvyyden kannalta.

Tärkein kehys huumeiden käytön stigman osalta on, puhutaanko huumeiden käyttäjästä ensisijaisesti potilaana tai tavallisena ihmisenä vai vastakohtaisesti rikollisena tai huonona ihmisenä. Koska huumeiden käyttö on laitonta, huumeiden käyttäjä saa automaattisesti rikollisen ja siten helposti myös huonon ihmisen leiman yleisessä asenneilmapiirissä. Eduskuntakeskusteluissa huumeet nähtiin yhteiskunnallisena uhkana, minkä takia myös käytön tulisi pysyä rangaistavana monien kansanedustajien diskursseissa. Vastapainona kannettiin huolta lähinnä ongelmakäyttäjien vieroittautumisesta, jolloin dekriminisoinnin todettiin mahdollisesti lisäävän motivaatiota hakea apua, kun rikollisen leimasta on päästy eroon. Jo pelkästään kannabiksen dekriminisointiin liittyvän kansalaisaloitteen lyhyen käsittelyn perusteella eduskunnalla ei kuitenkaan ole lähitulevaisuudessakaan mitään aikeita toteuttaa huumeiden käytön dekriminisointia Suomessa.

Huumeiden ongelmakäyttäjät ovat pieni osa kaikista huumeiden käyttäjistä Suomessa, mutta heidän tilanteensa vakavuuden takia lehtikirjoituksissakin puhuttiin yleensä

nimenomaan ongelmakäytöstä. Huumepoliittisesti lehtikirjoituksissa korostui pohdinta, onko huumeiden käyttäjäkin rikollinen vai ei?

Nettikeskusteluissa pääteemana esiintyi enemmän tavallinen vai huono ihminen -kehys, osan keskustelijoista normalisoidessa omia huumekokemuksiaan. Toisaalta kielteisiin asenteisiin aina vaikuttaa huumeiden käytön laittomuus, johon on helppo vedota argumenttejaan perustellessa.

Kyselytutkimusten perusteella nykyisin yhä useampi olisi valmis luopumaan huumeiden rangaistavuudesta, joskin edelleen on kyse vain viidesosasta vastaajista. Nämä lukemat eivät kuitenkaan vielä luo suurta painetta eduskunnalle lähteä tekemään merkittäviä huumepoliittisia muutoksia, vaikka kannabiksen osalta varmastikin tullaan jatkossa käymään yhä enemmän keskustelua.

Huomioitavaa on, että huumeiden käytön stigmassa yhdistyvät stigma huumeita ja huumeiden käyttäjiä kohtaan. Tämä on merkittävä ongelma huumeiden käytön stigmassa, koska vallitseva negatiivinen asenneilmapiiri vaikuttaa kielteisesti huumeiden käyttäjien hyvinvointiin ja haluun vieroittautua. Huumeet ovat mystisen pelottavia aineita monille, minkä takia niitä kohtaan ollaan epäluuloisia. Huumeiden haitallisten vaikutusten vuoksi kriminalisointia on helppo perustella, mutta entä nykyiset käyttäjät, joihin kohdistuva haitallinen stigma on linkittynyt vahvasti myös huumeisiin suhtautumisen ympärille?

6.1.1 Tutkielman rajallisuus ja jatkotutkimus

Tämän tutkielman tavoitteena on ollut huumeiden käytön stigman kartoittaminen Suomessa eri toimijatahojen suhtautumistapojen perusteella. Aiheen laajuuden takia aineisto ei ole perusteellisen kattava, vaan havainnollistaa yleisiä teemoja huumeiden käyttöön suhtautumiseen liittyen sekä kehyksiä, joita käytetään huumeiden käytöstä puhuttaessa.

Jatkotutkimuksen kannalta stigmaa voisi yrittää mitata konkreettisemmin sitä varta vasten laadittujen kyselyiden tai haastattelujen avulla. Siten voitaisiin kartoittaa määrällisemmin huumeiden käytön stigman vaikuttavuutta Suomessa. Arvoherkkiä aiheita kuten huumeiden käyttöön suhtautumista tutkittaessa tulee tosin erityisesti huomioida tutkimustilanteen vaikutus tutkimustuloksiin sekä -otokseen. Stigman ja yleisen asenneilmapiirin vahvan yhteyden takia tutkielma on tarkastellut aihetta mahdollisimman laajasti yleisellä tasolla, mutta jatkotutkimus voisi keskittyä tarkemmin

yksittäiseen toimijatahoon tai ympäristöön. Esimerkiksi itse huumeiden käyttäjien kokemuksia stigmasta voisi Suomessakin selvittää paremmin. Huumeongelman globaalin luonteen takia myös kansainvälinen vertailu eri yhteiskuntien välillä huumeiden käytön stigmaan liittyen olisi mielenkiintoista. Joka tapauksessa huumeiden käytön stigma on konkreettinen ongelma yhteiskunnassamme, jonka takia sitä tulisi jatkossa tutkia aktiivisemmin myös Suomessa.

6.2 Stigman lievittämiskeinot Suomessa

Huumeiden käytön kriminalisoinnin ja huumeisiin liitettyjen negatiivisten asenteiden myötä myös huumeiden käyttäjiä pidetään nykypäivänä rikollisina ja huonoina ihmisinä yleisesti. Tämä ei tarkoita, että valtaosan mielestä huumeiden käyttäjien auttaminen ei olisi tärkeää, mutta samalla moni tuskin kannattaa verorahojensa tai ylipäättänsä talouden rajallisten resurssien suuntaamista käyttäjien auttamiseen muiden yhteiskunnallisten epäkohtien sijaan. Epäluuloinen suhtautuminen käyttäjiä kohtaan marginalisoi heitä yhteiskunnassa. Pelkästään yhteiskunnan omaa etuakin ajatellen, minkään ihmisryhmän syrjiminen ei ole pätevä lähtökohta, mikäli heidät halutaan integroida yhteiskuntaan noudattamaan yhteisiä normeja ja olemaan yhteiskunnalle hyödyksi omalla panoksellaan.

Kriminalisointikeskeinen kontrollipolitiikka ei vaikuta olevan kovin tehokas, huumetilanteen pysyessä viime vuodet samana ja käytön osittain lisääntyessäkin. Huumekontrollia voidaan toki pyrkiä tehostamaan alati kehittyvän uuden teknologian avulla, mutta maailmanlaajuinen erittäin tuottoisa huumekauppa pystyy vastaamaan siihen aina uusilla keinoilla, jolloin tarkemmasta valvonnasta kärsivät loppujen lopuksi lähinnä huumeiden käyttäjät.

Huumeiden käyttöä ei myöskään saada koskaan kokonaan loppumaan, oli ennaltaehkäisy kuinka tehokasta tahansa, koska ihmisillä tuntuu olevan luontainen tarve muuttaa tajuntaansa keinotekoisesti. Ei ole sattumaa, että valtaosa suomalaisista käyttää ainakin kahvia tai alkoholia jossain määrin. Näissä aineissa ei itsessään ole mitään erikoista, paitsi ehkä kätevä käyttötapa, mutta ajan myötä rakentuneet sosiaaliset kehykset ovat normalisoineet ja yleistäneet juuri niiden käytön muista vaihtoehdoista osaksi suomalaista kulttuuria sekä antaneet niille laillisen statuksen. Siten ei voida ajatella huumeongelman ratkaisun olevan mustavalkoisesti kaikkien huumeiden

laillistaminen, kun mietitään jo nykyisten laillisten huumausaineiden käytön yleisyyttä täällä Suomessa. Jotkut kuitenkin päätyvät joka tapauksessa käyttämään myös laittomia huumausaineita, minkä takia tulisi painottaa käytön haittojen vähentämistä ja keskittyä ensisijaisesti auttamaan käyttäjiä rankaisemisen sijaan.

Suomen kielessäkin huumeista on muodostettu oma kuvitteellinen kategoriansa laillisiin huumausaineisiin eli päihteisiin sekä lääkkeisiin verrattuna. Siten sanasta huume voitaisiin luopua ja puhua esimerkiksi laillisista ja laittomista päihteistä. Näin huumausaineista voitaisiin ehkä puhua asiapitoisemmin, vaikka niiden käyttöön ei haluttaisikaan kannustaa. Etenkin ongelmallisia asennemuutosten kannalta ovat huumeiden käyttäjiä leimaavat syrjivät sanat kuten ”narkkari” tai ”nisti”. Näillä termeillä huumeiden käyttäjät sysätään omaksi inhottavaksi kategoriakseen.

Tarve muutokseen saattaa tulla vasta ulkopuolelta, kuten aikoinaan kansainvälisesti sitovien huumausainesopimusten myötä. Mahdollinen tulevaisuuden skenaario voi olla, että Suomi odottaa mallia muilta yhteiskunnilta ennen kuin kokee tarvetta tehdä muutoksia. Samaan aikaan jatkuvasti useat huumeiden käyttäjät kärsivät stigmasta, mikä kuluttaa myös terveydenhuollon sekä poliisin resursseja. Itse huumeiden käytön laittomuuden lisäksi, se aiheuttaa oheisrikollisuutta huumeiden käyttäjien rahoittaessa huumeidensa hankintaa esimerkiksi varastelemalla.

Yksi huumeepoliittinen vaihtoehto on dekriminallisoida kaikki huumeiden käyttö, kuten esimerkiksi aiemmin mainitussa Portugalissa on tehty hyvin tuloksin jo parikymmentä vuotta sitten. Näitä tuloksia ei voi suoraan verrata suomalaiseen yhteiskuntaan, mutta ne antavat viitteitä positiivisesta kehityksestä. Sikäli kun Norja lähitulevaisuudessa dekriminallisoi huumeiden käytön, Suomi saa pohjoismaisen vertailukohtaan. Tuntuu joka tapauksessa loogiselta, että kun huumeiden käytön stigman kannalta oleellinen rikollisen leima poistuu, stigma itsessään lievittyy.

Asiat eivät kuitenkaan ole niin mustavalkoisia, että asenteet muuttuisivat automaattisesti dekriminallisoinnin myötä. Siksi tarvitaan muitakin keinoja stigman lievittämiseksi. Huumeiden käytön haittoja vähentämällä, kuten esimerkiksi puhtaita ruiskuja jakamalla tai piikityshuoneita järjestämällä, annetaan samalla ymmärrystä huumeiden käyttäjää kohtaan, vaikka itse huumeiden käyttöä ei pyritä edelleenkaan normalisoimaan yhteiskunnassa.

Jotta huumeiden käyttöä ei ylipäättänsä synny, pääpainon tulisi kuitenkin olla tehokkaassa ennaltaehkäisyssä, joka puhuu järkevästi huumeiden käytön riskeistä ilman

liioittelua tai rankaisulla pelottelemista. Koulussa annetun valistuksen lisäksi myös median tulisi viestiä monipuolisesti huumeiden käytöstä ja ennen kaikkea käyttäjistä, lisäten siten ymmärrystä heidän tilannettaan kohtaan. Myös stigman saaneen kohtaaminen usein lievittää stigmaa, koska tällöin stereotyyppiset ajatustavat voivat purkautua. Vapaaehtoisia huumeiden käyttäjiä voisi käyttää kokemusasiantuntijoina valistuksessa ja median uutisoinnissa, varoittaen asiapitoisesti muita käytön haitoista ja kannustaen nykyisiä käyttäjiä vieroittautumaan. Yleisen tason viestinnän lisäksi kaikkia viranomaisia, oli kyse sitten poliiseista, lääkäreistä, sosiaalityöntekijöistä, poliitikoista tai muista virkamiehistä, tulisi valistaa tehokkaammista toimintamalleista, joissa painotetaan huumeiden käyttäjien ymmärtävistä auttamista. Tällöin poliisi voi paremmin keskittyä nimenomaan huumeiden tarjonnan vähentämiseen ja ohjata käyttäjät suoraan terveydenhuollon piiriin rikoslain rangaistusmenettelyjen sijaan.

Huomattavasti vaikeampaa, mutta huumeongelman ratkaisemisen kannalta ehdottomasti tärkeintä, olisi puuttuminen huumeiden ongelmakäyttöä aiheuttaviin taustatekijöihin, kuten yhteiskunnallisesta eriarvoisuudesta aiheutuviin ongelmiin. Monilla käyttäjillä ongelmakäyttö alkaa hankalasta lapsuudesta, minkä takia etenkin nuorten hyvinvoinnista huolehtiminen on tärkeää, jotta nämä eivät syrjäydy yhteiskunnasta eikä uusia ongelmakäyttäjiä synny. Myös monien mielenterveysongelmien ja lievänkin masennuksen tehokkaampi hoitaminen ehkäisisi huumeiden ongelmakäyttöä, jolla saatetaan itselääkinnällisesti paeta ahdistusta, vaikkakin vain hetkellisesti.

Huumeiden käyttö aiheuttaa kuitenkin vahvoja tunteita ja kaikenlaiset myönnytykset sitä kohtaan voivat tuntua epärealistisilta. Asenteet muuttuvat hitaasti, mutta yhtä lailla olisi ollut absurdia aikoinaan normalisoida esimerkiksi homoseksuaalisuutta tai nähdä kaikki etniset ryhmät tai sukupuolet tasa-arvoisina - niin erikoiselta kuin sen voisi kuvitella kuulostavan nykypäivän suomalaisessa asenneilmapiirissä. Ehkä tulevaisuudessa myös huumeiden käyttöön suhtaudutaan asiapitoisemmin, ymmärtämällä huumeiden ilmeiset haittavaikutukset ja niiden saatavuuteen kohdistuva tarpeenmukainen kontrolli, mutta tukemalla samalla etenkin ongelmakäyttäjiä ilman tarpeetonta ja vahingollista stigmatisointia.

Analyysin perusteella huumeiden käytön stigma ilmenee kuitenkin nykytilanteessa edelleen vahvasti Suomessa eri toimijatahojen suunnalta. Se vaikuttaa negatiivisesti huumeiden käyttäjien hyvinvointiin ja ylläpitää käytön jatkumista, minkä takia siihen puuttumisen tulisi olla huumepolitiikassa ensisijaisen keskeistä, paitsi jo humanisista

syistä, myös koko huumeongelman lievittämisen kannalta. Suomen kontrollipainotteinen huume politiikka on epäonnistunut rajoittamaan paitsi tarjontaa myös kysyntää huumemarkkinoilla. Huumeiden käytön siirtäminen takaisin kokonaan terveydenhuollon piiriin käytön dekriminälisöinnin seurauksena voisi auttaa ajan myötä pääsemään eroon syyllistävistä ilmapiiristä, joka on onnistunut luomaan huumeiden käyttäjistä kuvan rikollisina ja huonoina ihmisinä. Samalla huumeiden käytön stigma on aiheuttanut viime vuosikymmeninä haitallisen pysähtyneisyyden tilan suomalaisen huume politiikkaan sekä vallitsevaan asenneilmapiiriin, mikä syrjäyttää ja pahimmillaan tappaa useita suomalaisia vuosittain.

Kirjallisuus ja lähteet

Kirjallisuus

- Ahern, Jennifer, Jennifer Stuber, ja Sandro Galea. (2007) Stigma, Discrimination and the Health of Illicit Drug Users. *Drug & Alcohol Dependence* 88, (2): 188–196.
- d’Ancona, Hedy. (2001) Huumepolitiikka Euroopan unionissa. Teoksessa Tapio Onnela (toim.) *Pyhä huumesota - huumepolitiikan pelkoja ja utopioita*, 41–68. Helsinki: Vihreä Sivistysliitto.
- Birtel, Michèle, Lisa Wood, ja Nancy Kempa. (2017) Stigma and social support in substance abuse: Implications for mental health and well-being. *Psychiatry Research* 252, 1-8.
- Cape, G.S. (2003) Addiction, Stigma and Movies. *Acta Psychiatrica Scandinavica* 107, 163-169.
- Carter, Adrian, Wayne Hall, ja Benjamin Capps. (2009) What is Addiction? Teoksessa Adrian Carter, Benjamin Capps ja Wayne Hall (toim.) *EMCDDA Monographs 9 - Addiction Neurobiology: Ethical and Social Implications*, 21-28. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.
- Carter, Adrian, Wayne Hall, ja David Nutt. (2009) The Neurobiology of Addiction. Teoksessa Adrian Carter, Benjamin Capps ja Wayne Hall (toim.) *EMCDDA Monographs 9 - Addiction Neurobiology: Ethical and Social Implications*, 29-52. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.
- Christie, Nils, ja Kjetil Bruun. (1986) Hyvä vihollinen: Huumausainepolitiikka Pohjolassa. Helsinki: Weilin+Göös.
- Crandall, Cristian. (2000) Ideology and Lay Theories of Stigma: The Justification of Stigmatization. Teoksessa Todd Heatherton, Robert Kleck, Michelle Hebl ja Jay Hull (toim.) *The Social Psychology of Stigma*, 126-150. New York: The Guilford Press.
- Croteau, David, ja William Hoynes. (1997) Media/Society: Industries, Images, and Audiences. Thousands Oaks: Pine Forge Press.
- Dovidio, John, Brenda Major ja Jennifer Crocker. (2000) Stigma: Introduction and Overview. Teoksessa Todd Heatherton, Robert Kleck, Michelle Hebl ja Jay Hull (toim.) *The Social Psychology of Stigma*, 1-28. New York: The Guilford Press.
- Elliott, Richard, Joanne Csete, Evan Wood, ja Thomas Kerr. (2005) Harm Reduction, HIV/AIDS, and the Human Rights Challenge to Global Drug Control Policy. *Health and Human Rights* 8 (2):104–38.
- Félix, Sónia, ja Pedro Portugal. (2017) Drug Decriminalization and the Price of Illicit Drugs. *International Journal of Drug Policy* 39, Supplement C: 121–29.
- Galvani, Sarah. (2012) Supporting People with Alcohol and Drug Problems: Making a Difference. Bristol: Policy Press.
- Goffman, Erving. (1963) Stigma: Notes on the Management of Spoiled Identity. Lontoo: Penguin Books.

- Gostin, Lawrence. (1993) Compulsory Treatment for Drug-dependent Persons: Justifications for a Public Health Approach to Drug Dependency. Teoksessa Ronald Bayer ja Gerald Oppenheimer (toim.) *Confronting Drug Policy: Illicit Drugs in a Free Society*, 258-290. Cambridge: Cambridge University Press.
- Greenwald, Glenn. (2009) Drug Decriminalization in Portugal: Lessons for Creating Fair and Successful Drug Policies. Washington, D.C.: Cato Institute.
- Hakkarainen, Pekka. (1992) Suomalainen huumeekysymys. Helsinki: Alkoholitutkimussäätiön julkaisuja 42.
- Hakkarainen, Pekka, Lau Laursen, ja Christoffer Tigerstedt. (1996) Introduction: Sisters are never alike. Teoksessa Pekka Hakkarainen, Lau Laursen ja Christoffer Tigerstedt (toim.) *Discussing Drugs and Control Policy: Comparative Studies on Four Nordic Countries*, 9–20. Helsinki: NAD publication 31.
- Hakkarainen, Pekka. (2002) Huume kulttuurin muutos ja huume kuolemat. Teoksessa Olavi Kaukonen ja Pekka Hakkarainen (toim.) *Huumeiden käyttäjä hyvinvointivaltiossa*, 110–136. Helsinki: Gaudeamus.
- Hakkarainen, Pekka, ja Jukka Törrönen. (2002) Huumeet ja hyvinvointivaltiollisen kehityksen muutos lehtien pääkirjoituksissa. *Yhteiskuntapolitiikka* 67, (6): 539–551.
- Hakkarainen, Pekka, ja Christoffer Tigerstedt. (2005) Korvaushoidon läpimurto Suomessa. *Yhteiskuntapolitiikka* 70, (2): 143–154.
- Hakkarainen, Pekka, ja Tuukka Tammi. (2018) Huumeiden käytön rangaistavuudesta tulisi luopua. THL-blogi 13.2.2018. <https://blogi.thl.fi/huumeiden-kayton-rangaistavuudesta-tulisi-luopua/> Luettu 25.10.2020.
- von Hippel, Courtney, Loren Brener, ja Robyn Horwitz. (2018) Implicit and explicit internalized stigma: Relationship with risky behaviors, psychosocial functioning and healthcare access among people who inject drugs. *Addictive Behaviors* 76, 305-311.
- Husak, Douglas. (2009) Predicting the Future: A Bad Reason to Criminalize Drug Use. *2009 Utah Law Review*, 105-116.
- Huumauslainelaki 2008/373. Annettu 30.5.2008. Viimeisin muutos 24.11.2018. Viitattu 9.2.2020 https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2008/20080373#L1P4_
- Jones, Edward, Ameringo Farina, Albert Hastorf, Hazel Markus, Dale Miller, ja Robert Scott. (1984) *Social Stigma: The Psychology of Marked Relationships*. New York: W. H. Freeman & Co.
- Kainulainen, Heini. (2002) Pitääkö huumeiden käyttäjää rangaista? Teoksessa Olavi Kaukonen ja Pekka Hakkarainen (toim.) *Huumeiden käyttäjä hyvinvointivaltiossa*, 229–251. Helsinki: Gaudeamus.
- Kandel, Denise. (1993) The Social Demography of Drug Use. Teoksessa Ronald Bayer ja Gerald Oppenheimer (toim.) *Confronting Drug Policy: Illicit Drugs in a Free Society*, 24-77. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kangas, Olli, Mikko Niemelä, ja Sampo Varjonen. (2011) Toimeentulotuen Kela-siirron kehukset politiikan asialistoilla ja kansalaismielipide. Teoksessa Mikko Niemelä ja Juho Saari (toim.) *Politiikan polut ja hyvinvointivaltion muutos*, 144–177. Helsinki: Kelan tutkimusosasto.

- Kansalaisaloite Kannabiksen käytön rangaistavuuden poistamiseksi. Viimeisin muutos 1.11.2019. Viitattu 13.10.2020 <https://www.kansalaisaloite.fi/fi/aloite/4360>.
- Knuuti, Ulla. (2007) Matkalla marginaalista valtavirtaan? Huumeiden käytön lopettaneiden elämäntapa ja toipuminen. Helsinki: Yhteiskuntapolitiikan laitoksen tutkimuksia 1/2007.
- Kontula, Osmo. (1988) Huumeet Suomessa. Helsinki: Otava.
- Latour, Bruno. (2005) Reassembling the Social. New York: Oxford University Press.
- Laursen, Lau. (1996) Scandinavia's Tug of War on Drugs. Teoksessa Pekka Hakkarainen, Lau Laursen ja Christoffer Tigerstedt (toim.) *Discussing Drugs and Control Policy: Comparative Studies on Four Nordic Countries*, 33–82. Helsinki: NAD publication 31.
- Lewis, Michael. (1998) Shame and Stigma. Teoksessa Paul Gilbert ja Bernice Andrews (toim.) *Shame: Interpersonal Behavior, Psychopathology, and Culture*, 126-140. New York: Oxford University Press.
- Link, Bruce, Elmer Struening, Michael Rahav, Jo Phelan, ja Larry Nuttbrock. (1997) On Stigma and Its Consequences: Evidence from a Longitudinal Study of Men with Dual Diagnoses of Mental Illness and Substance Abuse. *Journal of Health and Social Behavior* 38, (2): 177-90.
- Link, Bruce, ja Jo Phelan. (2001) Conceptualizing Stigma. *Annual Review of Sociology* 27, (1): 363–85.
- Lloyd, Charlie. (2010) Sinning and Sinned Against: The Stigmatisation of Problem Drug Users. Lontoo: The UK Drug Policy Commission.
- Marthinussen, Hans. (2018) Decriminalisation of Drug Use – The Outlook for Reform in Norway. *Bergen Journal of Criminal Law and Criminal Justice* 6, (1): 53-67.
- Meyer, Jerrold, ja Linda Quenzer. (2005) Psychopharmacology: Drugs, the Brain, and Behavior. Sunderland: Sinauer Associates.
- Michael, Mike. (2017) Actor-Network Theory: Trials, Trails and Translations. Thousand Oaks: SAGE Publications Inc.
- Mikkonen, Risto. (2001) Kannabiksen kriminalisoinnin kansainvälinen tausta. Teoksessa Tapio Onnela (toim.) *Pyhä huumesota - huume politiikan pelkoja ja utopioita*, 151–178. Helsinki: Vihreä Sivistyliitto.
- Miller, Carol. (2006) Social Psychological Perspectives on Coping with Stressors Related to Stigma. Teoksessa Shana Levin ja Colette van Laar (toim.) *Stigma and Group Inequality: Social Psychological Perspectives*, 19-126. New Jersey: Lawrence Elbaum Associates.
- Miller, Carol, ja Brenda Major. (2000) Coping with Stigma and Prejudice. Teoksessa Todd Heatherton, Robert Kleck, Michelle Hebl ja Jay Hull (toim.) *The Social Psychology of Stigma*, 243-272. New York: The Guilford Press.
- Moore, Mark. (1993) Drugs, the Criminal Law, and the Administration of Justice. Teoksessa Ronald Bayer ja Gerald Oppenheimer (toim.) *Confronting Drug Policy: Illicit Drugs in a Free Society*, 226-257. Cambridge: Cambridge University Press.

- Morrall, Andrew, Daniel McCaffrey, ja Martin Iguchi. (2000) Hardcore Drug Users Claim to Be Occasional Users: Drug Use Frequency Underreporting. *Drug and Alcohol Dependence* 57, (3): 193–202.
- Onnela, Tapio. (2001) Huumeet ja huumeekontrolli historian näkökulmasta. Teoksessa Tapio Onnela (toim.) *Pyhä huumesota - huume politiikan pelkoja ja utopioita*, 19–40. Helsinki: Vihreä Sivistysliitto.
- Paquette, Catherine, Jennifer Syvertsen, ja Robin Pollini. (2018) Stigma at every turn: Health services experiences among people who inject drugs. *International Journal of Drug Policy* 57, 104–110.
- Partanen, Juha. (2002) Huumeet maailmalla ja Suomessa. Teoksessa Olavi Kaukonen ja Pekka Hakkarainen (toim.) *Huumeiden käyttäjä hyvinvointivaltiossa*, 13–37. Helsinki: Gaudeamus.
- Radcliffe, Polly, ja Alex Stevens. (2008) Are drug treatment services only for ‘thieving junkie scumbags’? Drug users and the management of stigmatised identities. *Social Science and Medicine* 67, (7): 1065–73.
- Rhodes, Tim, Jake Rance, Suzanne Fraser, ja Carla Treloar. (2017) The Intimate Relationship as a Site of Social Protection: Partnerships Between People Who Inject Drugs. *Social Science and Medicine* 180, 125–134.
- Room, Robin. (2005) Stigma, social inequality and alcohol and drug use. *Drug and Alcohol Review* 24, (maaliskuu): 143–155.
- Salasuo, Mikko. (2004) Huumeet ajankuvana - huumeiden viihdekäytön kulttuurinen ilmeneminen Suomessa. Helsinki: Gummerus, Stakes tutkimuksia 149.
- Salasuo, Mikko, ja Kati Rantala. (2002) Huumeiden viihdekäyttö ajankuvana. Teoksessa Olavi Kaukonen ja Pekka Hakkarainen (toim.) *Huumeiden käyttäjä hyvinvointivaltiossa*, 38–67. Helsinki: Gaudeamus.
- Sanders, Jolen. (2014) *Women in Narcotics Anonymous*. New York: Palgrave Macmillan US.
- Singer, Merrill & J. Bryan Page. (2014) *The Social Value of Drug Addicts: Use of the Useless*. New York: Taylor & Francis Group.
- Stangor, Charles, ja Christian Crandall. (2000) Threat and the Social Construction of Stigma. Teoksessa Todd Heatherton, Robert Kleck, Michelle Hebl ja Jay Hull (toim.) *The Social Psychology of Stigma*, 62–87. New York: The Guilford Press.
- Suomen huume-strategia 1997. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Tammi, Tuukka. (2002) Onko Suomen huume-politiikka muuttunut? Teoksessa Olavi Kaukonen ja Pekka Hakkarainen (toim.) *Huumeiden käyttäjä hyvinvointivaltiossa*, 252–271. Helsinki: Gaudeamus.
- Tyler, Imogen. (2020) *Stigma: The Machinery of Inequality*. London: Zed Books.
- Viljanen, Valtteri. (2011) Häpeän filosofiasta. Teoksessa Jyrki Korkeila, Kaisla Joutsenniemi, Eila Sailas ja Jorma Oksanen (toim.) *Irti häpeäleimasta*, 64–72. Helsinki: Duodecim.

Winick, Charles. (1993) *Social Behavior, Public Policy, and Nonharmful Drug Use*. Teoksessa Ronald Bayer ja Gerald Oppenheimer (toim.) *Confronting Drug Policy: Illicit Drugs in a Free Society*, 136-159. Cambridge: Cambridge University Press.

Ylikangas, Mikko. (2009) *Unileipää, kuolonvettä, spiidiä – huumeet Suomessa 1800–1950*. Jyväskylä: Atena.

Tekstissä viitatu aineistolähteet

Kyselytutkimukset

Karjalainen, Karoliina, Jenni Savonen, ja Pekka Hakkarainen (2016) *Suomalaisten huumeiden käyttö ja huumeasenteet – Huumeaiheiset väestökyselyt Suomessa 1992–2014*. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Raportti 2/2016.

Karjalainen, Karoliina, Pekka Hakkarainen, ja Mikko Salasuo (2019) *Suomalaisten huumeiden käyttö ja huumeasenteet 2018*. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Tilastoraportti 2/2019.

Karjalainen, Karoliina, Niina Pekkanen, ja Pekka Hakkarainen (2020) *Suomalaisten huumeiden käyttö ja huumeasenteet – Huumeaiheiset väestökyselyt Suomessa 1992–2018*. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Raportti 2/2020.

Eduskuntakeskustelut

Eduskunta. Täysistunnon pöytäkirja 111/1971.
https://avoindata.eduskunta.fi/digitoidut/view/ptk_1971_iii_100?language=suomi&year=1971&page=33

Eduskunta. Täysistunnon pöytäkirja 144/1992.
https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Poytakirja/Documents/ptk_144+1992.pdf

Eduskunta. Täysistunnon pöytäkirja 150/1993.
https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Poytakirja/Documents/ptk_150+1993.pdf

Eduskunta. Täysistunnon pöytäkirja 145/2000.
https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Poytakirja/Documents/ptk_145+2000.pdf

Eduskunta. Täysistunnon pöytäkirja 60/2019.
https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Poytakirja/Documents/PTK_60+2019.pdf

Nettikeskustelut

Suomi24. (2015) ”Huumeiden hyödyt yhteiskunnalle”
<https://keskustelu.suomi24.fi/t/13565645/huumeiden-hyodyt-yhteiskunnalle>

Suomi24. (2002–2019) ”Mielipiteeni huumeista”
<https://keskustelu.suomi24.fi/t/337301/mielipiteeni-huumeista>

Suomi24. (2012–2019) ”Miksi aloittaa huumeiden käyttö?”
<https://keskustelu.suomi24.fi/t/10977352/miksi-aloittaa-huumeiden-kaytto>

Suomi24. (2004) ”Miksi et käytä huumeita?”
<https://keskustelu.suomi24.fi/t/1260614/miksi-et-kayta-huumeita>

Suomi24. (2002–2018) ”Miksi käytätte huumeita?”
<https://keskustelu.suomi24.fi/t/159031/miksi-kaytatte-huumeita>

Suomi24. (2012) ”Miten huumeiden käyttö alkaa?”
<https://keskustelu.suomi24.fi/t/10520612/miten-huumeidenkaytto-alkaa>

Lehtikirjoitukset

Helsingin Sanomat. (11.8.1992) Tiukan huumausainekontrollin on sanottu tuottaneen Suomessa huonoja tuloksia. Poliisin mielestä huumeongelma voidaan poistaa vain nykyisellä huumausainepolitiikalla. Lainsäädännön lieventäminen olisi kansainvälisesti tunnustettujen tavoitteiden vastaista. Poliisi tavoittelee huumeetonta yhteiskuntaa.

Helsingin Sanomat. (30.7.1996) Huumepoliisin uusi päällikkö ei vapauttaisi mietoja huumeita "Huumeiden haittoja vähätellään", sanoo Paavo Selin.

Helsingin Sanomat. (7.2.1997) Emme saa antaa periksi "miedoillekaan" huumeille.

Helsingin Sanomat. (15.6.1997) Huumesodat tappavat enemmän kuin huumeet itse.

Helsingin Sanomat. (14.2.1999) Onko narkomaanilla oikeuksiakin? Huumeasiakkaat ja -potilaat tarvitsevat ennen muuta hyvin toimivia ja kattavia sosiaali- ja terveydenhuollon peruspalveluja, kuten muukin väestö, kirjoittavat Olavi Kaukonen ja Kari Haavisto.

Helsingin Sanomat. (22.2.1999) Rikosoikeuden tutkija: Huumeiden käyttäjien tuomitseminen vastoin lakia.

Helsingin Sanomat. (15.2.2003) Vihreät vakuuttivat huumevastaisuuttaan.

Helsingin Sanomat. (16.2.2003) Huumeet vaalikeskustelussa.

Helsingin Sanomat. (7.8.2007) Kieltolaki ei auta huumeongelmaista.

Helsingin Sanomat. (13.11.2013) Huumepoliisin päällikkö pidätettiin lahjuksista.

Helsingin Sanomat. (6.3.2014) Kannabis kauppoihin: Näin Suomi sen laillistaisi.

Helsingin Sanomat. (5.9.2015) Lääkäri: Käyttäjien syyllistämistä luovuttava.

Helsingin Sanomat. (2.3.2016) Sota huumeita vastaan on ohi – terveys ja ihmisoikeudet tärkeämpiä, sanoo kansainvälinen huumelautakunta.

Helsingin Sanomat. (23.4.2016) Joukko valtionpäämiehiä ja liikejohtajia vaatii YK:ta laillistamaan huumeet.

Helsingin Sanomat. (5.1.2017) Vinkit rakensivat kuvan konnasta.

Helsingin Sanomat. (1.9.2017) Internetin pimeiltä huumemarkkinoilta klikkaillaan kotiin opioideja ja bilehuumeita – ”On naiivi ajatus, että nettikaupat sulkemalla jakelu loppuisi”.

Helsingin Sanomat. (16.9.2017) Huumetutkija ei yllättynyt Jari Sillanpään käyrystä: Suomi on ollut aina amfetamiinimaa, ja ”höökiperilla” käytiin jatkosota.

Helsingin Sanomat. (2.12.2017) Suomessa kuollaan samoihin kipulääkkeisiin, joista USA:n pelottava huume-epidemia lähti liikkeelle – ja lääketehaat tekevät niillä valtavat voitot.

Helsingin Sanomat. (14.2.2018) Pitäisikö huumeiden käyttäjien rankaiseminen lopettaa? Poliisi vastustelee: Yksittäisistä käryistä voi olla hyötyä.

Helsingin Sanomat. (16.2.2018) Asiantuntijat: Huumeiden käytöstä ei pidä rangaista.

Helsingin Sanomat. (29.3.2018) Jari Sillanpää myönsi MTV:n haastattelussa olevansa narkomaani – astui julkisuuteen huumeikänsä jälkeen.

Helsingin Sanomat. (11.4.2018) Helsinkiin halutaan huone, jossa saa piikittää rauhassa huumeita – ”Ei huumeiden käyttö sillä lopu, että ihmiset pannaan johonkin puistoon piikittämään”.

Helsingin Sanomat. (3.6.2018) Helsingin virkamiehet esittävät suonensisäisten huumeiden käyttäjille valvottuja pistotiloja – Poliisi: Ei toteuttamiskelpoinen ajatus.

Helsingin Sanomat. (4.1.2019) Kahdeksan nuorta miestä otettu kiinni epäiltynä huumekaupasta Tor-verkossa – TeknoJesus-nimimerkillä on ehditty käydä kauppaa ainakin 160 000 euron arvosta.

Helsingin Sanomat. (1.4.2019) Helsinkiin suunniteltu huumeidenkäyttöhuone otti askeleen eteenpäin, kaupunginhallitus päätti hakea lakimuutosta.

Helsingin Sanomat. (6.4.2019) Naapurit huolestuivat päihdekuntoutujille suunnitelluista uusista asunnoista Siltämäessä: ”Siinä on hyvä metsikkö, johon huumeita voi piilottaa”.

Helsingin Sanomat. (21.4.2019) Ikuinen kipu.

Helsingin Sanomat. (31.10.2019) Ohisalo: Huumeiden käytöstä ei pidä rangaista.

Helsingin Sanomat. (5.12.2019) Huumekauppiain ja -ostajien nimet selville.

Ilta-Sanomat. (7.11.2000) Isän ja äidin kirje päättäjille.

Ilta-Sanomat. (12.4.2001) Huumelapsi on sokki vanhemmille Ja koko ajan vanhempien takaraivossa on pelko lapsen lopullisesta menetyksestä, kuolemasta. Sen pelon kanssa on rankkaa elää, varsinkin kun se on realismia.

Ilta-Sanomat. (16.5.2001) Stakes vastustaa huumerangaistusten lisäämistä Ankarampi rankaiseminen vaikeuttaisi huumeiden käytön ehkäisyä ja hoitoon- ohjausta.

Ilta-Sanomat. (11.7.2002) Linja löystymässä koko Euroopassa.

Ilta-Sanomat. (13.2.2003) Osmo Soininvaara harkitsisi Heidi Hautalan huume-ehdotusta.

Ilta-Sanomat. (1.3.2003) Entä jos...

Ilta-Sanomat. (26.7.2003) Huumetta tappavampi.